

Oxford University Press, Ely House, London W. 1

GLASGOW NEW YORK TORONTO MELBOURNE WELLINGTON
CAPE TOWN SALISBURY IBADAN NAIROBI DAR ES SALAAM LUSAKA ADDIS ABABA
BOMBAY CALCUTTA MADRAS KARACHI LAHORE DACCA
KUALA LUMPUR SINGAPORE HONG KONG TOKYO

OXONII

Excudebat Vivianus Ridler

Architypographus academicus

FIRST EDITION 1911

REPRINTED LITHOGRAPHICALLY IN GREAT BRITAIN
AT THE UNIVERSITY PRESS, OXFORD
FROM SHEETS OF THE FIRST EDITION
1957, 1962, 1966, 1971

DIPARTIMENTO DI
ITALIANISTICA E FILOLOGIA ROMANZA

ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM

LIBRI XX

RECOGNOVIT
BREVIQVE ADNOTATIONE CRITICA INSTRVXIT

W. M. LINDSAY

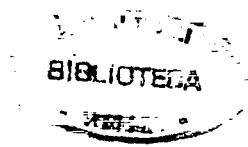
IN VNIVERSITATE ANDREANA LITTERARVM HYMANIORVM PROFESSOR

TOMVS II

LIBROS XI-XX CONTINENS

OXONII

E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

AVCTORES

- Arzv.* = editio Arevaliana (revera ex Grialiana derivata) in
Mignii Patrologia Latina
- Otto* = editio Ottoniana in Lindemanni Corp. Gramm. Lat.
- Schwarz* = H. Schwarz 'Observationes criticae in Isid. Hisp.
Origines.' Hirschberg, 1895
- Dressel* = H. Dressel 'De Isidori Originum Fontibus.'
Turin, 1874
- Klussmann* = M. Klussmann 'Excerpta Tertulliana in Isid.
Hisp. Etymologiis.' Hamburg, 1892
- Sadée* = L. Sadée 'Ueber Freiburger Fragmente einer
Handschrift der Etymologiae des Isid. Hisp.'
Freiburg, 1883
- Schenk* = A. Schenk 'De Isid. Hisp., de Nat. Rer. libelli
fontibus.' Iena, 1909

SIGLA CODICVM

α = Familiae I codices

- A* = Ambrosianus L 99 sup., saec. viii
B = Bernensis 101, saec. ix-x
C = Leidensis (Voss. lat. F. 74), saec. ix-x
D = Basileensis F. III. 15, saec. viii ex.
E = Parisiensis lat. 13028, saec. viii ex.
F = Weilburgensis (Gymn. bibl. 3), saec. ix
G = Sangallensis primus (231-232), saec. ix-x
H = Harleianus lat. 2686, saec. ix ex.
I = Bruxellensis II. 4856, saec. viii ex.
Bern. = Bernensis 263, saec. ix
Bern. extr. = Bernensis 611, saec. viii
Bern. frag. = Bernensis AA 90 (23), saec. viii
Col. = Coloniensis 83^{II}, saec. viii ex.
Eins. frag. = Einsidlensis 365 (42), saec. viii
Harl. extr. = Harleianus lat. 3034, saec. viii
Mon. = Monacensis 6250, saec. ix
Monac. frag. = Monacensis 29051, saec. viii
Reg. = Coll. Reginae, Oxonii, 320, saec. ix ex.
Rem. = Remensis 426, saec. ix ex.
Sang. extr. = Sangallensis 913, saec. viii-ix
Trin. = Coll. S. Trinitatis, Cantabrigiae, 368, saec. ix
Voss. 82 = Leidensis (Voss. lat. F. 82), saec. ix

β = Familiae II codices

- K* = Karolinus Wolfenbuettelanus (Weissenburg. 64),
 saec. viii in.
L = Vaticanus lat. 5763, saec. viii in.
M = Cavensis 23, saec. viii ex.
N = Carlsruhensis (Aug. LVII), saec. viii
O = Sangallensis alter (233), saec. ix in.
P = Sangallensis tertius (235), saec. ix in.
Par. extr. = Parisiensis lat. 7530, saec. viii ex.
Phill. = Berolinensis (Phillippianus 1831), saec. viii-ix

γ = Familiae III codices

- T* = Toletanus Matritensis (Tol. 15. 8), saec. viii ex. (?)
U = Escorialensis primus (T. II. 24), saec. ix ex. (?)
V = Escorialensis alter (&. I. 14), saec. ix (?)
W = Escorialensis tertius (P. I. 7), saec. ix in. (?)
X = Sangallensis quartus (237), saec. ix-x
Ovet. extr. = Ovetensis Escorialensis (R. II. 18), saec. viii

codd. = *BCKT*, quorum universas lectiones per totum
 opus (cf. ad init. libri XVII), quoties a textu
 discrepant, in apparatu exhibui

ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARVM SIVE ORIGINVM
LIBER XI
DE HOMINE ET PORTENTIS

DE HOMINE ET PARTIBVS EIVS. Natura dicta ab eo quod 1
nasci aliquid faciat. Gignendi enim et faciendi potens est.
Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia creata sunt et
existunt. Genus a gignendo dictum, cui derivatum nomen a 2
5 terra, ex qua omnia gignuntur; $\gamma\eta$ enim Graece terra dicitur.
Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi atque 3
crescendi. Vnde et arbores vitam habere dicuntur, quia
gignuntur et crescunt. Homo dictus, quia ex humo est factus, 4
sicut [et] in Genesi dicitur (2, 7): 'Et creavit Deus hominem
10 de humo terrae.' Abusive autem pronuntiatur ex utraque
substantia totus homo, id est ex societate animae et corporis.
Nam proprie homo ab humo. Graeci autem hominem $\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\nu$ 5
appellaverunt, eo quod sursum spectet sublevatus ab humo
ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius poeta de-
15 signat, cum dicit (Metam. 1, 84):

Pronaque cum spectant animalia cetera terram,
os homini sublime dedit caelumque videre
iussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Qui ideo erectus caelum aspicit, ut Deum quaerat, non ut
20 terram intendat veluti pecora, quae natura prona et ventri
oboedientia finxit. Duplex est autem homo: interior et ex- 6

1 ab *om.* K   4 derivativum *ex* diritivum K   5 quo T   6 nascendi] vivendi K (*non* D)   8 quia] quod C hum. fac. K   9 et *heb.* BFT: *om.* CK   10 de] ex K   11 substantie T   13 expectet (*exsp.*) BFKT
sublatus B   14 poete T   16 expectant T   17 hominis C:
homines KB   videre] vivere K   18 rectos ad K   19 non terr. T
20 ventris KB   21 finxit *om.* B¹   au. est K (*non* D): au. *om.* C

ISIDORI

terior. Interior homo anima, [et] exterior homo corpus
7 Anima autem a gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit.
 Vnde et Graece ventus *ἀνεμος* dicitur, quod ore trahentes aerem
 vivere videamur: sed apertissime falsum est, quia multo prius
 gignitur anima quam concipi aer ore possit, quia iam in gene- **5**
8 tris utero vivit. Non est igitur aer anima, quod putaverunt
 quidam qui non potuerunt incorpoream eius cogitare naturam.
9 Spiritum idem esse quod animam Evangelista pronuntiat dicens
 (Ioh. 10, 18): 'Potestatem habeo ponendi animam meam, et
 rursus potestatem habeo sumendi eam.' De hac quoque ipsa **10**
 Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ita pro-
 tulit, dicens (Ioh. 19, 30): 'Et inclinato capite emisit spiritum.'
10 Quid est enim emittere spiritum nisi quod animam ponere? Sed
 anima dicta propter quod vivit: spiritus autem vel pro spiritali
11 natura, vel pro eo quod inspiret in corpore. Item animum idem **15**
 esse quod animam; sed anima vitae est, animus consilii. Vnde
 dicunt philosophi etiam sine animo vitam manere, et sine mente
 animam durare: unde et amentes. Nam mentem vocari, ut sciat:
12 animum, ut velit. Mens autem vocata, quod emineat in anima,
 vel quod meminit. Vnde et in memores amentes. Quapropter non **20**
 anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tamquam caput
 eius vel oculus. Vnde et ipse homo secundum mentem imago
 Dei dicitur. Ita autem haec omnia adiuncta sunt animae ut una
 res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita
13 est anima. Nam et memoria mens est, unde et in memores **25**
 amentes. Dum ergo vivificat corpus, anima est: dum vult,
 animus est: dum scit, mens est: dum recollit, memoria est: dum
 rectum iudicat, ratio est: dum spirat, spiritus est: dum aliquid

1 et hab. *BFT*: om. *CK* homo om. *K* (*non D*) **4** multum *K*
5 anima om. *B*¹ qui etiam *K* **6** est om. *K* **7** quid. qu. n. pot.
om. T potaverunt *C*¹ in corpore aut eius *K* **9** et rurs. . . eam]
 et iterum sumendi eam *X* rursus *C* **11** pass. suae temp. *B* (*non*
X) **13** enim om. *T*¹ quod et an. *B* **14** propter] pro *T* quod]
 quia *C*¹ **15** vel eo *K* spiret *FK* **16** quod et an. *B* sed
 anime *T* un. et di. phil. *K*: un. phil. di. *C* **17** mente om. *T*
18 sciant animam *K* **19** animam *CT* in an. vel. qu. inem. in animam
 un. *K* (*non D*) **20** quod] quia *C* **22** eius om. *K* (*non D*) oculum
K **24** efficientiis *B* **28** recte *T* rat. dum *K*

sentit, sensus est. Nam inde animus sensus dicitur pro his quae
 sentit, unde et sententia nomen accepit. Corpus dictum eo **14**
 quod corruptum perit. Solubile enim atque mortale est, et
 aliquando solvendum. Caro autem a creando est appellata. **15**
5 Crementum enim semen est masculi, unde animalium et ho-
 minum corpora concipiuntur. Hinc et parentes creatores vo-
 cantur. Caro autem ex quattuor elementis compacta est. Nam **16**
 terra in carne est, aer in halitu, humor in sanguine, ignis in calore
 vitali. Habent enim in nobis elementa suam quaeque partem,
10 cuius quid debetur conpage resoluta. Caro autem et corpus **17**
 diversa significant. In carne semper corpus est, non semper
 in corpore caro. Nam caro est quae vivit, idem et
 corpus. Corpus, quod non vivit, idem non caro. Nam
 corpus dici aut quod post vitam est mortuum, aut sine
15 vita est conditum. Interdum et cum vita corpus, et non caro,
 ut herba et lignum. Sensus corporis quinque sunt: visus, **18**
 auditus, odoratus, gustus, et tactus. Ex quibus duo aperiuntur
 et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia **19**
 per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi.
20 Vnde et praesentia nuncupantur, quod sint prae sensibus; sicut
 prae oculis, quae praesto sunt oculis. Visus est qui a philoso- **20**
 phis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam ad-
 severant aut externa aetherea luce, aut interno spiritu lucido
 per tenues vias a cerebro venientes, atque penetratis tunicis in
25 aerem exeuntes, et tunc conmixtione similis materiae visum
 dantes. Visus dictus, quod vivacior sit ceteris sensibus ac **21**
 praestantior sive velocior, ampliusque vigeat, quantum memoria

2 et sentia *KT*¹: essentia *T*²   dic. est eo *C*   5 un. et an. et *T*
 6 hic *B*   9 in nobis *om.* *K*   s. quamque p. *BC*¹: sua qu. parte *K*
 10 cuius] cui *CF*   12 in corp. ca. est nam *C*   est semper qui viv. *T*
 id. et co. qu. non vi. corpus id. *B*   16 ut] et *K*   Sens corpus
T   17 od. aud. *K* (*non D*)   18 clauduntur *K* (*non D*)   quia]
 quod *C*   19 exagitat *B*   20 quia sunt *B*   21 per oc. *T*¹   quia
 (*sic*) pr. sunt oc. *om.* *B*¹, *add.* (*post* nuncupantur) *B*²   22 fieri *om.* *K*
 (*non D*)   asseruerunt *K* (*non D*)   23 aut] ut *T*   ext. et aerea *K*:
 extrema aeth. *BD*: extrema et aeth. *C*   24 tenuas vi. cer. *T*   veniente
 . . . exeunte . . . dante *Schwarz*   penetrantes *DK*   25 aere *codd.*
 conmixtionis *K* (*non D*)   27 sive *om.* *T*   vegitat *DK*¹   quam
 mem. *K* (*non D*)

ISIDORI

- inter cetera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, unde omnia manant ; ex quo fit ut ea quae ad alios pertinent sensus, 'vide' dicamus ; veluti cum dicimus : 'Vide quomodo sonat,'
- 22** 'vide quomodo sapit,' sic et cetera. Auditus appellatus, quod voces auriat ; hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odora- 5 tus quasi aeris odoris adtactus. Tacto enim aere sentitur. Sic et olfactus, quod odoribus adficiatur. Gustus a gutture dictus.
- 23** Tactus, eo quod pertractet et tangat et per omnia membra vigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quidquid ceteris sensibus iudicare non possumus. Duo autem genera tactus 10 esse ; nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso
- 24** corpore oritur. Vnicuique autem sensui propriam naturam datam. Nam quod videndum est, oculis capitur, quod audiendum est, auribus : mollia et dura tactu aestimantur, sapor gustu, odor
- 25** naribus ducitur. Prima pars corporis caput ; datumque illi hoc 15 nomen eo quod sensus omnes et nervi inde initium capiant, atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animae, quae consulit corpori, quodammodo personam gerit. Vertex est ea pars qua capilli capitis colliguntur, et in qua caesaries vertitur ; unde et nuncupatur. 20
- 27** Calvaria ab ossibus calvis dicta, per defectionem ; et neutraliter pronuntiatur. Obcipitium capitis pars posterior, quasi contra
- 28** capitium, vel quod sit capiti retrosum. Capilli vocati quasi capitis pili, facti ut et decorem praestent et cerebrum adversus frigus muniant atque a sole defendant. Pilos autem dictos a 25 pelle, qua prodeunt ; sicut et pilo dicitur a pila, ubi pigmentum
- 29** contunditur. Caesaries a caedendo vocata, ideoque tantum virorum est. Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

1 cerebro *om.* C¹: encerebro B¹   2 pertinet *KD*   s. videre di.
delt. : sensui dedicamus T   3 vel. cum dic. *om.* K (*non D*)   4 app.
est quod K   5 sonum K   Odoris B¹   6 tactus en. D   sic... adf.
om. K (*non D*)   sicut olf. T (*non U*)   9 quidq. . . poss. *om.* K (*non*
D)   10 duo tantum gen. esse K: dum au. iudicat actus est B (*non D*)
12 oriatur T   sens. in prop. K   13 aud. aur. C   14 et] ac C
15 dicitur K   16 capiant] sumant B   18 consoletur K   quodadmodo T
19 pars que T   23 vel quod] quia C   capitis retr. K   24 ut dec.
CK   pr. ccr. BK   26 pel. de qua K   pilo] pilum C

Comae sunt proprie non caesi capilli, et est Graecus sermo. 30
 Nam comas Graeci caimos a secundo nominant, unde et κείρειν
 tondere [dicunt]. Inde et cirri vocantur, quod etiam idem
 Graeci μαλλόν vocant. Crines proprie mulierum sunt. Dictae 31
 5 autem crines eo quod vittis discernantur. Vnde et discriminalia
 dicuntur, a quibus divisae religantur. Tempora sunt, quae 32
 calvariae dextra laevaue subiacent. Quae ideo sic nuncupan-
 tur quia moventur, ipsaque mobilitate quasi tempora quibusdam
 intervallis mutantur. Facies dicta ab effigie. Ibi est enim 33
 10 tota figura hominis et uniuscuiusque personae cognitio. Vultus 34
 vero dictus, eo quod per eum animi voluntas ostenditur. Se-
 cundum voluntatem enim in varios motus mutatur, unde et
 differunt sibi utraque. Nam facies simpliciter accipitur de
 uniuscuiusque naturali aspectu ; vultus autem animorum quali-
 15 tatem significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est. 35
 Haec imago quaedam animi mentis motum specie sua exprimit,
 dum vel laeta vel tristis est. Oculi vocati, sive quia eos cilio- 36
 rum tegmina occultant, ne qua incidentis iniuriae offensione
 laedantur, sive quia occultum lumen habeant, id est secretum
 20 vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniore animae
 existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, unde et
 animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem
 idem et lumina. Et dicta lumina, quod ex eis lumen manat,
 vel quod ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus
 25 acceptam visui proponendo refundant. Pupilla est medius 37
 punctus oculi, in quo vis est videndi ; ubi quia parvae imagi-
 nes nobis videntur, propterea pupillae appellantur. Nam par-

2 a secundo B   3 dicunt hab. BDT : om. C : vocant K   unde
 C (non D)   4 Graeci om K (non D)   mallonem codd. (etiam D)   vel
 propriae   5 utitis T   7 nunc.] nominantur B   8 temporum C
 9 ubi K   est om. B : post enim C   10 et om. K   11 ostendatur C
 12 enim] vero B   mut. mot. C   14 asp.] affectu K   quia latatem
 C¹   18 occultant CK : occultunt T   19 laetantur B¹   quod occ. K
 habent BCK   20 vic. animo C   23 lum. dic. lum. K   quod] quia
 BC   24 quod] quia BC   qu. init. T   teneat BK   intrinsecus K
 25 accepta BK   refundat K   Pu. autem est D   26 in quo] ubi B
 vis . . . quia om. K   vis] visus DK   vid. est B   27 nam pa.] pa.
 enim B

ISIDORI

vuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant : vocatur
autem pupilla quod sit pura atque inpolluta, ut sunt puellae.
Physici dicunt easdem pupillas, quas videmus in oculis, mori-
turos ante triduum non habere, quibus non visis certa est
38 desperatio. Circulus vero, quo a pupilla albae partes oculi **5**
separantur discreta nigredine, corona dicitur, quod rotunditate
39 sui ornet ambitum pupillae. Palpebrae sunt sinus oculorum,
a palpitatione dictae, quia semper moventur. Concurrunt enim
invicem, ut assiduo motu reficiant obtutum. Munitae sunt autem
vallo capillorum, ut [et] apertis oculis si quid inciderit repellatur, **10**
40 et somno coniventibus tamquam involuti quiescant latentes.
In summitate autem palpebrarum locis, quibus se utraque
clausa contingunt, extant adnati ordine servato capilli tutelam
oculis ministrantes, ne inruentes facile iniurias excipiant et ex
eo noceantur, ut pulveris vel cuiusquam crassioris materiae **15**
arceant contactum, aut ipsum quoque aerem concidendo miti-
41 ficent, quo tenuem atque serenum faciant visum. Lacrimas
quidam a laceratione mentis putant dictas ; alii existimant ideo
42 quod Graeci δάκρυα vocant. Cilia sunt tegmina quibus ope-
riuntur oculi, et dicta cilia quod celent oculos tegantque tuta **20**
custodia. Supercilia dicta, quia superposita sunt ciliis ; quae
idcirco pilis vestita sunt ut oculis munimenta praetendant, et
sudorem a capite defluentem depellant. Intercilium vero est
43 medium illud inter supercilia quod sine pilis est. Genae sunt
inferiores oculorum partes, unde barbae inchoant. Nam Graece **25**

1 dicuntur *om. B*¹ 2 pupula quia sit pura *C* ut sunt] unde et
K (*non D*) 3 in oculi vid. *T* morituras *B* 5 quo a] quot *T*¹
6 nigretudine *C*¹ quod] quae *B*: quia *C* 7 sui *om. K* pupulae
K: pup. Volvos quidam (autem *U*: au. quidam *T*²) appellant ipsos
vertices oculorum a similitudine volvorum *CT*²*U* (*non X*) Palpebra
est . . . dicta *K* 8 quia] quae *K*: qua *B* 9 monita est au. villo *K*
10 et *hab. CT*: *om. BK* repellatur *om. B* 11 conhibentibus *C*: cohi-
bentibus *BK* 12 se *om. B* 13 adnoti *BK*: adfatim *C* cap. serv. *B*
15 cuiuscumque *K* mat. crass. *B* 16 contactus *T*¹: tactum *K* con-
cidendum *K* 18 putat *C* ideo] eo *C* 19 quod] quia *K* dasria
T: dassiria *K*: darsiria *BC* cooperiuntur *BC* 20 quod] quia *K*
tota *B* 21 ciliis] oculis *K*: ciliciis *B* 22 praetendant *K*: praecedant
B 23 vero med. *K* 24 quod] quia *K*

γένειον barbae. Hinc et genae, quod inde incipiant gigni barbae. Malae sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum 44
 suppositae. Vocatae autem malae sive quod infra oculos prominent in rotunditatem, quam Graeci μῆλα appellant, sive
 5 quod sint supra maxillas. Maxillae per diminutionem a malis; 45
 sicuti paxillus a palo, taxillus a talo. Mandibulae sunt maxillarum partes, ex quo et nomen factum. Barbam veteres vocaverunt, quod virorum sit, non mulierum. Aurium inditum 46
 nomen a vocibus auriendis, unde et Vergilius (Aen. 4, 359):

10 Vocemque his auribus ausit.

Aut quia vocem ipsam Graeci αὐδὴν vocant, ab auditu; per inmutationem enim litterae aures quasi audes nuncupatae sunt. Vox enim repercussa per anfractus earum sonum facit quo sensum excipiant audiendi. Pinnula summa pars auris, ab
 15 acumine dicta. Pinnum enim antiqui acutum dicebant, unde et bipinnis et pinna. Nares idcirco nominantur quia per eas 47
 vel odor vel spiritus nare non desinit, sive quia nos odore admonent ut norimus aliquid ac sciamus. Vnde et e contra inscii ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim scisse veteres
 20 dicebant. Terentius (Adelph. 397):

Ac non totis sex mensibus

prius olfecissent, quam ille quidquam coeperit.

Narium recta pars, propter quod aequaliter sit in longitudine 48
 et rotunditate porrecta, columna vocatur: extremitas eius
 25 pirula, a formula pomi piri: quae vero dextra laevaue sunt, pinnulae, ab alarum similitudine: medium autem interfinium.

1 γένειον] genus *codd.* quodquod *T*: quia *K* indecipiant *T*
 bar. gig. *C* 2 Mala est *K* sub oc. eius *B* 3 quod] quia *BC*
 4 quam *T*: quae *BCK* 5 quod] quia *BC* sunt *B* supra *KC*:
 super *TB* 6 max. sunt *C* 7 ex qua *codd.* Varbam *Isid.* vocant *C*
 8 quod] quia *K* indeditum *K*: inde dictum *C* 10 ausi *BC* 11 quia]
 quod *B* auden liden *codd.* (etiam *DFUX*) ob aud. *D*: ab habitu
K 12 enim *om.* *BK* (*non D*) 13 enim *om.* *T* earum *ex* eorum *C*
 14 excipiunt *C* 15 pinnum] penum *T* (*non D*) 16 bipennis *BC*
 17 spiritum *T* natate *C*: manare *DKT* non desinent *D*: non
 sinunt *B*: sinuntur *K* quia et nos *C*: quod nos *B*: quae a nos *D*
 18 norimus *B*¹: naribus *T*: odoremus *B*²*DK* ac] uel *B* e cont.
K: et cont. *CT*: et haec cont. *B* 19 vet. sci. *CK* 21 n. notis sex
C: n. notis *ex BDT*: nomen uti sex *K* 26 a fabarum sim. *K* (*non D*)

- 49 Os dictum, quod per ipsum quasi per ostium et cibos intus mittimus et sputum foris proicimus ; vel quia inde ingrediuntur
 50 cibi, inde egrediuntur sermones. Labia a lambendo nominata. Quod autem superius est, labium dicimus ; quod inferius, eo quod grossior sit, labrum. Alii virorum labra, mulierum labia
 51 dicunt. Linguae a ligando cibo putat Varro nomen impositum. Alii, quod per articulatos sonos verba ligat. Sicut enim plectrum cordis, ita lingua inluditur dentibus et vocalem efficit
 52 sonum. Dentes Graeci *ὀδόντες* vocant, et inde in Latinum trahere nomen videntur. Horum primi praecisores dicuntur, 10 quia omne, quod accipitur, ipsi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla et duo in sinistra sunt. Et dicti canini quia ad similitudinem caninorum existunt, et canis ex ipsis ossa frangit, sicut et homo ; ut quod non possunt priores praecidere, illis tradunt ut confrangant. Hos 15 vulgus pro longitudine et rotunditate colomellos vocant. Vltimi sunt molares, qui concisa a prioribus atque confracta subigunt et molent atque inmassant ; unde et molares vocati sunt.
 53 Dentium autem numerum discernit qualitas sexus. Nam in
 54 viris plures, in feminis pauciores existunt. Gingivae a gignendis dentibus nominatae. Factae sunt autem etiam ad decorem dentium, ne nudi horri potius quam ornamento existerent.
 55 Palatum nostrum sicut caelum est positum, et inde palatum a polo per derivationem. Sed et Graeci similiter palatum *οὐρανὸν* appellant, eo quod pro sui concavitate caeli similitudinem
 56 habeat. Fauces a fundendis vocibus nominatae, vel quod per eas famur voces. Arteriae vocatae, sive quod per eas a pul-

1 quod] quia *K* qu. ost. *K* 2 mittamus *C* quia] quod *BC*
 3 lam. sunt no. *C* : labendo no. *BK* 4 inf. est eo *C* 6 lingendo *ex* lig-
D : lingundo *T* (*non U*) : legando *K* putaverunt ipsum no. situm al. qu.
 particulatos *K* (*non DF*) 7 quod] quia *C* ligant *K* (*non DF*)
 8 plectro *K* (*non DF*) 9 voc.] dicunt *C* (*non D*) inde lat. *C*¹
 10 precessores *T* : pricisores dicisores *K* (*non D*) 11 quia] quod *B*
 13 in similitudine *C* existant *C* 14 sicut *om.* *T* 15 infrangant *K*
 16 pro long. et latitudine et rot. *K* columellos *C* 18 molunt *C* 19 discernunt *T*
 20 gignendo *T* 21 etiam *om.* *B* : autem *om.* *K* : autem etiam *T*
 24 sed] sic *K* . sim. per derivationem pal. *K*¹ 26 habet *T* : habeant *B*
 27 vocatae *om.* *K* (*non D*) quod] quia *KB* (*non D*)

mone aer, hoc est spiritus fertur, seu quod artis et angustis
 meatibus spiritum vitalem retineant, unde vocis sonos emittunt :
 qui soni uno modo sonarent, nisi linguae motus distantias vocis
 efficeret. Toles Gallica lingua dicuntur, quas vulgo per dimi- 57
 5 tionem tusillas vocant, quae in faucibus turgescere solent.
 Mentum dictum, quod inde mandibulae orientur, vel quod ibi
 iungantur. Gurgulio a gutture nomen trahit, cuius meatus ad 58
 os et nares pertendit : habens viam qua vox ad linguam trans-
 mittitur, ut possit verba conlidere. Vnde et garrire dicimus.
 10 Rumen proximum gurgulioni, quo cibus et potio devoratur. 59
 Hinc bestiae, quae cibum revocant ac remandunt, ruminare
 dicuntur. Sublinguium operculum gurgulionis, quasi parva
 lingua quae foramen linguae recludit operitve. Collum dictum, 60
 15 quod sit rigidum et teres ut columna, baiulans caput et sus-
 tentans quasi capitolium : cuius anterior pars gula vocatur, po-
 sterior cervix. Cervix autem vocata, quod per eam partem 61
 cerebrum ad medullam spinae dirigitur, quasi cerebri via. Ve-
 teres autem plurali tantum numero cervices dicebant : prius
 Hortensius cervicem singulariter dixit. Cervix autem numero
 20 singulari membrum ipsud significat : nam pluraliter contuma-
 ciam saepe demonstrat. Cicero in Verrinis (6, 110) : ‘ Praeto-
 rem tu accuses ? frange cervices.’ Vmeri dicti, quasi armi, ad 62
 distinctionem hominis a pecudibus mutis, ut hi humeros, illi
 armos habere dicantur. Nam proprie armi quadrupedum sunt.
 25 Ola summi humeri pars posterior. Brachia a fortitudine nomi- 63
 nata : *βραχὺν* enim Graece grave et forte significatur. In brachiis
 enim tori lacertorum sunt, et insigne musculorum robur existit.

1 quod] quia CKB (non D)   2 teneant K (non D)   emittant K
 3 distinctas voces C   4 Toles BT : Tolis K : Tolles CDU   5 tusillas
 BCTU : tusillas K : taxellas D   6 dictum bis K   mand. inde C (non D)
 vel . . . iung. om. C¹   quod] quia K (non D)   7 iunguntur K (non D)
 Gurguli K   8 contendit C   9 possint B   10 proximus KB ante corr.
 (non V)   11 best.] animalia C   12 Sublinguium K : Sublingubium T
 13 quae] quod K   14 quod] quia K   teres CT¹ : erens (i. e.) haerens
 T² : heret (hae-) DKFB : rotundum X   16 quod] quia CK   per
 om. K   17 medellam B¹   18 num. tant. C   prius] primus dett.
 22 accuses K : accusas B   frangere K   23 pecodibus T : pecoribus
 K   24 dicuntur TC : dicantur KB   27 masculorum C¹   rubor K

- Hi sunt tori, id est musculi : et dicti tori, quod illic viscera
 64 torta videantur. Cubitum dictum, quod ad cibos sumendos in
 ipso cubamus. Vlna secundum quosdam utriusque manus ex-
 tensio est, secundum alios cubitus ; quod magis verum est, quia
 65 Graece ὄλενος cubitus dicitur. Alae subbrachia sunt appellatae, 5
 eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet ;
 quas quidam ascillas vocant, quod ex his brachia celluntur, id
 est moventur ; unde et oscilla dicta ab eo quod his cillantur, hoc
 est moveantur, ora. Nam cillere est movere. Has quidam sub-
 hircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum 10
 foetorem reddant. Manus dicta, quod sit totius corporis
 munus. Ipsa enim cibum ori ministrat ; ipsa operatur omnia
 atque dispensat ; per eam accipimus et damus. Abusive autem
 manus etiam ars vel artifex, unde et manupretium dicimus.
 67 Dextra vocatur a dando, ipsa enim pignus pacis datur ; ipsa fidei 15
 testis atque salutis adhibetur ; et hoc est illud apud Tullium
 (Cat. 3, 8) : ' Fidem publicam iussu senatus dedi,' id est dex-
 tram. Vnde et Apostolus [(Galat. 2, 9) : ' Dextras dederunt
 68 mihi.'] Sinistra autem vocata quasi sine dextra, sive quod rem
 69 fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata. Palma 20
 est manus expansis digitis, sicut contractis pugnus. Pugnus
 autem a pugillo dictus, sicut palma ab expansis palmae ramis.
 70 Digni nuncupati, vel quia decem sunt, vel quia decenter iuncti
 existunt. Nam habent in se et numerum perfectum et or-

1 masculi BC¹ quod] quia KC 2 videntur C dictum om. K (non
 D) quod] quia CK (non D) 3 ipsos CK sec. quos T¹ 5 greci
 K dicunt K (non D) app. alac eo K : appellata eo T¹ 6 ex his T
 inchoat C 7 ascillas T¹ : ascillas K quod] eo quod B : quia (ex qua)
 C ex eis K 8 ascilla BT : ascillas K dictas eo K his c.]
 scillantur T : excellantur B¹ ut vid. K : oscillantur CB²X hoc CT :
 id BK 9 moventur T ora om. K cellere K 10 quod] quia
 C¹ 11 reddunt C 12 mu.] manus T ori cib. C op. om. T :
 enim op. om. K 13 acc.] operamur B 14 munus pr. K (ex mn-) :
 manus pr. B 17 iussus TB : iussi C¹ 18 unde et . . . ded. mihi TUX
 Mon. : unde et apostolus BCD¹FK iacobus et iohannes d. d. m. T¹
 (add. et barnabe societatis T² : d. d. m. et barnabe societatis UX Mon.
 19 Laeva quod aptior sit ad levandum (ante Sin.) hab. GUXT² : om.
 BCKT¹ (cf. § 90) rem om. K 20 enim] autem C nunc. est C (non D)
 21 co. pugnum T 22 ab spansis BC : adspansis T : ab pansis K
 23 quia (prius) quod K

dinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quod inter ceteros polleat virtute et potestate. Secundus index et salutaris seu demonstratorius, quia eo fere salutamus vel ostendimus. Tertius inpudicus, quod plerumque per eum probri insectatio 71
 5 exprimitur. Quartus anularis, eo quod in ipso anulus geritur. Idem et medicinalis, quod eo trita collyria a medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quod eo aurem scalpimus. Vngulas 72
 ex Graeco vocamus: illi enim has *ὄνυχας* dicunt. Truncus media pars corporis a collo ad inguinem. De quo Nigidius(108):
 10 'Caput collo vehitur, truncus sustinetur coxis et genibus cruribusque.' Thorax a Graecis dicitur anterior pars trunci a 73
 collo usque ad stomachum, quam nos dicimus arcam eo quod ibi arcanum sit, id est secretum, quo ceteri arcentur. Vnde et
 15 arca et ara dicta, quasi res secretae. Cuius eminentes pulpae
 20 mamillae: inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextraque aut laeva costae. Pectus vocatum, quod sit pexum inter emi- 74
 nentes mamillarum partes; unde et pectinem dici, quod pexos capillos faciat. Mamillae vocatae, quia rotundae sunt quasi
 25 malae, per diminutionem scilicet. Papillae capita mammaram 75
 30 sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictae papillae, quod eas infantes quasi pappant, dum lac sugunt. Proinde mamilla est omnis eminentia uberis, papilla vero breve illud unde lac
 trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte uberta, vel quia uvida, 76
 humore scilicet lactis in more uvarum plena. Lac vim nominis 77
 25 a colore trahit, quod sit albus liquor: *λευκός* enim Graece album dicunt: cuius natura ex sanguine commutatur. Nam post par-

1 vocatur C   2 index et om. T   salutaris C   3 demon-
 strarius T ante corr.   quia] quod K   ost. BDK: aliquid demonstramus
 CT   4 quod] quia B: om. K   proprii B: propriae K   6 item
 B   idem et . . . caput (§ 72) om. M.   med. quia CK   a medi-
 cinis B   7 aur. eo C   8 enim] namque K (non D)   onicen (un-
 -ces, -cem) codd. (etiam D)   9 co. usque ad C (non U)   10 sustentetur
 KM (non DFU Mon.)   13 quo] quod B   14 et arx Serv. ad Aen.
 1, 262: om. K (non D)   secreta K   cui em. puppae B¹   15 dextra
 autem l. K: dextraque autem leva T: dextra laevaue CD   16 quod]
 quia K (non D)   peximum KB¹   17 partes om. K (non D)   dicimus
 quia K (non D)   19 Pap. vocate T ante corr.   capite T   21 qu.
 inf. C   sugant C¹   22 lac om. C¹   25 calore C¹   quod] quia C
 26 ducunt C¹   mutatur K

ISIDORI

tum si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mammas, et earum virtute
 78 albescens lactis accipit qualitatem. Cutis est quae in corpore prima est, appellata quod ipsa corpori superposita incisionem prima patiatur: *κυτις* enim Graece incisio dicitur. Idem et 5
 79 pellis, quod externas iniurias corporis tegendo pellat, pluviasque et ventos solisque ardores perferat. Pellis autem mox detracta: subacta iam corium dicitur. Corium autem per derivationem caro appellavit, quod eo tegatur: sed hoc in brutis
 80 animalibus proprium. Pori corporis Graeco nomine appellantur, qui Latine proprie spiramenta dicuntur, eo quod per eos
 81 vivificus spiritus exterius ministretur. Arvina est pinguedo cuti adhaerens. Pulpa est caro sine pinguedine, dicta quod palpitet: resilit enim saepe. Hanc plerique et viscum vocant,
 82 propter quod glutinosa sit. Membra sunt partes corporis. 15
 83 Artus, quibus conligantur membra, ab artando dicti. Nervi Graeca derivatione appellati, quos illi *νεῖρα* vocant. Alii Latine vocatos nervos putant, eo quod artuum coniunctiones invicem his inhaereant. Maximam autem virium substantiam nervos facere certissimum est: nam quanto fuerint densiores, 20
 84 tanto propensius augescere firmitatem. Artus dicti, quod conligati invicem nervis artentur, id est stringantur; quorum diminutiva sunt articuli. Nam artus dicimus membra maiora, ut
 85 brachia; articulos minora membra, ut digiti. Conpago capita sunt ossuum, dicta eo quod sibi compacta nervis velut glutino 25
 86 quodam adhaereant. Ossa sunt corporis solidamenta. In his enim positio omnis roborque subsistit. Ossa autem ab usto dicta, propter quod cremarentur ab antiquis; sive, ut alii putant,

1 sanguis C¹   consumpto K   5 cutis *codd.* (cf. XVI. III. 6)   idem]
 ideo K (non D)   6 quod] quia C   internas K (non D)   corporis
om. K (non D)   7 ardore K   8 subacta iam *om.* B   Cori B¹
 9 haec B   § 80 *om.* T: post § 77 C   10 Cori BK¹   11 quae BK
 12 vivificas C¹   pinguitudo C   13 Palpa C¹   sine pinguine B
 14 et pler. B: et *om.* C   viscum *om.* B   15 propter] eo B   16 N.
 a gr. C   18 artium T   19 inh. id est ab inerendo T²   20 nervos]
 cernos K   est *om.* C   21 dici B   24 membra *om.* K (non D)
 25 velut] vel BT   26 adereat K: cohaereant B

ab ore, eo quod ibi pateant. Nam ubique cute visceribusque
 obiecta celantur. Medulla appellata, quod madefaciant ossa ; 87
 irigant enim et confortant. Vertibula sunt summae ossuum
 partes nodis crassioribus conglobatae, dictae ita eo quod ad
 5 inflexionem membrorum illa vertantur. Cartilaginee ossa 88
 mollia et sine medulla, quod genus auriculae et narium discrimen
 et costarum extremitates habent ; sive opercula ossuum,
 quae moventur. Et dictae cartilaginee quod leni attritu
 carent dolorem dum flectuntur. Costas appellari quidam pu- 89
 10 tant quod ab ipsis interiora custodiantur, et tota mollities ven-
 tris vallata salvetur. Latus, quia iacentibus nobis latet : est 90
 enim laeva pars corporis. Dextro autem lateri habilior motus
 est ; laevo fortior, et oneri ferendo adcommodatior. Vnde et
 laeva nuncupata, quod aptior sit ad levandum aliquid et por-
 15 tandum. Ipsa enim gestat clipeum, ense, pharetra et reli-
 qua onera, ut expedita sit dextera ad agendum. Dorsum est a 91
 cervice usque ad renes. Dictum autem dorsum quod sit super-
 ficies durior corporis in modum saxi, fortis et ad portandum et
 ad perpetiendum. Terga, quia in ea supini iacemus in terra, 92
 20 quod solus homo potest. Nam muta animalia tantum aut in
 ventre aut in latere iacent. Vnde et in animalibus terga
 abusive dicuntur. Scapula. . . Interscapilium spatium, quod 93
 inter scapulas est, unde et nominatum. Palae sunt dorsi dextra 94
 laevaue eminentia membra, dicta quod in luctando eas premi-
 25 mus ; quod Graeci *πάλην* dicunt. Spina est iunctura dorsi, 95
 dicta eo quod habeat radiolos acutos ; cuius iuncturae spondilia
 appellantur propter partem cerebri, quae fertur per eos longo
 tractu ad ceteras corporis partes. Sacra spina est ima perpetuae 96

1 namque ub. C   2 tecta K   madefaciat C   4 notis K   gros-
 sioribus B   ita] itaque B   quod] quae B   7 habet T   sive?
 sibi K   9 dum] quo B   11 servetur K   Lat. quod latentibus B
 12 dextra TB   latere B   13 laevo (le-) CT ; laeva (le-) BK   honori
 B   feriendo T   15 pharetram C   17 dictus au. dorsus KT   18 in
om. K   19 qu. in supino iac. K (*non D*)   20 anim.] alia B   21 et in *om.*
 T : et *om.* BK (*non D*)   22 Interscapulium T : Interscapilium BK : In-
 terscapilium C   23 Palpe K   24 quod] quia B   25 palin *codd.*
 Sina K   26 spondilae K   27 per os K : *om.* B   28 perpetua K

ISIDORI

- spinae, quam Graeci *ἱερὸν ὄστρον* vocant, quoniam primum infante concepto nascitur, ideoque ex hostia id primum a gentilibus diis suis dabatur, unde et sacra spina dicitur. Renes ait Varro dictos quod rivi ab his obsceni humoris nascentur. Nam venae et medullae tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursus a renibus calore Venerio resolutus decurrit.
- 97 Lumbi ob libidinis lasciviam dicti, quia in viris causa corporae voluptatis in ipsis est, sicut in umbilico feminis. Vnde et ad Iob in exordio sermonis dictum est (38, 3) : ‘ Accinge sicut vir lumbos tuos ’ : ut in his esset resistendi praeparatio, in quibus libidinis est usitata dominandi occasio.
- 98 Umbilicus est medius locus corporis, dictus quod sit umbus iliorum. Vnde et umbo appellatur locus in medio clypei, a quo pendet. Ex eo enim infans in utero pendet, ex eo etiam et nutritur. Ilium Graeco sermone appellatum, quod ibi nos obvolvamus. Graece enim *ἱλίοστος* obvolvere dicitur. Clunes vocatae, quod sint iuxta colum, quod est longao. Nates, quod in ipsis innitimur dum sedemus. Vnde et conglobata est in eis caro, ne prementis corporis mole ossa dolerent. Genitalia corporis partes, ut nomen ipsud docet, gignendae sobolis acceperunt vocabulum, quod his procreatur et gignitur. Haec et pudenda pro verecundia, sive a pube : unde et indumento operiuntur. Dicuntur autem ista et inhonesta, quia non habent eam speciem decoris sicut membra quae in promptu locata sunt. Idem et veretrum, quia viri est tantum, sive quod ex eo virus emittitur. Nam virus proprie dicitur humor fluens a natura viri. Testiculi per diminutionem a testibus dicti, quorum numerus incipit

1 ostro invocant *BT* primo *K* 2 ex *Arev.* : et *BCDT* : pro *K* id *om.* *K* : id est *D* 3 suis dab.] immolabantur *K* (*non D*) 4 humores *K* nascuntur *C* 5 qui... ren. *om.* *T* 7 quia] quod *BC* in eis causae *B* 10 reparatio *B* 12 umbus *etiam D* 13 umbo] ambo *T* app. medius locus cl. *K* (*non D*) pend. et ex eo inf. *B* 14 et *om.* *K* (*non D*) 15 grecorum *K* obvolamus *C* : obvolvimus *ex* -lumis *T* 16 ilios (-eos) *codd.* (*cf.* IV. VI. 14) : *εἰλύειν Arev.* : *ἐλλίσσειν alii* 17 lon.] longae *C* Na. quia ip. *C* initimur *B* : nitimur *K* 18 unde *om.* *K* 19 ut *om.* *T* : unde *K* (*non D*) 20 gignendi *TB* 21 in his *T* : in eis *B* 22 sive] sed *K* (*non D*) 23 dec.] coloris *K* 24 locuta *T* 25 quod] quia *C* 26 amor *B*

a duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinae medulla et renes et lumbus suscipiunt ad gratiam procreandi. Fiscus est pellis in qua testiculi sunt. Posteriora 105
 vero vocata, quod retro sunt et a vultu aversa, ne dum
 5 alvum purgamus inquinaremus aspectum. Meatus inde appellatus, quia per eum meant, id est egeruntur, stercora. Fe- 106
 mora dicta sunt, quod ea parte a femina sexus viri discrepet. Sunt autem ab inguinibus usque ad genua. Femina autem per derivationem femorum partes sunt, quibus in equitando tergis
 10 equorum adhaeremus. Vnde et proelatores olim sub feminibus equos amisisse dicebantur. Coxae quasi coniunctae axes ; 107
 ipsis enim femora moventur. Quarum concava vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur. Suffragines, quia subtus franguntur, id est flectuntur, non supra, sicut in brachiis.
 15 Genua sunt commissiones femorum et crurum ; et dicta genua 108
 eo quod in utero sint genis opposita. Cohaerent enim ibi sibi, et cognata sunt oculis, lacrimarum indicibus et misericordiae. Nam a genis genua dicuntur. Denique complicatum gigni for- 109
 maeque hominem, ita ut genua sursum sint, quibus oculi
 20 formantur, ut cavi ac reconditi fiant. Ennius (inc. 14) :

Atque genua comprimit arta gena.

Inde est quod homines dum ad genua se prosternunt, statim lacrimantur. Voluit enim eos natura uterum maternum rememorare, ubi quasi in tenebris consedebant antequam venirent
 25 ad lucem. Crura dicta, quia in his currimus et gressum faci- 110
 mus. Sunt autem sub genibus usque ad suras. Tibiae vocatae quasi tubae. Sunt enim et longitudine et specie similes.

1 quod] quem <i>codd.</i> (<i>et Isid.</i>)	2 medullis <i>B</i>	lumbos <i>codd.</i>
3 Viscus <i>BK</i>	4 quod] quia <i>BC</i>	5 purgamur <i>C</i>
inquinaremur aspectu <i>K</i>	6 egrediuntur <i>C</i>	7 dis- crepent <i>B</i>
8 igninibus <i>B¹</i>	9 testis eq. <i>B</i>	10 suffeminibus <i>T</i>
11 admisisse <i>K</i> : amisse <i>B</i>	ax. in ips. <i>T</i>	12 ipses <i>B¹</i>
<i>BCT</i> vacantur <i>B</i>	13 quia] quod <i>B</i>	14 femora <i>C¹</i>
15 genisupposita <i>T</i>	16 a] e <i>T</i>	17 Den. et comp. <i>C</i>
18 sur sint <i>C¹</i>	19 ac] et <i>K</i>	20 adque <i>KMU</i> : atque atque <i>D</i> (<i>non F</i>)
21 comprimit <i>BFTU</i> : conpraemit (com-)	22 DKM (Basil. F III 15 1 fol. 6 r.	23 eos <i>om.</i> <i>B</i>
— saec. viii)	24 quod] quia <i>C</i>	25 remorare <i>K</i> : se
26 memorare <i>D</i>	27 veniret <i>C¹</i>	28 in <i>om.</i> <i>T</i>
		29 en. long. <i>B</i>

ISIDORI

- III** Talus dictus a tolo. Nam tolus est eminens rotunditas: unde et fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub
II2 crura est, sub talo calcanei. Pedes ex Graeca etymologia nomen sortiti sunt. Hos enim Graeci *πόδας* dicunt, qui alter-
II3 nis motibus solo fixi incedunt. Plantae a planitie nuncupatae, ⁵ quia non rotundae, ut in quadrupedibus, ne stare non possit bipes homo, sed planae atque longiores formatae sunt, ut stabile corpus efficerent. Sunt autem plantae anteriores partes, quae
II4 etiam de multis ossibus constant. Calcis prima pars plantae: a callo illi nomen inpositum, quo terram calcamus; hinc et ¹⁰
II5 calcaneus. Solum inferior pars pedis, dictum quia eo terrae vestigia inprimimus. Sed et solum dicitur omne quod aliquid sustinet, quasi solidum: unde et terra solum, quod cuncta sustineat; et solum pedis, quod totam corporis molem portat.
II6 Viscera non tantum intestina dicimus, sed quidquid sub corio ¹⁵ est, a visco, quod est inter cutem et carnem. Item viscera vitalia, id est circumfusa cordis loca, quasi viscora, eo quod ibi
II7 vita, id est anima, continetur. Item viscera capita nervorum ex sanguine et nervis copulata. Item lacerti, sive mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt ut cor in media totius ²⁰ corporis parte, appellanturque a nomine similium animalium sub terra delitescentium. Nam inde muscoli a murium similitu-
II8 dine: idem etiam et tori, quod illic viscera torta videantur. Cor a Graeca appellatione derivatum, quod illi *καρδίαν* dicunt, sive a cura. In eo enim omnis sollicitudo et scientiae causa manet. ²⁵ Qui ideo pulmone vicinus est ut, cum ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Huius duae arteriae sunt, e quibus sini-

1 a talo *T* 4 quia alt. *C*: qui internis *K* 5 motibus *om.* *B* 6 sta. poss. *K* (*non D*) 7 stabili *D*: stabilis *K* 9 de] ex *C* constat *K* prima *om.* *KB* (*non D*) plantae] calcis *T* 10 a callo] callo enim *B* quo] quod *B* 11 dic. ped. *C* ante corr. quia ex quod ut vid. *K* 12 vestigium *B* 13 ter. a sol. *K*: ter. solum *B* (*non D*) quod] quia ex qua *C*: ut *K* (*non D*) 14 quod] quia *BC* mol. corp. *BD* 16 a fisco *T* 17 id est *om.* *K* (*non D*): circumcisa *B* loc. cord. *C* qu. viscera *T* coque ibi *B* 18 contineatur *B* ner. id est ex *B* 19 idem *C* 20 sic *om.* *C*¹ sing.] cunctis *B* cor. memb. *B* 21 apelaturque *K* 23 idem] inde *T* quod] quia *B* torca *K* 26 qui] quod *B* 27 c] a *B* in sinistra *K*

stra plus sanguinem habet, dextra pius spiritum : unde et in dextro brachio pulsum inspiciamus. Praecordia sunt loca cordis vicina quibus sensus percipitur ; et dicta praecordia eo quod ibi sit principium cordis et cogitationis. Pulsus vocatus, quod 119
 5 palpitet ; cuius indicio aut infirmitatem intellegimus aut salutem. Huius duplex est motus ; aut simplex, aut compositus. Simplex, qui ex uno saltu constat ; compositus, qui ex pluribus motibus inordinatus et inaequalis existit. Qui motus certa habent spatia ; dactylicum percussum, quamdiu sine vitio sunt ; 10 si quando vero citatiores sunt, ut *δορκαδάζοντες*, aut leniores, ut *μυρμιζοντες*, mortis signa sunt. Venae dictae, eo quod viae 121 sint natantis sanguinis, atque rivi per corpus omne divisi, quibus universa membra inrigantur. Sanguis ex Graeca etymologia 122 nomen duxit, quod vegetetur et sustentetur et vivat. Sanguis 15 autem est dum in corpore est, effusus vero cruor dicitur. Nam cruor vocatus ab eo quod effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alii cruorem interpretantur sanguinem corruptum qui emittitur. Alii aiunt vocatum sanguinem quod suavis sit. Sanguis autem non est integer, nisi in iuvenibus. Nam 123 20 dicunt physici minui sanguinem per aetatem ; unde et in senibus tremor est. Proprie autem sanguis animae possessio est : inde genas lacerare mulieres in luctu solent ; inde et purpureae vestes et flores purpurei mortuis praebentur. Pulmo ex 124 Graeco trahit vocabulum. Graeci enim pulmonem *πλεύμων* vocant, eo quod cordis flabellum sit, in quo *πνεῦμα*, id est spiritus inest, per quod et agitantur et moventur ; unde et pulmones vocati sunt. Nam Graece *πνεῦμα* spiritus dicitur, qui flando et exagitando aerem amittit et recipit ; a quo moventur pulmones et palpitant et aperiendo se ut flatum capiant, stringendo, ut eiciant.

3 vicinia K	4 voc. bis K : vocatur C	5 sal.] sanitatem C
6 modus K ¹ B	aut simp. aut comp. om. TB ¹	7 constat] est B ¹
comp. est qui C	9 habet T vitio] spatio C ¹	11 signas sunt K
quia C ¹	12 sunt C om. corp. B	14 quia C sus-
tinetur C : sustentur B ¹	15 au. dum K : est au. dum C	corp. eff.
C	16 vocatur C effesus dec. T	17 al. autem cru. C
s. est C : quia suaue sit K	20 undet in K : unde in BT	18 quia
en. K	26 agitentur B	24 pulm.
29 pa. ad aperiendum K	27 inflando T	28 admittit TBC
	capiendo str. C	

- 125 Est enim organus corporis. Iecur nomen habet eo quod ignis
 ibi habeat sedem, qui in cerebro subvolat. Inde ad oculos
 ceterosque sensus et membra diffunditur, et calore suo ad se
 sucum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum
 pascendi nutriendique singulis membris praebet. In iecore 5
 autem consistit voluptas et concupiscentia iuxta eos qui de
 126 physicis disputant. Fibrae iecoris sunt extremitates, sicut [et]
 extremæ partes foliorum in intibus, sive quasi linguae eminentes.
 Dictas autem fibras quod apud gentiles in sacris ad Phoebi
 aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis atque subcensis re- 10
 127 sponsa acciperent. Splen dictum a supplemento ex contraria
 parte iecoris, ne vacua existeret : quem quidam etiam risus causa
 factum existimant. Nam splene ridemus, felle irascimur, corde
 sapimus, iecore amamus. Quibus quattuor elementis constanti-
 128 bus integrum est animal. Fel appellatum, quod sit folliculum 15
 gestans humorem, qui vocatur bilis. Stomachus Graece os
 vocatur, eo quod ostium ventris sit, et ipse cibum excipiat at-
 129 que in intestina transmittat. Intestina dicuntur, eo quod cor-
 poris interiore parte cohibentur ; quae idcirco longis nexibus
 in circulatorum ordinata sunt modo, ut susceptas escas paulatim 20
 130 digerant, et superadditis cibis non inpediantur. Omentum
 membranum, quod continet intestinorum maiorem partem,
 quod ἐπίπλουν Graeci vocant. Disseptum intestinum, quod
 discernit ventrem et cetera intestina a pulmonibus, a corde.
 131 Caecum intestinum, quod sit sine foramine et exitu ; quem 25
 Graeci τυφλὸν ἔντερον dicunt. Ieiuna tenue intestinum, unde
 132 et ieiunium dicitur. Venter autem et alvus et uterus inter se
 differunt. Venter est qui acceptos cibos digerit, et apparet
 extrinsecus, pertinetque a pectore ad inguinem, et dictus venter

2 qui] qua B¹ 3 ad secum ex T : ad sucum ex C¹ (ad del. C²)
 6 consistit] persistit KB 7 et hab. BCDF : om. KT 8 in intibus D :
 in intibus B (non F) 9 quod] quia C ad Ph. ar. in sac. C 10 sus-
 pensis K (non D) 13 existunt K 16 os] ἀν οἰσοφάγος? 17 hostia
 B 18 in om. B¹ (ad B²) C¹ 21 egerant T : degerant C (B¹ n. l.)
 23 Disseptum T quia disc. C 24 ad cor C : et a corde del. : an ac
 corde? 25 quia sit C et exitu om. T 26 τυφλὸν] thilon T : tilon
 CK : telon B 27 ven. autem est B 28 degerit C 29 intrinsecus K

quod per totum corpus vitae alimenta transmittat. Alvus est **133**
 qui cibum recipit, et purgari solet. Sallustius (Hist. I, frag. 52) :
 'Simulans sibi alvum purgari.' Et vocatum alvum quod abluat-
 tur, id est purgetur : ex ipso enim sordes stercorum defluunt.
5 Uterum solae mulieres habent, in quo concipiunt, ad similitu- **134**
 dinem cauliculi. Tamen auctores uterum pro utriusque libet
 sexus ventre plerumque ponunt, nec poetae tantummodo, sed
 et ceteri. Vocatus autem uterus, quod duplex sit et ab utraque **135**
 in duas se dividat partes, quae in diversum diffusae ac replexae
10 circumplicantur in modum cornu arietis ; vel quod interi-
 rius inpleatur foetu. Hinc et uter, quod aliquid intrinsecus
 habuerit, membra et viscera. Aqualiculus autem proprie porci **136**
 est ; hinc ad ventrem translatio. Matrix dicitur, quod foetus
 in eo generetur : semen enim receptum confovet, confotum cor-
15 porat, incorporatum in membra distinguit. Vulva vocata quasi **137**
 valva, id est ianua ventris, vel quod semen recipiat, vel quod
 ex ea foetus procedat. Vesica dicta, quia sicut vas aqua, ita de
 renibus urina collecta completur, et humore distenditur. Cuius
 usus in volucris non habetur. Vrina autem dicta, sive quod **138**
20 urat, seu quia ex renibus egeritur. Cuius indicio et salus et
 aegritudo futura monstratur. Qui humor vulgo lotium dicitur,
 quod eo lota, id est munda, vestimenta efficiantur. Semen est **139**
 quod iactum sumitur aut a terra aut ab utero ad gignendum vel
25 fructus vel foetus. Est enim liquor ex cibi et corporis deco-
 ctione factus ac diffusus per venas atque medullas, qui inde
 desudatus in modum sentinae concrescit in renibus, eiectusque
 per coitum, et in utero mulieris susceptus calore quodammodo
 viscerum et menstrualis sanguinis inrigatione formatur in cor-

2 purgare *T* 3 vocatus (*ut vid.*) alvus *C* 6 caliculi *T* : caulicali *B*
 pro utroque libet *BD* : ex utroque *K* 7 sexu *D* ventrem *BDT*
 posuerunt *K* (*non D*) 8 et *om.* *K* (*non D*) quod] quia *C* utro-
 que *C* 9 dividet *T* : dividant *B* fusae *C* repletae (-te) *KT* :
 flexae *C* (*cum Lact., opif.* 12, 5) 10 circumplectantur *B* cornua *BT* :
 cornuum *C* alterius *B* 11 quod] qui *C* 12 hab. et mem. *T* : hab.
 ut mem. *C* autem *om.* *K* 13 hinc] in *B* : inde *K* translatum *K*
 dicitur *om.* *K* foetus] pecus *BCT* 14 ea *K* 16 vel qu. sem. rec. *om.* *T*
 18 disciditur *K* 20 sive quod ren. *B* erigitur *K* 22 eo quod mun. id
 est lo. *B* efficiatur *B* : efficiuntur *C* 23 vel *om.* *K* 24 ex] in *K*
 26 ictusque *C* 27 caloreque admodum *B* 28 -li *BT* corpus *Areu.*

- 140 pore. Menstrua supervacuus mulierum sanguis. Dicta autem
menstrua a circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire pro-
fluvium; luna enim Graece $\mu\acute{\iota}\nu\eta$ dicitur. Haec et muliebria
141 nuncupantur; nam mulier solum animal menstruale est. Cuius
cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriun- 5
tur herbae, amittunt arbores fetus, ferrum rubigo corripit,
nigrescunt aera. Si qui canes inde ederint, in rabiem efferun-
tur. Glutinum asphalti, quod nec ferro nec aquis dissolvitur,
142 cruore ipso pollutum sponte dispergitur. Post plurimos autem
dies menstruos ideo semen non esse germinabile, quia iam non 10
est menstrualis sanguis, a quo perfusum inrigetur. Tenue
semen locis muliebribus non adhaerere; labitur enim nec
habet vim adhaerendi. Similiter et crassum vim non habet
gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter
nimiam sui spissitudinem. Hinc et steriles mares vel feminas 15
fieri; vel per nimiam seminis vel sanguinis crassitudinem, vel
143 propter nimiam raritatem. Primum autem aiunt cor hominis
fingi, quod in eo sit et vita omnis et sapientia; deinde
quadragesimo die totum opus expleri; quod ex abortio-
nibus, ut ferunt, collecta sunt. Alii foetus a capite sumere 20
dicunt exordium. Vnde et in avium foetus primum oculos
144 fingi in ovis videmus. Foetus autem nominatus, quod
adhuc in utero foveatur. Cuius secundae dicuntur folliculus,
qui simul cum infante nascitur continetque eum; dictus,
145 quia et cum editur sequitur. Nasci autem patribus similes 25
aiunt, si paternum semen validius sit; matribus, si matris; hac

2 propter circuitum C provenire C 3 enim] autem C 5 mo-
rientur K 6 rub. corrumpit CK 7 quis U: om. K: quid codd.
Solini 1, 55 -rantur C² 10 menstruosi B germinabile K: genera-
bile BCT 11 perfusus codd. (et Isid.) 12 mulieribus B¹ hae-
rere (he-) BK adhaer. . . non hab. om. C¹ 13 non om. BK (hab.
D) 14 quod B mulieri K misceri (om. se) K (non D)
pre nim. K 17 autem] enim C¹D 18 quod] ut K (non D) et]
pro K (non D) omnis BCK: hominis T et om. K (non D)
19 opus] corpus K (non D) in ab. K: ab exortionibus C¹: ex aborta-
tionibus T (non D) 20 dic. exord. sum. K (non D) 21 oculis DK
22 nominatum BT: nominatur D 23 follicolum K 24 con-
tinentque K dic. quia commeditur et seq. D 26 si] ut K (non D)
validior B¹KT (et Isid.)

ratione similes exprimi vultus : qui autem utriusque parentis figuram reddunt, aequaliter mixto paterno maternoque semine concipiuntur. Avorum proavorumque similes fieri, quia sicut in terra multa semina occulta, sic et in nobis semina celantur 5 figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci et ex materno pueros, quia omnis partus constat duplici semine, cuius pars maior cum invaluit occupat similitudinem sexus. In corpore nostro quaedam tantum utilitatis causa facta 146 sunt, ut viscera : quaedam et utilitatis et decoris, ut sensus in 10 facie, et in corpore manus ac pedes : quorum membrorum et utilitas magna est, et species decentissima. Quaedam tantum 147 decoris, ut mamillae in viris, et in utroque sexu umbilicus. Quaedam discretionis, ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum ; in mulieribus leves genae, et angustum pectus ; 15 ad concipiendos autem et portandos foetus renes et latera dilatata. Quod ad hominem et ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nunc aetates eius subiungam.

DE AETATIBVS HOMINVM. Gradus aetatis sex sunt : in- II
 fantia, pueritia, adolescentia, iuventus, gravitas atque senectus.
 20 Prima aetas infantia est pueri nascentis ad lucem, quae porri- 2
 gitur in septem annis. Secunda aetas pueritia, id est pura et 3
 necdum ad generandum apta, tendens usque ad quartum-
 decimum annum. Tertia adolescentia ad gignendum adulta, 4
 quae porrigitur usque ad viginti octo annos. Quarta iuventus 5
 25 firmissima aetatum omnium, finiens in quinquagesimo anno.
 Quinta aetas senioris, id est gravitas, quae est declinatio a 6
 iuventute in senectutem ; nondum senectus sed iam nondum
 iuventus, quia senioris aetas est, quam Graeci *πρεσβύτην* vocant.

1 parentum fig. K   2 aequali K   mix. paternoque sem. B¹
 4 nobis] hominibus CD   5 pat.] materno K (non D)   6 et om. D
 ex om. K   mat.] paterno K (non D)   qui K (non D)   7 invaluerit
 K   9 ut sens. . . . decent. om. K   nasus alii   in fac.] infantiae D
 10 membr. util. C   13 qu. autem discr. C   promissa CT : proluxa BK
 14 in mul. ante pect. C¹   15 dilata C¹   17 coniungam K (non D)
 21 annos K   pu. est id est C   puera B   22 ad XIII annos K
 24 vicensimum octavum annum K   25 quinquagesimum annum I
 26 aet. est sen. C   28 quam] quod B : quem dett.

ISIDORI

Nam senex apud Graecos non presbyter, sed γέρων dicitur. Quae aetas a quinquagesimo anno incipiens septuagesimo terminatur. Sexta aetas senectus, quae nullo annorum tempore finitur; sed post quinque illas aetates quantumcumque vitae est, senectuti deputatur. Senium autem pars est ultima senectutis, dicta quod sit terminus sextae aetatis. In his igitur sex spatiis philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur et currit et ad mortis terminum pervenit. Pergamus ergo breviter per praedictos gradus aetatum, etymologias eorum in homine demonstrantes. Infans dicitur homo primae aetatis; dictus autem infans quia adhuc fari nescit, id est loqui non potest. Nondum enim bene ordinatis dentibus minus est sermonis expressio. Puer a puritate vocatus, quia purus est, et necdum lanuginem floremque genarum habens. Hi sunt ephēbi, id est a Phoēbo dicti, necdum [pronati] viri, adolescentuli lenes. Puer autem tribus modis dicitur, pro nativitate, ut Esaias (9, 6): 'Puer natus est nobis.' Pro aetate, ut octoennis, decennis. Vnde est illud:

Iam puerile iugum tenera cervice gerebat.

Pro obsequio et fidei puritate, ut Dominus ad prophetam (Jerem. 1, 7): 'Puer meus es tu, noli timere,' dum iam Ieremias longe pueritiae excessisset annos. Puella est parvula, quasi pulla. Vnde et pupillos non pro condicione, sed pro aetate puerili vocamus. Pupilli autem dicti quasi in oculis, hoc est a parentibus orbi. Hi autem vere pupilli dicuntur quorum patres ante decesserunt quam ab his nomen acceperint. Ceteri orbi vocantur orphani, idem qui et pupilli; illud enim Graecum nomen est, hoc Latinum. Nam et in psalmo, ubi legitur

1 dicitur] dictus *K*   5 ultimae *K*   6 fit *K*   sexta *T*   7 scripserunt *C*   8 mortis *om.* *B*   term.] tempore *K* (*non D*)   9 aet. et etym. *K* (*non D*)   carum *K*   10 demonstramus *K* (*non D*)   11 quia] quod *K*   12 non en. *C*   pene *K*   dent.] sensibus *B*   13 a pueritia *K* (*non D*)   15 pronati *hab.* *KB²XD* (pro nativitate): *om.* *B¹CT*   16 le * * * *B¹* (leves?) (*non D*)   17 per aetatem *K* (*non D*)   18 unde] ut *B*   19 puerili *T*   regebat *BT*   20 per obs. *K*   21 iam *om.* *B*   22 excesserat *K* (*non D*)   23 pup.] pullos *C¹*   24 pueri voc. *C¹*   25 apparentibus *B*   26 discesserunt *BK*   acciperent *BCT*   27 id. qui pup. *K*   28 nam et] manet *B*

(10, 14): 'Pupillo tu eris adiutor,' Graecus habet ὀρφανῶ. Puberes a pube, id est a pudenda corporis, nuncupati, quod 13 haec loca tunc primum lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, id est eum puberem esse qui 5 quattuordecim annos expleverit, quamvis tardissime pubescat: certissimum autem puberem esse qui et ex habitu corporis pubertatem ostendit et generare iam possit. Puerperae sunt, 14 quae annis puerilibus pariunt. Vnde et Horatius (C. 4, 5, 23):

Laudatur primo prole puerpera [nato].

10 Et dictae puerperae vel quod primo partu gravantur, vel quod primum pueros pariunt. Adolescens dictus, eo quod sit ad 15 gignendum adultus, sive a crescere et augeri. Iuvenis vocatus, 16 quod iuvare posse incipit; ut in bubus iuveni, cum a vitulis discesserint. Est enim iuvenis in ipso aetatis incremento 15 positus, et ad auxilium praeparatus. Nam iuvare hominis est opus aliquod conferentis. Sicut autem trecesimus perfectae aetatis est annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus. Vir nuncupatus, quia maior in eo vis 17 est quam in feminis: unde et virtus nomen accepit; sive quod 20 vi agat feminam. Mulier vero a mollitie, tamquam mollier, 18 detracta littera vel mutata, appellata est mulier. Vtrique enim 19 fortitudine et inbecillitate corporum separantur. Sed ideo virtus maxima viri, mulieris minor, ut patiens viri esset; scilicet, ne feminis repugnantibus libido cogeret viros aliud 25 appetere aut in alium sexum prouere. Dicitur igitur mulier 20 secundum femineum sexum, non secundum corruptionem integritatis: et hoc ex lingua sacrae Scripturae. Nam Eva statim facta de latere viri sui, nondum contacta a viro, mulier appellata

3 tunc] in *K* ducant *C*: dicunt *B* ante corr. quidam] quod *B*¹
 autem *om.* *K* 5 exple *K* 6 qui ex *K* 7 ostendet *KT*: ostendit
C: ostendat *B* posset *T* ante corr. 9 pro. puerpere *T* nato
BC: natu *K*: *om.* *T* (gloss. marg. in archetypo?) 10 quod] quia *BC*
 primo *om.* *BK* 12 augere *CK* Iuvenes vocatos ut iuv. *K*
 13 posse] se *K* incipiunt *K*: incipiat *C* a vit.] ab indolis *K* 15 et
 auxilio praep. *K* 16 aliquid *BC* perfectus act. ann. *K*: perfectus
 est ann. *B* 17 ac] a *I* 18 vis] virtus *C* 21 Vtriusque *BT*
 22 inbec. et fort. *B* corporum *om.* *B*¹ 23 pat. vire *T*: pat. viro *BC*
 26 corruptionem *om.* *T* 27 sacrae] sanctae *T*

ISIDORI

est, dicente Scriptura (Genes. 2, 23): 'Et formavit eam in
 21 mulierem.' Virgo a viridiori aetate dicta est, sicut et virga,
 sicut et vitula. Alias ab incorruptione, quasi virago, quod
 22 ignoret femineam passionem. Virago vocata, quia virum agit,
 hoc est opera virilia facit et masculini vigoris est. Antiqui 5
 enim fortes feminas ita vocabant. Virgo autem non recte
 virago dicitur, si non viri officio fungitur. Mulier vero si
 23 virilia facit, recte virago dicitur, ut Amazona. Quae vero nunc
 femina, antiquitus vira vocabatur; sicut a servo serva, sicut
 a famulo famula, ita a viro vira. Hinc et virginis nomen qui- 10
 24 dam putant. Femina vero a partibus femorum dicta, ubi
 sexus species a viro distinguitur. Alii Graeca etymologia femi-
 nam ab ignea vi dictam putant, quia vehementer concupiscit.
 Libidinosiores enim viris feminas esse tam in mulieribus quam
 in animalibus. Vnde nimius amor apud antiquos femineus 15
 25 vocabatur. Senior est adhuc viridior. In sexto libro Ovidius
 (Met. 12, 464): Senior,

Inter iuvenemque senemque.

Terentius (Hec. 11):

Quo iure sum us(us) adolescentior. 20

26 (Adolescentior) non utique magis adolescens, sed minus; ut
 senior minus sene, ubi comparativus gradus minus significat
 a positivo. Ergo senior non satis, sicut iunior inter iuvenem,
 27 sicut pauperior intra ditem et pauperem. Senes autem quidam
 dictos putant a sensus diminutione, eo quod iam per vetu- 25
 statem desipiant. Nam physici dicunt stultos esse homines
 frigidioris sanguinis, prudentes calidi: unde et senes, in quibus
 iam friget, et pueri, in quibus necdum calet, minus sapiunt.
 Inde est quod convenit sibi infantum aetas et senum: senes

2 est om. K   4 ignorat C   quia CT: quod BK   5 hoc] id K
 vilia K   masculi K   virogis C¹   6 virgo au.] virago T   7 si non
 ... dicitur om. C¹   8 Quod B   9 antiquis C   virago KM   11 vero]
 autem C   13 igne aut vi dicta K   quia] quod B   16 in sexto (vi
 libro] fort. vi vel in vi   18 iuvenem sen. C   20 quod T: qui K
 sumus codd. (etiam X)   21 Ad. (vel ad. § 25) om. codd. (etiam X)   23 sen.
 non satis senex si. Arv.   25 sensu K: sensui T   pro vet. KB¹ ut vid.
 26 stulta K   28 nondum C   29 quod] quia B

enim per nimiam aetatem delirant; pueri per lasciviam et
 infantiam ignorant quid agant. Senex autem tantum masculini 28
 generis est, sicut anus feminini; nam anus dicitur sola mulier.
 Anus autem appellata a multis annis, quasi annosa. Nam si
 5 commune esset nomen, cur diceret Terentius (Eun. 357):
 'senem mulierem'? Hinc et vetula, quia vetusta. Sicut autem
 a sene senectus, ita ab anu anilitas nominata est. Canities 29
 autem vocata a candore, quasi candidities. Vnde est illud:
 'florida iuventus, lactea canities,' prout diceret candida. Sene- 30
 10 ctus autem multa secum et bona adfert et mala. Bona, quia
 nos ab inpotentissimis dominis liberat, voluptatibus inponit
 modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat ma-
 turiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est
 debilitate et odio. 'Subeunt' enim (Virg. Georg. 3, 67) 'morbi
 15 tristisque senectus'. Nam duo sunt quibus minuuntur corporis
 vires, senectus et morbus. Mors dicta, quod sit amara, vel a 31
 Marte, qui est effector mortium [sive mors a morsu hominis
 primi, quod vetitae arboris pomum mordens mortem incurrit].
 Tria sunt autem genera mortis: acerba, inmatura, naturalis. 32
 20 Acerba infantum, inmatura iuvenum, merita, id est naturalis,
 senum. Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur 33
 incertum est. Nam sicut ait Caesar, ab eo quod est morior
 in participio praeteriti temporis in 'tus' exire debuit, per unum
 scilicet U, non per duo. Nam ubi geminata est littera U, nomi-
 25 nativus est, non participium, ut fatuus, arduus. Convenienter
 itaque factum ut quemadmodum id, quod significat, non potest
 agendo, ita et ipsud nomen non possit loquendo declinari.
 Omnis autem mortuus aut funus est, aut cadaver. Funus est, 34
 si sepe liatur. Et dictum funus a funibus accensis, quos ante

1 pro nimia aetate BK pro lascivia et infantia B 3 est om. C¹
 feminei C¹ (-min-C²): 6 quia] quasi B autem] enim C 7 anitas
 C¹ lac. nities B¹ 10 et mala adf. et bona B: bo. aff. et ma. T 11 a
 potentissimis BCK dominiis K 12 imp. franget K 13 quia om. K
 17 eff. mortuorum B sive . . . incurrit om. BCDFKM: hab. TUG Mon.
 18 quod] qui G vetita T 19 autem om. T 20 est om. TU
 22 sicut om. B 24 duas K nominatus B¹: nomen C, fort. recte
 25 est om. TU 26 fac. est ut C 27 posset CT loquendi T
 28 ut cad. C¹ 29 et om. T

35 feretrum papyris cera circumdatis ferebant. Cadaver autem est, si insepultum iacet. Nam cadaver nominatum a cadendo, quia iam stare non potest. Quod dum portatur, exsequias dicimus: crematum reliquias: conditum iam sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, ut illud (Virg. Georg. 4, 255): 5

36 Tum corpora luce carentum.

Defunctus vocatus, quia conplevit vitae officium. Nam dicimus functos officio, qui officia debita conpleverunt; unde est et honoribus functus. Hinc ergo defunctus, quod ab officio sit 10
37 vitae depositus, sive quod sit diem functus. Sepultus autem 10 dictus, eo quod iam sine pulsu et palpitatione est, id est sine motu. Sepelire autem est condere corpus. Nam humare obruere dicimus, hoc est humum inicere.

III DE PORTENTIS. Portenta esse Varro ait quae contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia 15 divina voluntate fiunt, cum voluntas Creatoris cuiusque conditae rei natura sit. Vnde et ipsi gentiles Deum modo Naturam, 2 modo Deum appellant. Portentum ergo fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem et ostenta, monstra atque prodigia ideo nuncupantur, quod portendere 20 atque ostendere, monstrare ac praedicare aliqua futura videntur. 3 Nam portenta dicta perhibent a portendendo, id est praeosten- dendo. Ostenta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porro dicant, id est futura praedi- cant. Monstra vero a monitu dicta, quod aliquid significando 25 demonstrent, sive quod statim monstrent quid appareat; et hoc proprietatis est, abusione tamen scriptorum plerumque 4 corrumpitur. Quaedam autem portentorum creationes in si-

2 est si *om.* *K* 3 quia] quod *B* portamus *B* 4 crematus *K*:
-tas *B* in *T*¹ ut *vid.* sepulcrum *Serv. ad Aen.* 2, 539 5 ut est
il. *B* 6 tunc *BK* 7 vocatur *C* vitae *om.* *BK* nam et di. *T*
8 quia off. *TC*³ impleverunt un. et *C* 12 sepellere *K* corpora *C*
humane *C*¹ 13 inicere *K*¹ 15 nata *om.* *B*¹ quia] quae *K* 19 sed
quae est no. *K* nota *om.* *B*¹ portentum *K* 20 nuncupatur *K*
quod] quia *B* 22 a portendo *K* id est pr. *om.* *T* 23 quod] quia
C quiddam *K* 25 significandum *T* 26 sive . . . monstr. *om.* *C*¹
quod] quia *B* 27 est *om.* *K* 28 autem *om.* *C*

nificationibus futuris constituta videntur. Vult enim deus interdum ventura significare per aliqua nascentium noxia, sicut et per somnos et per oracula, qua praemoneat et significet quibusdam vel gentibus vel hominibus futuram cladem; quod plurimis etiam experimentis probatum est. Xerxen quippe vulpis ex equa creata solvi regnum portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diversarum bestiarum, sed viventes, significasse repentinam regis interfectionem: supervixerant enim deteriora melioribus. Sed haec monstra quae in significationibus dantur non diu vivunt, sed continuo ut nata fuerint occidunt. Inter portentum autem et portentuosum differt. Nam portenta sunt quae transfigurantur, sicut fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Vnde Lucanus (1, 563):

Matremque suos conterruit infans.

Portentosa vero levem sumunt mutationem, exempli causa cum sex digitis nati. Portenta igitur vel portentosa existunt alia magnitudine totius corporis ultra communem hominum modum, quantus fuit Tityon in novem iugeribus iacens, Homero testante: alia parvitate totius corporis, ut nani, vel quos Graeci Pygmaeos vocant, eo quod sint statura cubitales. Alii a magnitudine partium, veluti capite informi, aut superfluis membrorum partibus, ut bicipites et trimani, vel cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alii a defectu partium, in quibus altera pars plurimum deficit ab altera, ut manus a manu, vel pes a pede. Alii a decisione, ut sine manu aut capite generata, quos Graeci steresios vocant. Alia praenumera, quando solum

1 futuri Schwarz 3 qua] quia T (non X) sign. venturam qu. B
 4 futuram om. B quod] quia C¹ 5 Xerxens K 6 crata C¹
 8 sed mort.] emortuas T 9 virentes K 10 haec] et BK 11 qua
 K non om. C¹ 13 si. et fer. K 14 inde BC: un. et T 17 vero]
 autem K 21 na. et quos K 22 ali a (alia) BCT¹: alii K 24 scino-
 dontas T: scinodotas B: scinodantas C: scenodontas K pr. gen. C:
 gemino pr. K 25 Alii a (Alia) T¹BC: Alii de K 26 deficit CKT vel
 om. B 27 ali a (alia) T¹BCK decisione C: dicensione KT: discisione B
 ut sine om. K 28 sterenos C prnumera KT: primumera Arev.

ISIDORI

- 9 caput aut crus nascitur. Alia, quae in parte transfigurantur, sicut qui leonis habent vultum vel canis, vel taurinum caput aut corpus, ut ex Pasiphaë memorant genitum Minotaurum; quod Graeci *ἑτερομορφίαν* vocant. Alia, quae ex omni parte transfigurantur in alienae creationis portentum, ut ex muliere vitulum 5 dicit historia generatum. Alia, quae sine transfiguratione mutationem habent locorum, ut oculos in pectore vel in fronte, aures supra tempora: vel sicut Aristoteles tradidit quendam 10 in sinistra parte iecur, in dextera splen habuisse. Alia secundum connaturationem, ut in alia manu digiti plures connaturati 10 et cohaerentes reperiuntur, in alia minus, sive in pedibus. Alia secundum immaturam et intemperatam creationem, sicut hi qui dentati nascuntur sive barbati vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicut illud quod praediximus (§ 5) in Ale- 11 xandro multiforme portentum. Alia conmixtione generis, ut 15 *ἀνδρόγυνοι* et *ἑρμαφροδίται* vocantur. Hermaphroditae autem nuncupati eo quod eis uterque sexus appareat. Ἑρμῆς quippe apud Graecos masculus, Ἀφροδίτη femina nuncupatur. Hi dexteram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vi- 12 cissim coeundo et gignunt et pariunt. Sicut autem in singulis 20 gentibus quaedam monstra sunt hominum, ita in universo genere humano quaedam monstra sunt gentium, ut Gigantes, 13 Cynocephali, Cyclopes, et cetera. Gigantes dictos iuxta Graeci sermonis etymologiam, qui eos *γγγενεῖς* existimant, id est terri- 25 genas, eo quod eos fabulose parens terra immensa mole et 25 similes sibi genuerit. Γῆ enim terra appellatur: γένος genus; licet et terrae filios vulgus vocat: quorum genus incertum est. 14 Falso autem opinantur quidam inperiti de Scripturis sanctis praevaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, et exinde natos Gigantes, id est nimium grandes 30

1 pa. pars figuratur *K* 3 Pas.] faside *B¹T*: pasiphe *ex faside X*
4 ἑτερ.] -ion *B*: -ium *T* ex *om. B* 8 su. in temp. *codd.* 10 quod-
naturationem *T* ut *om. K* 14 diff.] *om. T* 16 vocantur *om. K*
autem *om. T* 17 crma *codd.* 18 a grecos (cis *T²*) *T* masc. est *C*:
Mercurius est *dell.* afrodi *codd.* fem.] Venus *dell.* hi] alii *K*
21 quaedam . . . humano *add. T in marg.* 23 Cyn. et Cyc. *K* 24 γγγ.]
om. B¹ 28 Falsa *C¹* inperi *C¹* sanctis *om. K* 30 et inde *K*

et fortes viros, de quibus terra completa est. Cynocephali 15
 appellantur eo quod canina capita habeant, quosque ipse
 latratus magis bestias quam homines confitetur. Hi in India
 nascuntur. Cyclopes quoque eadem India gignit; et dictos 16
 5 Cyclopes eo quod unum habere oculum in fronte media perhi-
 bentur. Hi et ἀγριοφαγῖται dicuntur, propter quod solas ferarum
 carnes edunt. Blemmyas in Libya credunt truncos sine capite 17
 nasci, et os et oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus
 gigni, oculos habentes in humeris. In ultimo autem Orientis 18
 10 monstruosae gentium facies scribuntur. Aliae sine naribus,
 aequali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliae
 labro subteriori adeo prominenti ut in solis ardoribus totam ex
 eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse,
 modico tantum foramine calamis avenarum pastus haurientes.
 15 Nonnulli sine linguis esse dicuntur, invicem sermonis utentes
 nutum sive motum. Panotios apud Scythiam esse ferunt, tam 19
 diffusa magnitudine aurium ut omne corpus ex eis contegant.
 Πᾶν enim Graeco sermone omne, ὄτα aures dicuntur. Artaba- 20
 titae in Aethiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur: quadra-
 20 gesimum aevi annum nullus supergreditur. Satyri homunciones 21
 sunt aduncis naribus; cornua in frontibus, et caprarum pedibus
 similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit. Qui
 etiam interrogatus Dei servo respondisse fertur dicens (Hieron.
 vit. Paul. erem. 8): ‘Mortalis ego sum unus ex accolis heremi,
 25 quos vario delusa errore gentilitas Faunos Satyrosque colit.’
 Dicuntur quidam et silvestres homines, quos nonnulli Faunos 22
 ficarios vocant. Sciopodum gens fertur in Aethiopia singulis 23
 cruribus et celeritate mirabili: quos inde σκιόποδας Graeci
 vocant, eo quod per aestum in terra resupini iacentes pedum
 30 suorum magnitudine adumbrentur. Antipodes in Libya plantas 24

5 oc. hab. un. C perhibeantur C 6 sola K 7 Lemnias (-nas)
 codd. et fort. Isid. cr. dictos tr. B 8 alii sine BK 11 alii lab. C
 12 praeminenti K¹: promenti T 13 alios conc. T 14 potus K² 18
 enim om. K omne om. C 20 supra graditur C¹ 21 in front. corn.
 K an pedes? 22 quidem T 26 nulli T¹ Faunos] phatuos T
 27 vicarios C¹ genus C 29 iac. supini K 30 adumbrantur K

ISIDORI

25 versas habent post crura et octonos digitos in plantis. Hippo-
 podes in Scythia sunt, humanam formam et equinos pedes
 26 habentes. In India ferunt esse gentem quae Μακρόβιοι nuncu-
 pantur, duodecim pedum staturam habentes. Est et gens ibi
 statura cubitalis, quos Graeci a cubito Pygmaeos vocant, de 5
 qua supra diximus (§ 7). Hi montana Indiae tenent, quibus est
 27 vicinus oceanus. Perhibent [et] in eadem India esse gentem
 feminarum quae quinquennes concipiunt, et octavum vitae
 28 annum non excedunt. Dicuntur autem et alia hominum
 fabulosa portenta, quae non sunt, sed ficta in causis rerum 10
 interpretantur, ut Geryonem Hispaniae regem triplici forma
 proditum. Fuerunt enim tres fratres tantae concordiae ut in
 29 tribus corporibus quasi una anima esset. Gorgones quoque
 meretrices crinitas serpentibus, quae aspicientes convertebant
 in lapides, habentes unum oculum quem invicem utebantur. 15
 Fuerunt autem tres sorores unius pulchritudinis, quasi unius
 oculi, quae ita spectatores suos stupescere faciebant ut vertere
 30 eos putarentur in lapides. Sirenas tres fingunt fuisse ex parte
 virgines, ex parte volucres, habentes alas et ungulas: quarum
 una voce, altera tibiis, tertia lyra canebant. Quae inlectos 20
 31 navigantes sub cantu in naufragium trahebant. Secundum
 veritatem autem meretrices fuerunt, quae transeuntes quoniam
 deducebant ad egestatem, his fictae sunt inferre naufragia.
 Alas autem habuisse et ungulas, quia amor et volat et vulnerat.
 Quae inde in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Ve- 25
 32 nerem creaverunt. Scyllam quoque ferunt feminam capitibus
 succinctam caninis, cum latratibus magnis, propter fretum
 Siculi maris, in quo navigantes verticibus in se concurrentium
 undarum exterriti latrari aestimant undas, quas sorbentis aestus

1 post] per *K*   2 et *om.* *B*   3 In *om.* *T*   qui *K*   4 sturam
*T*¹   ct est gens *C*   7 et *hab.* *CT: om.* *BK*   8 vitae *om.* *T*
9 autem *om.* *K*   10 fic. et in *C*   14 metrices *B*¹   serp. quae tesque
(*delet.*) *K*: serpentesque *B*   16 sorores *om.* *K*¹   19 virg. et ex *K*   et
ung. *om.* *T*   20 tertia] altera *T*   canebat *BC*   21 naufragio *KT*:
-*gia C*   22 metrices *B*   quoniam *om.* *K*   23 ad] in *K*   his]
hic *B*¹   25 Qu. in.] atque *C*   26 ferunt *om.* *K*   27 latratibus *K*
28 saeculi *K*   in qua *T*   29 extriti *K*   latrati *KT*   extiment
K   surbentis *T*

vorago conlidit. Fingunt et monstra quaedam inrationabilium **33**
 animantium, ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem,
 significantes per eum tres aetates per quas mors hominem de-
 vorat, id est infantiam, iuventutem et senectutem. Quem
 5 quidam ideo dictum Cerberum putant quasi κρεοβόρος, id est
 carnem vorans. Dicunt et Hydram serpentem cum novem **34**
 capitibus, quae Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria
 capita excrescebant. Sed constat Hydram locum fuisse evo-
 mentem aquas, vastantem vicinam civitatem, in quo uno meatu
 10 clauso multi erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa
 exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam hydra ab aqua dicta **35**
 est. Huius mentionem facit Ambrosius in similitudinem hae-
 resium, dicens (de Fid. 1, 4): 'Haeresis enim velut quaedam
 hydra fabularum vulneribus suis crevit; et dum saepe reci-
 15 ditur, pullulavit igni debita incendioque peritura.' Fingunt **36**
 et Chimaeram triformem bestiam: ore leo, postremis partibus
 draco, media caprea. Quam quidam Physiologi non animal,
 sed Ciliciae montem esse aiunt, quibusdam locis leones et
 capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum
 20 serpentibus. Hunc Bellorophontes habitabilem fecit, unde
 Chimaeram dicitur occidisse. Centauris autem species vocabu- **37**
 lum indidit, id est hominem equo mixtum, quos quidam fuisse
 equites Thessalorum dicunt, sed pro eo quod discurrentes in
 bello velut unum corpus equorum et hominum viderentur,
 25 inde Centauros fictos adseruerunt. Porro Minotaurum nomen **38**
 sumpsisse ex tauro et homine, qualem bestiam dicunt fabulose in
 Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ovidius (Art. Am. 2, 24):
 Semibovemque virum, semivirumque bovem.

1 inrationalium *BT*   2 inferore *B¹*: inferorum *C*   3 per e. sig. *B*
 deformat *T*   4 id est . . . sen. *om. T*   et *om. B¹*   5 ideo] ita *K*
 6 voras *C¹*   8 vomentem *T*   11 sicque clau. *T*   13 quaedam *om. B¹*
 14 vuln.] heresibus *B*   15 pullavit *C*   peritura] futura *K*   17 capreae
CT: caprae *K*: capre ut vid. *B¹* (-ra *B²*)   philosophi *B*   18 Lyciae
Arev. (ex *Serv. Aen.* 6, 288)   esse *om. K*   loci *T*   19 quibus
 ard. *T¹*   serp. plen. *C*   21 Centauri *BK*   22 equo] ego *K*
 23 equitessalorum *T*   dicunt *om. T*   pro] ex *K*   24 eq.] eo
 quorum *K*   25 adseverant *T*   monocentaurum *CT*   27 su. incl. *B*
 de quo *K*

39 Onocentaurum autem vocari eo quod media hominis specie, media asini esse dicatur ; sicut et Hippocentauri, quod equorum hominumque in eis natura coniuncta fuisse putatur.

IV DE TRANSFORMATIS. Scribuntur autem et quaedam mon-
struosae hominum transformationes et commutationes in bestiis, 5
sicut de illa maga famosissima Circe, quae socios quoque Vlixis
mutasse fertur in bestias : et de Arcadibus, qui sorte ducti
transnatabant quoddam stagnum atque ibi convertebantur in
2 lupos. Nam et Diomedis socios in volucres fuisse conversos
non fabuloso mendacio, sed historica adfirmatione confirmant. 10
Sed et quidam adserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa
enim latrocinia figurae sceleratorum mutantur, et sive magicis
cantibus, sive herbarum veneficio totis corporibus in feras
3 transeunt. Siquidem et per naturam pleraque mutationem
recipiunt, et corrupta in diversas species transformantur ; sicut 15
de vitulorum carnibus putridis apes, sicut de equis scarabei,
de mulis locustae, de cancris scorpiones. Ovidius (Metam.
15, 369) :

Concava litorei si demas brachia cancri,
scorpio exhibit, caudaque minabitur unca.

20

2 dicantur *T* ipocentaurus *T* quod] quia *B* 3 in *om.* *C*
probatur *B* 4 au. quaed. *T* 5 commutationem *K* 6 magna
KT famosissima *T* circee *T*: circeate *B*: circiatae *K* 7 sortés
K: sortis *B*¹ ducti *ex* iuncti *K*: iunctis *B*¹: devictis *D* 8 trans-
natabunt *C*: *om.* *B*¹ quosdam *K* convertebant *T* 10 non in
fab. *T* adf.] admiratione *K* 11 sed *om.* *C* ex] in *K* 13 bene-
ficio *T* 17 scorpiones *ex*-nibus *T* 20 exiit *C*¹

LIBER XII
DE ANIMALIBVS

DE PECORIBVS ET IVMENTIS. Omnibus animantibus Adam 1
 primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex prae-
 senti institutione iuxta condicionem naturae cui serviret.
 Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt 2
 5 vocabula. Non autem secundum Latinam linguam atque
 Graecam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa
 inposuit Adam, sed illa lingua quae ante diluuium omnium una
 fuit, quae Hebraea nuncupatur. Latine autem animalia sive 3
 animantia dicta, quod animentur vita et moveantur spiritu.
 10 Quadrupedia vocata, quia quattuor pedibus gradiuntur: quae 4
 dum sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt;
 ut cervi, dammae, onagri, et cetera. Sed neque bestiae sunt,
 ut leones; neque iumenta, ut usus hominum iuvare possint.
 Pecus dicimus omne quod humana lingua et effigie caret. 5
 15 Proprie autem pecorum nomen his animalibus adcommo-
 solet quae sunt aut ad vescendum apta, ut oves et sues; aut in
 usu hominum commoda, ut equi et boves. Differt autem inter 6
 pecora et pecudes: nam veteres communiter in significatione
 omnium animalium pecora dixerunt; pecudes autem tantum
 20 illa animalia quae eduntur, quasi pecuedes. Generaliter autem
 omne animal pecus a pascendo vocatum. Iumenta nomina inde 7
 traxerunt, quod nostrum laborem vel onus suo adiutorio sub-
 vectando vel arando iuvent. Nam bos carpenta trahit, et
 durissimas terrae glebas vomere vertit; equus et asinus
 25 portant onera, et hominum in gradiendo laborem temperant.

2 primus C   vocabulum K   ex praes. inst. om. KO   3 cui
 ser. om. K   4 ex pr. lin. unic. an. ded. vocabulum K   6 barbarum
 B: om. K   7 lingua om. B: nomina KO   omnibus K   8 nun-
 cupata est C   autem om. K   9 moveatur T: moventur B   10 quia]
 quod B   gradientur (ex -atur) B   11 non om. K   13 hom. us. B
 iubari possit T   15 animantibus K   16 sunt ad T   17 usui C   com-
 modata K   19 omnium om. K   20 qu. pecudes K   21 vocatur B
 22 quod] quia C   vel onus om. K   subiectando C T   23 tra. carp.
 C   25 on. hom. T   temperant] portant T

- Vnde et iumenta appellantur ab eo quod iuvent homines :
8 sunt enim magnarum virium animalia. Item quoque armenta,
 vel quod sint apta armis, id est bello; vel quod his in
 armis utimur. Alii armenta tantum boves intellegunt, ab
 arando, quasi aramenta [vel quod sint cornibus armata]. **5**
 Discretio est autem inter armenta et greges : nam armenta
 equorum et boum sunt, greges vero caprarum et ovium.
9 Ovis molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum,
 ab oblatione dictum ; eo quod apud veteres [in] initio non
 tauri, sed oves in sacrificio mactarentur. Ex his quasdam **10**
 bidentes vocant, eas quae inter octo dentes duos altiores habent,
10 quas maxime gentiles in sacrificium offerebant. Vervex vel a
 viribus dictus, quod ceteris ovibus sit fortior ; vel quod sit vir,
 id est masculus ; vel quod vermem in capite habeat, quorum
 excitati pruritu invicem se concutiunt, et pugnantes cum magno **15**
11 impetu feriunt. Aries vel ἀπὸ τοῦ Ἄρεος, id est a Marte,
 vocatus : unde apud nos in gregibus masculi mares dicuntur :
 sive quod hoc pecus a gentilibus primum aris est immolatum.
 Aries, quod inponeretur aris. Vnde est illud (Sedul. 1, 115) :
 Aries mactatur ad aram. **20**
12 Agnum quamquam et Graeci vocent ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ, quasi
 pium, Latini autem ideo hoc nomen habere putant, eo quod
 prae ceteris animantibus matrem agnoscat ; adeo ut etiam si
 in magno grege erraverit, statim balatu recognoscat vocem
13 parentis. Haedi ab edendo vocati. Parvi enim pinguissimi **25**
 sunt et saporis iucundi, unde [et edere, unde] et edulium

1 iumenta T   2 en. e magn. K   Idem C¹TU (non X)   3 sunt
 C abarta B   4 utitur C¹   alii ex alia T   5 vel quod . . . arm.
 hab. T (corn. apta) UX : om. BCKO   8 placido K   9 in hab. CK : om.
 BT   10 quadam T   11 eas quae] eo quod B   12 quos T sacri-
 ficio K   Vervex B : Vervix CT : Berbix K   14 id est] et K
 vermes CK   habeant T   15 pruritu T : prurinat C¹   16 Marte]
 maiore K   17 un. et ap. K   mas. in gr. C   18 sive quod . . . immol.
 om. T (non U)   quia C   pr. aris B   19 ar. ergo quod K   pone-
 retur TU   unde] sicut K   21 quamquam] quoque K   et om. B
22 nomomen K   **23** prae] de K   anim. is matr. C   **25** Edi *codd.*
 (Hedi T) et *Isid.*   edendi T   **26** unde et edul. K : unde et edere
 edul. T : unde et edere (hederae *edd.*) unde (inde B) et edul. BCU

vocatur. Hircus lascivum animal et petulcum et fervens 14
 semper ad coitum; cuius oculi ob libidine in transversum
 aspiciunt, unde et nomen traxit. Nam hirci sunt oculorum
 anguli secundum Suetonium (Prat. 171); cuius natura adeo cali-
 5 dissima est ut adamantem lapidem, quem nec ignis, nec ferri
 domare valet materia, solus huius cruor dissolvat. Maiores
 hirci Cinyphii dicuntur a fluvio Cinyphe in Libya, ubi grandes
 nascuntur. Capros et capras a carpendis virgultis quidam 15
 dixerunt. Alii quod captent aspera. Nonnulli a crepitu
 10 crurum, unde eas crepas vocitatas; quae sunt agrestes caprae,
 quas Graeci pro eo quod acutissime videant, id est *ὄξειδεργέστερον*,
δορκάς appellerunt. Morantur enim in excelsis montibus, et
 quamvis de longinquo, vident tamen omnes qui veniunt.
 Idem autem et capreae: idem ibices, quasi avices, eo quod ad 16
 15 instar avium ardua et excelsa teneant et in sublimē inhabitent,
 ita ut de sublimitate vix humanis obtutibus pateant. Vnde et 17
 meridiana pars ibices aves vocant, qui Nili fluentis inhabitant.
 Haec itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis com-
 morantur, et si quando ferarum vel hominum adversitatem
 20 persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese praecipitantes
 in suis [se] cornibus inlaesa suscipiunt. Cervi dicti ἀπὸ 18
τῶν κεράτων, id est a cornibus; *κέρατα* enim Graece cornua
 dicuntur. Hi serpentium inimici cum se gravatos infirmitate
 persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, et supe-
 25 rata pernicie veneni eorum pabulo reparantur. Dictamnum
 herbam ipsi prodiderunt; nam eo pasti excutiunt acceptas
 sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus 19
 acute audiunt, summissis nihil. Si quando immensa flumina
 vel maria transnatant, capita clunibus praecedentium superpo-

1 vocatum *K* lascivium *B* 6 domari *B* 7 cifei dic. *B*¹ 9 quod]
 quia *B* captent] carpent *BK* 10 crepas *Arv.* ex *Paul. Fest.* 48,
 14): creas *B*¹ *KOTX*: capreas *C* vocatas *CK* 11 id est *ὄξ.*] id est
ξιδερκ rectepon *B*: rectepon *K* 12 dorcas *codd.*: dorcidas *edd.* 14 qu.
 abices *B*¹ *T* ad *om.* *K* 15 abitent *T* (*i. e.* hab-) 17 vocat *B*
 nihi *C*¹ 18 *comm.* *om.* *B*¹ 20 persenserunt *B* sese] se *K* 21 se
hab. *T*: *om.* *BCK* suscipiunt *K* 23 serp. vel in. *B* sese *C*
 gratos *T*¹ 24 supera *K* 25 diptapnon *K* 26 ipsum *B*
 27 rectis *CT* 29 crunibus *T*

ISIDORI

nunt sibi que invicem succedentes nullum laborem ponderis
 20 sentiunt. Tragelaphi a Graecis nominati, qui quum eadem
 specie sint ut cervi, villosos tamen habent armos ut hirci, et
 menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt quam circa
 21 Phasidem. Hinnuli filii sunt cervorum [ab innuere dicti, quia 5
 22 ad nutum matris absconduntur]. Dammula vocata, quod de
 manu effugiat: timidum animal et inbelle; de quo Martialis
 (13, 94):

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum:

inbelles damae quid nisi praeda sumus? 10

23 Lepus, levipes, quia velociter currit. Vnde et Graece pro
 cursu *λαγώς* dicitur; velox est enim animal et satis timi-
 24 dum. Cuniculi genus agrestium animalium dicti quasi caniculi,
 eo quod canum indagine capiuntur vel excludantur ab speluncis.
 25 Sus dicta, quod pascua subigat, id est terra subacta escas in-
 quirat. Verres, quod grandes habeat vires. Porcus, quasi
 spurcus. Ingurgitat enim se caeno, luto inmergit, limo inlinit.
 Horatius (Epist. 1, 2, 26):

Et amica luto sus.

26 Hinc etiam spurcitiam vel spurios nuncupatos. Porcorum pilos 20
 setas vocamus, et setas a sue dictas: a quibus et sutores
 27 vocantur, quod ex setis suant, id est consuant, pelles. Aper
 a feritate vocatus, ablata F littera et subrogata P. Vnde et
 apud Graecos *σάγρος*, id est ferus, dicitur. Omne enim, quod
 28 ferum est et inmite, abusive agreste vocamus. Iuvenus dictus, 25
 quod iuvare incipiat hominum usus in colenda terra, vel quia
 apud gentiles Iovi semper ubique iuvenus immolabatur, num-
 quam taurus. Nam in victimis etiam aetas considerabatur.

2 sent.] susteneunt *K* quum *T*: dum *BCK* 3 sunt *T*¹ 4 mente
K hirsuta *C* sunt alibi *C* 5 Inuli *CIIX*: Enuli, *BFO*:
 Eenoli *K* ab . . . absconduntur *hab. TUX Mon.:* om. *BCDFKO* 6 eff. de
 ma. *B* 7 tim. et an. *C*¹ imbecille *B* 10 damne *T* 11 quia] quod *B*
 curret *T*: currat *B* 12 velox *C*: vel *K* est om. *B* 14 capi-
 entur *K* 15 dictas *K* quod] quia *C* 16 Verris *KT* qu. porcus
K 18 Hor. . . . sus om. *K* 19 amiha lutosus *T* 20 spurcitia *C*: sportita
K spurcius *BC* nuncupatus *BCK* 21 sudores *K* 22 vocatur
CK 23 et p. subr. *C* 26 omnium *T* colenda *B*¹*K*: excolenda *CT*
 quia] quod *BC* 27 ub. semp. *C* num. tau. om. *T*

Taurus Graecum nomen est, sicut et bos. Indicis tauris color **29**
 fulvus est, volucris pernecitas, pilis in contrarium versis; caput
 circumflectunt flexibilitate qua volunt; tergi duritia omne telum
 respuunt inmiti feritate. Bovem Graeci βούην dicunt. Hunc **30**
5 Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem.
 Naevius (trag. 62):

Trionum hic moderator rusticus.

Cuius latitudo pellium a mento ad crura palearia dicuntur,
 a pelle ipsa, quasi pellearia; quod est generositatis in bove
10 signum. Boum in sociis eximia pietas; nam alter alterum in-
 quirat, cum quo ducere collo aratra consuevit, et frequenti
 mugitu pium testatur affectum si forte defecerit. Vacca dicta, **31**
 quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum,
 sicut leo leaena, draco dracaena. Vitulus et vitula a viriditate **32**
15 vocati sunt, id est aetate viridi, sicut virgo. Vitulam ergo
 parvam esse et nondum enixam: nam enixa iuvenca est aut
 vacca. Bubali vocati per derivationem, quod sint similes **33**
 boum; adeo indomiti ut prae feritate iugum cervicibus non
 recipiant. Hos Africa procreat. Vri agrestes boves sunt in **34**
20 Germania, habentes cornua in tantum protensa ut regiis mensis
 insigni capacitate ex eis gerulae fiant. [Dicti uri από τῶν ὄρέων,
 id est a montibus.] Camelis causa nomen dedit, sive quod **35**
 quando onerantur, ut breviores et humiles fiant, accubant, quia
 Graeci χαμαὶ humite et breve dicunt; sive quia curvus est dorso.
25 Καμουρ enim verbo Graeco curvum significat. Hos licet et
 aliae regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem
 sibi; nam Arabici bina tubera in dorso habent, reliquarum re-

1 indicis C¹   2 pertinacitas B   pilis in c. versus Solinus 52, 36
 3 circumflectunt B   4 βούην] boethi T : boeti BKX : boiti O : boeten C
 di.] vocant BX   5 plionem K   vocant om. K   terant K   qu.
 terronem K : qu. terrionem BT   7 trionem BGO ante corr. (non FP)
 hinc T (non U) moderatur GK¹ TU (non F) : demoratur M : moderantur OP
 8 pell. . . ad om. T   9 a pella T   generositatem K   11 cum qua K :
 quum co T   12 defuerit K   13 quasi om. C¹   boaca KT   ex om.
 K   qualite K   15 vocata C   16 aut om. T¹ : ut BC   17 quod] quia
 C   18 iug. in cer. K   19 recipiunt T   21 fiebant T   dicti . . . mont.
 hab. T : om. BCK   orrion T   22 quod] quia BC   23 humiliores K
 accubunt K   24 camī codd.   vix humi (cf. XX. xi. 2)
 (cf. XV. viii. 5) : chamur T : camus K   enim] ergo T   25 camur BC :
 lic. al. BK

- 36 gionum singula. Dromeda genus camelorum est, minoris quidem staturae, sed velocioris. Vnde et nomen habet; nam *δρόμος* Graece cursus et velocitas appellatur. Centum enim et amplius milia uno die pergere solet. Quod animal, sicut bos et
- 37 ovis et camelus, ruminat. Ruminatio autem dicta [est] a ruma, 5 eminente gutturis parte, per quam dimissus cibus a certis revo-
- 38 catur animalibus. Asinus et asellus a sedendo dictus, quasi asedus: sed hoc nomen, quod magis equis conveniebat, ideo hoc animal sumpsit quia priusquam equos caperent homines, huic praesidere coeperunt. Animal quippe tardum et nulla 10
- 39 ratione renitens, statim ut voluit sibi homo substravit. Onager interpretatur asinus ferus. *Ονον quippe Graeci asinum vocant: *ἄγριον* ferum. Hos Africa habet magnos et indomitos et in deserto vagantes. Singuli autem feminarum gregibus praesunt. Nascentibus masculis zelant et testiculos eorum morsu detrun- 15
- cant, quod caventes matres eos in secretis locis occultant.
- 40 Asinos Arcadicos dictos, eo quod ab Arcadia primum vecti sunt magni et alti. Minor autem asellus agro plus necessarius est, quia et laborem tolerat et neglegentiam propemodum non
- 41 recusat. Equi dicti, eo quod quando quadrigis iungebantur, 20 aequabantur, paresque forma et similes cursu copulabantur.
- 42 Caballus antea cabo dictus, propter quod gradiens ungula inpressa terram concavet, quod reliqua animalia non habent.
- 43 Inde et sonipes, quod pedibus sonat. Vivacitas equorum multa: exultant enim in campis; odorantur bellum; excitantur 25 sono tubae ad proelium; voce accensi ad cursum provocantur; dolent cum victi fuerint; exultant cum vicerint. Quidam hostes

1 est cam. C   2 velociores K   4 anima C¹   bos om. B¹
 5 est hab. BK: om. CT   6 gutt. par. om. K   demissos cibos K   7 an.
 rev. B   8 asedus B: asedus CT   hoc om. B¹K   10 huic]
 hunc C¹   11 renites K   substituit K   13 et in des. om. T   14 vacan-
 tes BT   15 nas. autem mas. C   zel. mas. B   morsibus T   detra-
 hunt K   16 eos om. K   locis om. K   17 quod] quia C   pro-
 vecti C   18 sint B   minor . . . non rec. om. K   21 aeq. om. K
 pares K; eosque pares B   22 Cav- alii   an. a ca. T (non U)   cavo
 CKU (sed cf. VIII. 4)   pr. quia C¹   23 terra K   concavit C¹K:
 concabet T   24 quia ped. C   sonet B   25 mul. est ex. B
 obdurantur bello K   26 acc. cursu prov.

in bello sentiunt, adeo ut adversarios morsu petant: aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis si mutantur; aliqui praeter dominum dorso nullum recipiunt: interfectis vel morientibus dominis multi lacrimas fundunt.

5 Solum enim equum propter hominem lacrimare et doloris affectum sentire. Vnde [et] in Centauris equorum et hominum natura permixta est. Solent etiam ex equorum vel maestitia 44 vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere. Aetas longaeua equis Persicis, Hunnicis, Epirotis ac Siculis in annis
10 ultra quinquaginta, brevior autem Hispanis ac Numidis et Gallicis frequens opinio est. In generosis equis, ut aiunt 45 veteres, quattuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum atque color. Forma, ut sit validum corpus et solidum, robori conveniens altitudo, latus longum, substrictus maxime et
15 rotundi clunis, pectus late patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus et cornu concavo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput et siccum, pelle prope ossibus 46 adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, unguularum soliditatis fixa
20 rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, tre- 47 mentibus membris, quod est fortitudinis indicium: quique ex summa quiete facile concitetur, vel excitata festinatione non difficile teneatur. Motus autem equi in auribus intellegitur, virtus in membris trementibus. Color hic praecipue spectandus: 48
25 badius, aureus, roseus, myrteus, cervinus, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro badioque distinctus; reliquus varius color vel

1 morsu] motu *T*   2 recog.] regunt *K*¹   oblita mansuetudines
obliti mansue (*delet.*) *K*   3 aliqui . . . rec. *om.* *T*¹   6 et hab. *CT*:
om. *BK*   eo quorum *K*   8 futuri *K*   9 ugnicis *B*: uniscis *T*
et pirotis *B*¹*K*: et ep. *C*   10 numidiis *C*¹*T*   11 generos *C*¹   12 expectantur *BKT* (-atur)
13 sit] si *T*: sit omne *B*   14 substrictum *CG*
(*non UX*)   maximi *C* (*non GUX*)   15 clunis *B*: clunes *CGKTX*
16 dentate nodosim *C*¹   17 et sicc. et pel. *K*   18 aures . . . arg. *om.* *T*
acutae *CK*   mag. nata (*delet.*) nares *K*   19 soliditate *B*¹*C* (*non G*)
21 qui ex *KT*¹ (*non U*)   22 non diff.] facile *K*   23 aur.] naribus
T   24 expectandus (ex-) *codd.*   25 cervunus *B*: ceruleus *K*   gelbus
K   26 canus . . . gutt. *om.* *C*¹   27 var. color (*delet.*) ex *T*   reliquos
varios colores *K*   vel cin. det. *om.* *K*

ISIDORI

- 49 cinereus deterrimus. Badium autem antiqui vadium dicebant, quod inter cetera animalia fortius vadat. Ipse est et spadix, quem phoenicatum vocant : et dictus spadix a colore palmae, quam
 50 Siculi spadicam vocant. Glaucus vero est veluti pictos oculos habens et quodam splendore perfusus. Nam glaucum veteres 5
 dixerunt. Gilvus autem melinus color est subalbidus. Guttatus,
 51 albus nigris intervenientibus punctis. Candidus autem et albus invicem sibi differunt. Nam albus cum quodam pallore est : candidus vero niveus et pura luce perfusus. Canus dictus, quia ex candido colore et nigro est. Scutulatus vocatus propter 10
 52 orbes, quos habent candidos inter purpuras. Varius, quod vias habeat colorum inparium. Qui autem albos tantum pedes habent, petili appellantur ; qui frontem albam, calidi.
 53 Cervinus est quem vulgo guaranen dicunt. Aeranen idem vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris. Myrteus autem 15
 54 est pressus in purpura. Dosina autem dictus, quod sit color eius de asino : idem et cinereus. Sunt autem hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, et proinde ad urbanam
 55 dignitatem transire non possunt. Mauron niger est ; nigrum enim Graeci *μαύρον* vocant. Mannus vero equus brevior [est], 20
 quem vulgo brunicum vocant. Veredos antiqui dixerunt, quod veherent redas, id est ducerent ; vel quod vias publicas currant,
 56 per quas et redas ire solitum erat. Equorum tria sunt genera : unum generosum, proeliis et oneribus aptum ; alterum vulgare

1 au. om. K 2 est om. K 3 vocat C¹ quam] quod B 4 spadicam T : spadicem C 5 perf.] persus T 6 dixerunt K : dicunt BCT : dicebant album dett. autem om. K 7 abbis (sic) nigrisque T pictus K 8 in invicem T differunt om. B¹ 10 quia] quod C 11 habent BK : habet T purpureos K : puras T Varios T 12 habent oculorum T (non U) inp.] varium K alb. au. T 13 album BK calliti K 14 guaranem (-en?) BT : guarinen (-em?) U : guaranam F : gauranem C : gaurianem D : uarranam KO dicunt BCDFTU : vocant KO Aeranen (ex-ren) K : Eranem BCT : Eranen O idem . . . coloris B (aerii s. color) CDTU : id est vul. dicit ut in mo. aeris s. coloris KO 16 est om. K Dosina T : Dosinu K : Dosinu BCM autem om. B 18 proinde om. K 19 Mauro T 20 est hab. BT : om. CK 21 brunicum vo. O : bronicum vo. T : brunicum vo. U : brunicium vo. B¹K : brunicium vo. C Mon.² : brunicum vo. vel brunnum X : brunnicum vo. Mon.¹ (buricum (-rr-, -ch-) form. usit.) dix. quia C 22 veherent T 23 solidum B : solum K 24 honoribus BC

atque gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum; tertium ex permixtione diversi generis ortum, quod etiam dicitur bigenerum quia ex diversis nascitur, ut mulus. Mulus autem 57
 a Graeco tractum vocabulum habet. Graece enim hoc vel
 5 quod iugo pistorum subactus tardas molendo ducat in gyro molas. Iudaei asserunt quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ad hoc admissos esse ad asinas: et ipsum
 10 istiusmodi repperisse concubitus, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippe humana diversum animal in 58
 coitu coegit, sicut adulterina commixtione genus aliud reperit; sicut et Iacob contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales foetus oves illius concipiebant, quales
 15 umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Denique et hoc ipsud in equarum gregibus 59
 fieri fertur, ut generosos obiciant equos visibus concipientium, quo eorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas isdem
 20 locis, quibus illae versantur, quo rapiente visu similes generent. Inde est quod quidam gravidas mulieres iubent nullos intueri 60
 turpissimos animalium vultus, ut cynocephalos et simios, ne visibus occurrentes similes foetus pariant. Hanc enim feminarum esse naturam ut quales perspexerint sive mente con-
 25 ceperint in extremo voluptatis aestu, dum concipiunt, talem et sobolem procreent. Etenim animal in usu Venerio formas

1 gregarum *T* 3 qui ex *BK* 4 a *BT*: ex *CK* enim] autem *C*
 vel] eo *K* (*non D Mon.*) 5 quia *C* tardus *KO* ducet *B*: ducit
DK gyro (-ro *BK*) vel gyrum (-rum *CK*) 6 quia *C* anaa nepos
 (-pus) *BDK*: hanaa (*corr.* -aan) nepos *T*: ana nepos *C* 7 ipse *om.* *K*:
post fec. B ut] et *K* 8 miscerentur *K* (*non D*) 9 onag. . . nasc.
om. *BKO* (*non DFGU*) asinos *C* 10 velocissime (-ae) ex his asine
 (-ae) *DGU*, *fort. recte* 11 in cogitu *T* 12 repetit *B* 13 colorem *B*
 16 contemplantur *B*¹ aquarum *T* 17 fieri *om.* *B*¹ generos *C*¹
 obiciunt *B* usibus *K* 18 quod et cor. *T* 19 columbarcs *C*¹ 20 illi
K visu *om.* *K* 21 nullius *C* 22 turp. an. vul. *om.* *B*¹ ut] et
B 23 visibus *om.* *K* parcant *B*: generent *K* 24 ut] et *T*
 respexerint *T*: prospexerint *K* si. me. conc. *om.* *K* 25 estu
 duum *T* (*non U*): studio dum *K*: studium *B* concipiant *KB* (*ex*-unt)
 26 animal *om.* *K*

extrinsecus intus transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur quae ex diversis nascuntur, ut mulus ex equa et asino ; burdo ex equo et asina ; hybridae ex apris et porcis ; tityrus ex ove et hirco ; musmo ex capra et ariete. Est autem dux 5 gregis.

- II DE BESTIIS. Bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus, pardis, tigribus, lupis et vulpibus canibusque et simiis ac ceteris, quae vel ore vel unguibus saeviunt, exceptis serpenti- 2 tibus. Bestiae dictae a vi, qua saeviunt. Ferae appellatae, eo 10 quod naturali utuntur libertate et desiderio suo ferantur. Sunt enim liberae eorum voluntates, et huc atque illuc vagantur et 3 quo animus duxerit, eo feruntur. Leonis vocabulum ex Graeca origine inflexum est in Latinum. Graece enim λέων vocatur ; et est nomen nothum, quia ex parte corruptum. Leaena vero 15 totum Graecum est, sicut et dracaena. Vt autem leaena lea dicatur usurpatum est a poetis. Leo autem Graece, Latine rex interpretatur, eo quod princeps sit omnium bestiarum. 4 Cuius genus trifarium dicitur. E quibus breves et iuba crispa inbelles sunt ; longi et coma simplici acres. Animos eorum 20 frons et cauda indicat. Virtus eorum in pectore ; firmitas in capite. Septi a venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, 5 sed ignes magis. Cum dormierint, vigilant oculi ; cum ambul- lant, cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inveniat. 25 Cum genuerint catulum, tribus diebus et tribus noctibus catulus dormire fertur ; tunc deinde patris fremitu vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus suscitare dicitur catulum dormientem.

1 transmittit B : transmittunt K sat. tibus B : satietatibus K
 rapiunt K 2 dicuntur om. K 3 diversi K 4 capris T
 titirus codd. (titirus B^l) 8 tigribus om. K lupibus C¹ 9 ac] et K
 10 a vi qua] ab eo quod K eo om. BK 11 utantur BC fruuntur
 B : feruntur C. 12 enim] autem C earum C vacantur C et
 quod an. T 13 voc. et ex C greco T 15 quia . . . corr. om. T
 16 Gr. est to. C au. lea (om. leaena) K 17 dicitur T latini T
 18 best. om. C 20 simplicia K 21 et fr. et cau. C 23 timens T
 24 ignis B : ignem K 25 sua (prius) om. C 26 genuerit C catu-
 lum catulus B tr. di. et noc. C

Circa hominem leonum natura est ut nisi laesi nequeant irasci. **6**
 Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis
 enim parcent; captivos obvios repatriare permittunt; hominem
 non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius
5 (5, 1035):

Scymnique leonum.

Tigris vocata propter volucrem fugam; ita enim nominant Persae **7**
 et Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis,
 virtute et velocitate mirabilis; ex cuius nomine flumen Tigris
10 appellatur, quod is rapidissimus sit omnium fluviorum. Has
 magis Hyrcania gignit. Panther dictus, sive quod omnium **8**
 animalium sit amicus, excepto dracone, sive quia et sui generis
 societate gaudet et ad eandem similitudinem quicquid accipit
 reddit. Πάν enim Graece omne dicitur. Bestia minutis orbi-
15 culis superpicta, ita ut oculatis ex fulvo circulis, nigra vel alba
 distinguatur varietate. Haec semel omnino parturit; cuius **9**
 causae ratio manifesta est. Nam cum in utero matris coaluere
 catuli maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt tempo-
 rum moras; itaque oneratam foetibus vulvam tamquam obstan-
20 tem partui unguibus lacerant: effundit illa partum, seu potius
 dimittit, dolore cogente. Ita postea corruptis et cicatricosis sedi-
 bus genitale semen infusum non haeret acceptum, sed inritum
 resilit. Nam Plinius (N. H. 8, 43) dicit animalia cum acutis
 unguibus frequentur parere non posse; vitiantur enim intrin-
25 secus se moventibus catulis. Pardus secundus post pantherem **10**
 est, genus varium ac velocissimum et praeceps ad sanguinem.
 Saltu enim ad mortem ruit. Leopardus ex adulterio leaenae **11**
 et pardi nascitur, et tertiam originem efficit; sicut et Plinius in
 Naturali Historia (8, 42) dicit, leonem cum parda, aut pardum cum

1 homines *B*   3 parcent *K*   ovios *T*   permittent *K*   6 sc.
 leonium *T*: scimusque leonem *B*¹: sonumque leonum *C*¹   7 it enim
K   persi et m. *K*: m. et persi *B*   10 quod] quia *C*   12 draconi
BKT   13 ad om. *C*¹   eadem *K*   accepit *BK*   14 enim om. *K*
 dic. om. bes. enim mi. *C*   17 coal.] calore *K*   18 matrisque *BC*:
 maturisque *Schwarz*   pollere studiunt *K*   temporibus *B*   20 effudet *K*
 22 effusum *K*   23 resilet *K*: inlisit *T*: praesilit *C*   24 vit. etenim *C*
 25 secundum *CT*   panter *T*   26 genus] ge *K*   29 dixit leo *C*¹

- leaeana concumbere et ex utroque coitu degeneres partus creari,
 12 ut mulus et burdo. Rhinoceron a Graecis vocatus. Latine
 interpretatur in nare cornu. Idem et monoceron, id est uni-
 cornus, eo quod unum cornu in media fronte habeat pedum
 quattuor ita acutum et validum ut quidquid inpetierit, aut 5
 ventilet aut perforet. Nam et cum elephantis saepe certamen
 13 habet, et in ventre vulneratum prosternit. Tantaem esse
 fortitudinis ut nulla venantium virtute capiatur; sed, sicut asse-
 runt qui naturas animalium scripserunt, virgo puella prae-
 ponitur, quae venienti sinum aperit, in quo ille omni ferocitate 10
 deposita caput ponit, sicque soporatus velut inermis capitur.
 14 Elephantum Graeci a magnitudine corporis vocatum putant, quod
 formam montis praeferat; Graece enim mons *λόφος* dicitur.
 Apud Indos autem a voce barro vocatur; unde et vox eius
 barritus, et dentes ebur. Rostrum autem proboscida dicitur, 15
 quoniam illo pabulum ori admovet; et est angui similis, vallo
 15 munitus eburno. Hos boves Lucas dictos ab antiquis Romanis:
 boves, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in
 Lucania illos primus Pyrrhus in proelio obiecit Romanis. Nam
 hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est; in eis enim 20
 Persae et Indi ligneis turribus conlocatis, tamquam de muro
 iaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent.
 16 Gregatim incedunt; motu, quo valent, salutant; murem fugiunt;
 aversi coeunt; quando autem parturiunt, in aquis vel insulis
 dimittunt fetus propter dracones, quia inimici sunt et ab eis 25
 implicati necantur; biennio autem portant fetus, nec amplius
 quam semel gignunt nec plures, sed tantum unum; vivunt

t utraque C¹ degeneres (de gen.) KT creatri K 2 burdo]
 asinus BCT vocatur BK 4 eo quia C¹ m. fonte T¹: medio
 fr. BK 5 inpetierit T 6 vent. aufporet K 7 esse CTU: est
 BK 9 discripserunt T: proposuerunt B proponitur BCT
 10 veniente BK ille om. B 11 sique B¹ superatus K 13 *λόφος*]
 elaphio (-fio) KT: elephio BC 14 eius] et BK 15 barritas dicitur
 et C promuscidae K 16 pabulo B: pabula K movet K
 17 minutus K: minitus B lucanos ab ant. Rom. dic. K dictas
 C 19 primos Py. B: pirrus (*in ras.*) T 24 count T pariunt C
 vel in ins. K 25 quia in. sunt om. K 26 implicanti negantur K
 27 gignit T vivent K

[autem] annos trecentos. Apud solam Africam et Indiam ele-
 phanti prius nascebantur ; nunc sola eos India gignit. Grypes **17**
 vocatur, quod sit animal pinnatum et quadrupes. Hoc genus
 ferarum in Hyperboreis nascitur montibus. Omni parte cor-
 5 poris leones sunt ; alis et facie aquilis similes ; equis vehementer
 infesti. Nam et homines visos discerpunt. Chamaeleon non **18**
 habet unum colorem, sed diversa est varietate conspersus, ut
 pardus. Dictus autem ita . . . Huius chamaeleontis corpusculum
 ad colores quos videt facillima conversione variatur, quod alio-
 10 rum animalium non est ita ad conversionem facilis corpulentia.
 Camelopardus dictus, quod dum sit ut pardus albis maculis **19**
 superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen
 camelo est similis. Hunc Aethiopia gignit. Lyncis dictus, quia **20**
 in luporum genere numeratur ; bestia maculis terga distincta ut
 15 pardus, sed similis lupo : unde et ille λύκος, iste lyncis. Huius
 urinam convertere in duritiam pretiosi lapidis dicunt, qui lyncu-
 rius appellatur, quod et ipsas lynces sentire hoc documento
 probatur. Nam egestum liquorem harenis, in quantum potue-
 rint, contegunt, invidia quadam naturae ne talis egestio transeat
 20 in usum humanum. Lynces dicit Plinius Secundus (cf. N. H.
 8, 43) extra unum non admittere fetum. Castores a castrando **21**
 dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus,
 propter quos cum praesenserint venatorem, ipsi se castrant et
 morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana
 25 (2, 7) : ‘Redimunt se ea parte corporis, propter quod maxime
 expetuntur.’ Iuvenalis (12, 34) :

1 autem hab. BK : om. CT Ind. et Afr. B 2 prius] primum B
 Ind. eos K 5 alis . . . sim. om. T 6 nam hom. K hominis visus B
 9 conversatione BT 10 conversationem BT (non U) : conversationis
 K corpulentiam T (non U) : copulatio dett. 11 Cameleopardus
 codd. quod] quia C 12 capite om. B tamen] tantum C 13 quia]
 quod C 14 numerantur T : nominatur K 15 cuius TU 16 conv.
 se in d. TU : conv. d. in se C (non OX) dicitur K ligurius codd.
 (lig- etiam codd. aliquot Solini 2, 39) 17 quod] quia B ipsos C
 19 natura T transeant T 20 us. genus hum. T lincem K
 dixit C 21 fetum om. BC T 23 persenserint C 25 rediment K
 ea C : a BKT

Qui se

eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
testiculi.

22 Ipsi sunt et fibri, qui etiam Pontici canes vocantur. Vrsus fertur dictus quod ore suo formet fetus, quasi orsus. Nam aiunt 5 eos informes generare partus, et carnem quandam nasci quam mater lambendo in membra conponit. Vnde est illud:

Sic format lingua fetum cum protulit ursa.

Sed hoc immaturitas partus facit: denique tricesimo die generat.

Vnde evenit ut praecipitata fecunditas informes procreet. Vrso- 10 rum caput invalidum; vis maxima in brachiis et lumbis; unde

23 interdum erecti insistent. Lupus Graeca derivatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi λύκους dicunt: λύκος autem Graece a moribus appellatur, quod rabie rapacitatis quaequae invenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt quasi lepos, quod 15 quasi leonis, ita sit illi virtus in pedibus; unde et quidquid pede

24 presserit non vivit. Rapax autem bestia et cruoris appetens; de quo rustici aiunt vocem hominem perdere, si eum lupus prior viderit. Vnde et subito tacenti dicitur: 'Lupus in fabula.' Certe si se praevisum senserit, deponit feritatis audaciam. Lupi toto 20 anno non amplius dies duodecim coeunt; famem diu portant, et post longa ieiunia multum devorant. Lupos Aethiopia mittit cervice iubatos, et tanto varios ut nullum colorem illis abesse

25 dicant. Canis nomen Latinum Graecam etymologiam habere videtur; Graece enim κύων dicitur. Licet eum quidam a canore 25 latratus appellatum existiment, eo quod insonat; unde et canere. Nihil autem sagacius canibus; plus enim sensus ceteris anima-

2 capiens *C*¹ 3 testiculi *om. K* 4 etiam et Pont. *C* 5 suos *B*:
om. T 6 carne quadam *K* 10 informes procreetur *BKC*² (-atur *C*¹)
11 et in lum. *B* unde *om. C* 12 Lup. a Gr. *K* 13 lupum... liquon
(i. e. λύκων) *K* 14 more *K* appellatus quia *C* vel quaeque: quid-
quid *K* 15 trucidat *KU* aiunt *om. C* quasi] velut *K* 16 leonis
*om. C*¹ pe. pr.] depresserit *T*: presserit *B* 17 cruores *B* de
qua bestia ai. *K* 18 hominum *BT* 19 tacendi *T* fabulam *T*
20 praev. viderit (*delet.*) sens. *K* feritatis ex -tem *K* 21 amp.
quam di. *T* 22 lon. illa iei. *T* deforant *T* 23 tanto] totus *K*
dicat illis habere *T*: dicant illis dicant *C*¹ (d. i. abesse *C*²) 25 κύων]
cenos (chenos, caenos, coenon) *codd.* 26 existimant *C* insonant *T*
(-at *T*¹?) 27 animantibus *BC*

libus habent. Namque soli sua nomina recognoscunt; dominos **26**
 suos diligunt; dominorum tecta defendunt; pro dominis suis
 se morti obiciunt; voluntarie cum domino ad praedam currunt;
 corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum
 5 postremo naturae est extra homines esse non posse. In canibus
 duo sunt: aut fortitudo, aut velocitas. Catuli abusive dicuntur **27**
 quarumlibet bestiarum filii. Nam proprie catuli canum sunt, per
 diminutionem dicti. Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius (cf. 8, **28**
 148), canes nati ex lupis et canibus, cum inter se forte miscuntur.
 10 Solent et Indi feminas canes noctu in silvis alligatas admitti ad
 tigres bestias, a quibus insiliri, et nasci ex eodem foetu canes
 adeo acerrimos et fortes ut in complexu leones prosternant.
Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, et num- **29**
 quam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudu-
 15 lentum animal insidiisque decipiens. Nam dum non habuerit
 escam, fingit mortem, sicque descendentes quasi ad cadaver
 aves rapit et devorat. Simiae Graecum nomen est, id est pressis **30**
 naribus; unde et simias dicimus, quod suppressis naribus sint
 et facie foeda, rugis turpiter follicantibus; licet et capellarum
 20 sit pressum habere nasum. Alii simias Latino sermone vocatos
 arbitrantur, eo quod multa in eis similitudo rationis humanae
 sentitur; sed falsum est. Hi elementorum sagaces nova luna **31**
 exultant, media et cava tristantur. Fetus, quos amant, ante se
 gestant; neglecti circa matrem haerent. Horum genera quin-
 25 que sunt, ex quibus cercopithecii caudas habent; simia enim
 cum cauda est, quam quidam cluram vocant. Sphingae villosae **32**
 sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis obli-
 vionem. Cynocephali et ipsi similes simiis, sed facie ad modum
 canis; unde et nuncupati. Satyri facie admodum grata, et **33**

1 Nam *C* nom. sua *C* recognoscent *T* 3 morti se *K* quum
 dominos *T* (*non U*) 4 derelinquunt *B* 5 na. po. *B*: po. natura *T*
 6 dicuntur *om.* *K* 7 canunt *K* 9 ex lup. na. *C* 10 inde *BKT*
 (*Indae edd.*) feminae . . . alligatae *edd.* 11 insili *B* 12 adeo]
 et eo *C*¹ ut complexu *B*: ut plexu *K* leonis *K* 14 rectis] in *C*¹
 16 descentes *T* av. qu. ad cav. *T* quasi *om.* *C*¹ 17 est nom. *BK*
 19 feta *B*¹ lic. cap. *KT* 20 vocatas *BC* 21 hum. rat. *C*
 26 cluram *ex* cliuram *T*: cruram *BK* 29 adm. fac. *B*

gesticulatis motibus inquieti. Callitriches toto paene aspectu
 a ceteris distant. Sunt enim in facie producta barba et lata
 34 cauda. Leontophonos bestia modica; et ex eo ita vocata quia
 capta exuritur, eiusque cinere aspersae carnes et positae per
 compita semitarum leones necant, si quantulumcumque ex illis 5
 35 sumpserint. Histrix animal in Africa erinacii simile, vocatum
 ab stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit ut canes vul-
 36 neret insequentes. Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod
 in aquis versetur, et maxime in Nilo. Quae si invenerit dormi-
 entem corcodilum, volutat se in luto primum, et intrat per os 10
 eius in ventrem, et carpens omnia intranea eius, sic moritur.
 37 Ichneumon Graece vocatus, eo quod odore suo et salubria
 ciborum et venenosa produntur. De quo Dracontius ait (Laud.
 1, 515):—

Praecidit suillus vim cuiuscumque veneni. 15

Suillus autem a saetis est nuncupatus. Hic etiam serpentes
 insequitur; qui, cum adversus aspidem pugnat, caudam erigit,
 quam aspis maxime incipit observare quasi minantem; ad quam
 38 cum vim suam transfert, decepta corripitur. Musio appellatus,
 quod muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum a captura 20
 vocant. Alii dicunt, quod cattat, id est videt. Nam tanto
 acute cernit ut fulgore luminis noctis tenebras superet. Vnde
 39 a Graeco venit catus, id est ingeniosus, ἀπὸ τοῦ καίεσθαι. Furo
 a furvo dictus; unde et fur. Tenebrosos enim et occultos
 40 cuniculos effodit, et eicit praedam quam invenerit. Melo, vel 25
 quod sit rotundissimo membro, vel quod favos petat et assidue
 mella captet.

1 inquiete *BT* 3 mod. ex *T* quia] quod *C* 4 eiusque] eo
 quod *B* 5 semita *T* negant *BK* 6 adsimile *K* 7 laxatis *C*¹
 et ca. vulnerat *CT* 11 interea *C*¹ eius et s. *T* sicut *B* 12 vocatur
BK 13 ven. ciborum pro. *B* prodantur *C* ait] ut *C*¹ 15 pre-
 dicit (prae-) *BCT* Psyllus *Drac.* 16 a setus *C*¹ 18 quam]
 quia *K*: quod *B* ad quam] atque *KB*¹ ut vid. 19 transferet *KT*:
 transferret *B* corrumpitur *K* 20 quia *C* moribus *B*¹ cattum]
 captum *codd.* et ipse *Isid.* 21 vocat *BK* quod] quia *BC* cattat]
 captat *BCK*: cautet ut vid. *T*¹: an catat? videat *T* tantum *K*
 22 ecriet ut vid. *K* nocti *B*: nocte *C* un. et a *C* 23 ἀπὸ τοῦ
καί. om. K Furvo *B* 24 en. occ. *B* 26 quod prius] quia *C*
 petit *C*: expectat *K* assidiae *K* 27 captat *C*

DE MINVTIS ANIMANTIBVS. Mus pusillum animal. Graecum III illi nomen est ; quidquid vero ex eo trahit Latinum fit. Alii dicunt mures quod ex humore terrae nascantur ; nam mus terra, unde et humus. His in plenilunio iecur crescit, sicut quaedam 5 maritima augentur, quae rursus minuente luna deficiunt. Sorex 2 Latinum est, eo quod rodat et in modum serrae praecidat. Antiqui autem soricem sauricem dicebant, sicut et clodum claudum. Mustela dicta, quasi mus longus ; nam telum a longitudine 3 dictum. Haec ingenio subdola in domibus, ubi nutrit catulos 10 suos, transfert mutatque sedem. Serpentes etiam et mures persequitur. Duo autem sunt genera mustelarum ; alterum enim silvestre est distans magnitudine, quod Graeci ἰκτίδας vocant ; alterum in domibus oberrans. Falso autem opinantur qui dicunt mustelam ore concipere, aure effundere partum. 15 Mus araneum, cuius morsu aranea. Est in Sardinia animal 4 perexiguuum, aranei forma, quae solifuga dicitur, quod diem fugiat. In metallis argentariis plurima est, occultim reptans, et per inprudenciam supersedentibus pestem facit. Talpa dicta, 5 quod sit damnata caecitate perpetua tenebris. Est enim absque 20 oculis, semper terram fodit, et humum egerit, et radices subter frugibus comedit ; quam Graeci ἀσφάλαια vocant. Glires dicti 6 sunt quia pingues eos efficit somnus ; nam gliscere dicimus crescere. Hieme enim tota dormiunt et immobiles quasi mortui iacent, tempore aestivo reviviscunt. Ericium animal spinis 7 25 coopertum, quod exinde dicitur nominatum, eo quod subrigit

2 sit] est B   3 terrae om. T   5 maria aug. K   ru. et min. K
 6 rotat K   7 sicut cl. KM   claudum corr. clodum] cladium T
 8 dicta om. C   longa K   9 subdolo C   11 sunt au. T non U) :
 sunt C   12 distans om. C¹   quod] quem T   14 dicuntur K¹
 mustelam om. K   concoepere C¹   15 Mus araneus dett. (non OPU)
 aranea B (non OPU) : fort. ar. (i. e. cutis morbus) est   16 aranae B :
 araneis K   17 occultum BK   19 da. sit C   enim] etenim B
 20 semper om. B¹   ereget K   frugum subter T   21 quam] quos
 T : quia C¹ (quod C² cum Hieron. in Is. 1, 2)   grece C   asphalaca
 CK : asfallacam ex asfalaca ut vid. B : hasfalaca T   22 sunt om. C
 gliscit T   24 vivescant B : rev. unde quidam (Auson. Ephem. 5),
 ' Dormiunt glires ienem perennem ' T (non U)   Ericium K : Iricium
 BCU : Hyricium T   an. ex sp. C   25 quod] quia C¹   quod] quia
 C¹   suberiget K

ISIDORI

se quando spinis suis clauditur, quibus undique protectus est
 contra insidias. Nam statim ut aliquid praesenserit, primum
 se subrigit, atque in globum conversus in sua se arma recolligit.
 Huius prudentia quaedam est; nam dum absciderit uvam de
 vite, supinus sese volutat super eam, et sic eam exhibet natis
 5
 8 suis. Gryllus nomen a sono vocis habet. Hic retro ambulat,
 terram terebrat, stridet noctibus. Vena(n)tur eum formica
 circumligata capillo in cavernam eius coniecta, afflato prius
 pulvere ne se abscondat; ita formicae complexibus trahitur.
 9 Formica dicta, ab eo quod ferat micas farris. Cuius sollertia 10
 multa; providet enim in futurum, et praeparat aestate quod
 hieme comedat; in messe autem eligit triticum, hordeum non
 tangit; dum pluit ei super frumentum, totum eicit. Dicuntur
 in Aethiopia esse formicae ad formam canis quae arenas aureas
 pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantesque ad
 15
 10 necem persequuntur. Formicoleon ob hoc vocatus, quia est
 vel formicarum leo vel certe formica pariter et leo. Est enim
 animal parvum formicis satis infestum, quod se in pulvere abs-
 condit, et formicas frumenta gestantes interficit. Proinde autem
 leo et formica vocatur, quia aliis animalibus ut formica est, for-
 micis autem ut leo est.

V DE SERPENTIBVS. Anguis vocabulum omnium serpentium
 genus quod plicari et contorqui potest; et inde anguis quod
 angulosus sit et numquam rectus. Angues autem apud
 gentiles pro geniis locorum erant habiti semper, unde Persius 25
 (I, 113):

Pinge duos angues: pueri, sacer est locus.

2 Colubrum ab eo dictum, quod colat umbras, vel quod in lubri-

1 cl. a qu. C praetectus (pre-) *KT* est *om.* C¹ 3 subigit *B*¹
 colligit *T* 4 providentia *B* 5 vitibus *K* 6 Grillus *codd.*
 a so. vo. no. ha. *T* 7 terrebat *B*¹ venantur *Plin. N. H. 29, 138*
 8 cumlicata *K* efflato *Plin.* 9 pul.] vulnere *B* 10 quod] quia *C*¹
 11 acstatem *K* 12 hiemem *K* au.] enim *C* 13 dum] cum *K*
 cis *B* 14 inesse *K* 16 ob] ab *B*: ad *K* quia] quod *BC*
 18 quod] quia *K*: quae *B* pulberem *T* 19 frumentum portantes *T*
 20 animantibus *C* 25 progenies *BKO*: pro genio *C* lucorum *BY*:
 luporum *KO* habiti] avidi *K*: avida *O* un. et Pers. *C* 27 pingue
*BK*¹ *T* pueris est *B*¹ lucus *K* 28 ab. *om.* *K*

cos tractus flexibus sinuosis labatur. Nam lubricum dicitur
 quidquid labitur dum tenetur, ut piscis, serpens. Serpens 3
 autem nomen accepit quia occultis accessibus serpit, non
 apertis passibus, sed squamarum minutissimis nisibus repit. Illa
 5 autem quae quattuor pedibus nituntur, sicut lacerti et stiliones,
 non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem
 reptilia sunt, quia ventre et pectore reptant. Quorum tot
 venena quot genera, tot pernicies quot species, tot dolores quot
 colores habentur. Draco maior cunctorum serpentium, sive 4
 10 omnium animantium super terram. Hunc Graeci δράκοντα
 vocant; unde et derivatum est in Latinum ut draco diceretur.
 Qui saepe ab speluncis abstractus fertur in aerem, concitatur-
 que propter eum aer. Est autem cristatus, ore parvo, et artis
 fistulis, per quas trahit spiritum et linguam exerat. Vim autem
 15 non in dentibus, sed in cauda habet, et verberare potius quam
 rictu nocet. Innoxius autem est a venenis, sed ideo huic ad 5
 mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem
 ligarit occidit. A quo nec elephans tutus est sui corporis
 magnitudine; nam circa semitas delitescens, per quas elephanti
 20 soliti gradiuntur, crura eorum nodis inligat, ac suffocatos perimit.
 Gignitur autem in Aethiopia et India in ipso incendio iugis
 aestus. Basiliscus Graece, Latine interpretatur regulus, eo 6
 quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia
 olfactu suo eos necat; nam et hominem vel si aspiciat interi-
 25 mit. Siquidem et eius aspectu nulla avis volans inlaesa transit,
 sed quam procul sit, eius ore combusta devoratur. A mustelis 7
 tamen vincitur, quas illic homines inferunt cavernis in quibus
 delitescit; itaque eo visu fugit, quem illa persequitur et occidit.
 Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est

1 labetur BT: labeatur K: labitur C 3 quia] quod BK non]
 repit enim T: recipit enim U: et non C 5 ped. nititur T 7 quia]
 quae C 8 col. quot dol. B 10 an. omn. C δρ. voc. Gr. C
 13 au.] enim C cristus T¹ 14 per qu. tr. sp. om. T 16 ictu BK:
 ritum T Inn. est enim a C 17 vena non C¹ nec. dicunt quia
 K 18 totus K 20 solidi K: solito C notis inligant K perim-
 ent K 21 et in Ind. T 23 quia] quod C 25 eius] aeris C¹
 27 tantum K ferunt T¹: inferciunt Solin. 27, 53 28 eo visu
 BCT: ea visa dett. qu. ille codd. 29 il. rer.] illi T

8 autem longitudine semipedalis; albis maculis lineatus. Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quaeque sectantur, et postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβους et lymphaticos faciunt.
 9 Sibilus idem est qui et regulus. Sibilo enim occidit, antequam
 10 mordeat vel exurat. Vipera dicta, quod vi pariat. Nam et 5
 cum venter eius ad partum ingemuerit, catuli non expectantes maturam naturae solutionem conrosis eius lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus (6, 490):

Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi.

11 Fertur autem quod masculus ore inserto viperae semen expuat; 10
 illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa caput maris ore receptum praecidit. Ita fit ut parens uterque pereat; masculus, dum coit, dum parturit, femina. Ex vipera autem fiunt
 12 pastilli, qui θηριακοὶ vocantur a Graecis. Aspis vocata, quod
 morsu venena inmittat et spargat; ἰδς enim Graeci venenum 15
 dicunt: et inde aspis, quod morsu venenato interimat. Huius diversa genera et species, et dispares effectus ad nocendum. Fertur autem aspis, cum coeperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat ut eam de caverna producat: illa, cum exire noluerit, unam aurem in terram premit, 20
 alteram cauda obturat et operit, atque [ita] voces illas magicas
 13 non audiens non exit ad incantantem. Dipsas, genus aspidis, qui Latine situla dicitur, quia quem momorderit siti perit.
 14 Hypnalis, genus aspidis, dicta quod somno necat. Hanc sibi
 15 Cleopatra adposuit, et ita morte quasi somno soluta est. Hae- 25
 morrhois aspis nuncupatus quod sanguinem sudet qui ab eo morsus fuerit, ita ut dissolutis venis, quidquid vitae est, per
 16 sanguinem evocet. Graece enim sanguis αἷμα dicitur. Prester aspis semper ore patenti et vaporanti currit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 722):

30

1	linetus <i>K</i> (<i>i. e.</i> linitus?)	5	pareat <i>K</i> : pereat <i>T</i>	et omi. <i>CT</i>		
9	vipere (-rae) <i>BKT</i> : vipereo <i>C</i>	nati <i>K</i>	10	excipiat <i>K</i>		
	12	praecedit <i>B</i> ¹	pariens <i>B</i>	13	au.] enim <i>BK</i>	
	telli <i>C</i> ¹	vocatus <i>K</i>	quod] quia <i>C</i>	16	quod] quia <i>C</i>	
	18	19	ut de cav. <i>K</i>	20	voluerit <i>C</i>	
	ita hab. <i>CT</i> : omi. <i>B</i> ¹ <i>K</i>	illius <i>K</i>	22	incantatorem <i>K</i>	Di, autem	
	gen. <i>C</i>	23	qui] quae <i>CK</i>	24	quod] quia <i>C</i>	
	in mo. <i>C</i> ¹	cst omi. <i>K</i>	26	nuncupatur <i>C</i>	27	est vitae <i>C</i>
			25	negat <i>K</i>	25	ita

Oraque distendens avidus fumantia prester.

Hic quem percusserit distenditur, enormique corpulentia necatur; extuberatum enim putredo sequitur. Seeps, tabificus aspis, 17 qui dum momorderit hominem, statim eum consumit, ita ut
 5 liquefiat totus in ore serpentis. Cerastes serpens dictus, eo 18 quod in capite cornua habeat similia arietum; κέρατα enim Graeci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca, inlice sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus tegit arenis, nec ullum indicium sui
 10 praebet, nisi ex ea parte qua invitatas aves vel animalia capit. Est autem flexuosus plus quam alii serpentes, ita ut spinam non habere videatur. Scytale serpens vocata, quod tanta prae- 19 fulget tergi varietate ut notarum gratia aspicientes retardet; et quia reptando pigrior est, quos adsequi non valet, miraculo sui
 15 stupentes capit. Tanti autem fervoris est ut etiam hiemis tempore exuvias corporis ferventis exponat. De quo Lucanus (9, 717):

Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
 exuvias positura suas.

20 Amphisbaena dicta, eo quod duo capita habeat, unum in loco 20 suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu corporis circulato. Haec sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus (9, 719):

Et gravis in geminum vergens caput amphisbaena.

25 Cuius oculi lucent veluti lucernae. Enhydri colubra in aqua 21 vivens; Graeci enim aquam ἕδωρ vocant. Hydros aquatilis 22 serpens, a quo icti obturgescunt; cuius quidam morbum boam

2 negatur K   3 Spes tab. T: Spectabificus ex Spectaficus C: Spectavificus K: Spectabificus appellatur B   4 morderit T consumet K   5 levifiat K   7 vocantur B: om. C¹ sunt... corn. om. C   8 inlicens B¹: inliciens CB² (non U): inlidens K   sollicitate T (non U)   perimit ex premit C   10 invitata C¹   11 aliae B
 12 Scytale Arcv. (ex Solin. 27, 30): Scitalis (-th-) codd.   voc. ex nominatus K: vocatus C   quod CT: quia BK   13 se tardet B
 16 exuvia K   18 scithales persis T: scitalis persis KC: scitalis spersis B   20 Amphisbaena Arcv. (ex Solin. 27, 29): Anfivena codd. (ex-venena T)   22 frigore B: frigores K   24 anfisvenena T: anfivena (-ph-) BCK   25 cui B   Henidros T   coluber BCK
 26 viens K   Hyd. ... obturg. om. T¹   27 quidem C   morsuum T

ISIDORI

- 23 dicunt, eo quod fimo bovis remediatur. Hydra draco multorum capitum, qualis fuit in Lerna palude provinciae Arcadiae. Haec Latine excetra dicitur, quod uno caeso tria capita excrescebant. Sed hoc fabulosum est; nam constat Hydram locum fuisse evomentem aquas, vastantes vicinam civitatem, in quo, uno 5 meatu clauso, multi erumpebant: quod Hercules videns loca ipsa exussit, et sic aquae clausit meatus. Nam Hydra ab aqua 24 dicta est. Chelydros serpens, qui et chersydros, quasi tcerim†, quia et in aquis et in terris moratur; nam χέρσον dicunt Graeci terram, ὕδωρ aquam. Hic per quam labitur terram, fumare facit: 10 quam sic Macer describit (8):

Seu terga expirant spumantia virus,
seu terra fumat, qua teter labitur anguis.

Et Lucanus (9, 711):

Tractique via fumante chelydri. 15

- Semper autem directus ambulat; nam si torserit se; dum currit, 25 statim crepat. Natrix serpens aquam veneno inficiens; in quocumque enim fonte fuerit, eum veneno immiscit. De quo Lucanus (9, 720):

Natrix violator aquae. 20

- 26 Cenchrus serpens inflexuosa, quae semper rectum iter efficit. De qua Lucanus (9, 712):

Et semper recto lapsurus limite cenchrus.

- 27 Parias serpens quae semper in cauda ambulat et sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus (9, 721): 25

Quo contentus iter cauda sulcare parias.

- 28 Boas, anguis Italiae immensa mole, persequitur greges armen-

1 fimum K bovis om. B¹ rediatur C¹ 3 excetra BT:
excetra K quia B cesu K 4 haec B 5 vastantem K 7 sic
aquae] sicca K 8 cer. dicitur qu. C (non MU) cerim BCTU:
cerin K: cerint M fort. Chel. serp. quasi chers. quia et (cf. Serv. ad
Georg. 3, 415) 9 quia] quod B moretur B 10 per quem T
11 quem sic B ex corr. 12 spirant D (non F) spumentia D (non F):
sputantia KOP virtus B 14 et om. K 15 fumantia BT
17 Rinatrix codd. (ex K, novi capituli signo, natrix?) 18 enim om. T
immiscuit C¹ de qua B 20 rinatrix codd. 21 infl. quem T: in-
flexuosus quia C 22 quo K 25 qui C idem] item B 26 quo
om. K: et Lucanus contemptus BC caudam K

torum et bubalos, et plurimo lacte riguis se uberibus innectit et sugens interimit, atque inde a boum depopulatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans. De quo Lucanus 29 (9, 720):

Iaculique volucres.

5 Exiliunt enim in arboribus, et dum aliquod animal obvium fuerit, iactant se super eum et perimunt; unde et iaculi dicti sunt. In Arabia autem sunt serpentes cum alis, quae sirenae vocantur, quae plus currunt ab equis, sed etiam et volare dicuntur; quorum tantum virus est ut morsum ante mors insequatur quam dolor. Ophites dicta, quod colorem arenae habeat. De 30 qua poeta (Lucan. 9, 714):

Quam parvis pictus maculis Thebanus ophites
concolor exustis atque indiscretus arenis

15 ammodytes.

Seps exiguus serpens, qui non solum corpus sed et ossa veneno 31 consumit. Cuius poeta sic meminit (Lucan. 9, 723):

Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps.

Dipsas serpens tantae exiguitatis fertur ut cum calcatur, non 32 videatur. Cuius venenum ante extinguit quam sentiatur, ut facies praeventa morte nec tristitiam induat morituri. De quo poeta (Lucan. 9, 737):

Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
torto capite retro dipsas calcata momordit:

25 vix dolor aut sensus dentis fuit.

Salpuga serpens est quae non videtur. Caecula dicta, propter 33

1 bubulos CT: bubos K   2 surgens B ante corr.   3 accipit C
6 ovium T¹: obium T²   7 iactat K   unde et] et ideo K   8 autem
om. K   serp. sunt BC   quae om. K   9 vocantur om. K   qui K
11 Obites codd.   dictus K   aranae B   13 parvis] pars CT:
trans K   tebanus T: tenphanus B: teofanus CK   obites (-tis) codd.
14 exustis T   indiscretis CKT   15 admoditus BT: admodatus C¹:
admotus K   16 Serpis K   exiguus CK: exigua BT   qui KT:
quae BC   venena C¹   18 vivificus T   19 Dipsa codd. (ex De
ipsa B)   tanta K   20 venum T   ext. antequam C   extinguet
T: propinquit K   21 ne tristitia K   inducat B   morituro C
23 terreni B¹: terrenis K   24 torta caput Lucanus   dipses BT:
dipsis K: dipsa C   mordet K   25 den. fuitque videntis T
26 Salpiga T: -ca BC: Soalpica K   quae (que) BT: qui CK
propter] eo C

ISIDORI

quod parva sit et non habeat oculos. Centupeda a multitudine
 34 pedum dicta. Lacertus reptile genus est, vocatus ita quod
 brachia habeat. Genera lacertorum plura : ut botrax, salaman-
 35 dra, saura, stellio. Botrax dicta, quod ranae habeat faciem ;
 36 nam Graeci ranam *βάρραχον* vocant. Salamandra vocata, quod 5
 contra incendia valeat. Cuius inter omnia venenata vis maxima
 est ; cetera enim singulos feriunt, haec plurimos pariter interi-
 mit. Nam si arbori inreperit, omnia poma inficit veneno, et
 eos qui ederint occidit ; qui etiam vel si in puteum cadat, vis
 veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnans, 10
 ignes sola animalium extinguit ; vivit enim in mediis flammis
 sine dolore et consummatione, et non solum quia non uritur,
 37 sed extinguit incendium. Saura lacertus, qui quando senescit,
 caecantur oculi eius, et intrat in foramen parietis aspicientis
 38 contra Orientem, et orto sole intendit et inluminatur. Stellio 15
 de colore inditum nomen habet ; est enim tergore pictus lucen-
 tibus guttis in modum stellarum. De quo Ovidius (Metam.
 5, 461) :

aptumque colori

Nomen habet, variis stellatus corpore guttis. 20

Hic autem scorpionibus adeo contrarius traditur ut viso eo
 39 pavorem his adferat et torporem. Sunt et alia serpentium
 genera ; ut ammodytæ, elephantia, chamaedracontes. Po-
 stremo quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes
 autem serpentes natura sua frigidae sunt ; nec percutiunt nisi 25
 40 quando calescunt. Nam quando sunt frigidae, nullum tangunt ;
 unde et venena eorum plus die quam nocte nocent. Torpent

2 gen. est rep. C   3 batracha *Ihm* (ex corp. Gloss. Lat. 5, 616, 28)
 salamandria *BKT*   4 stelli *K* : sthilio *T* : stelio *C*   Botraca *codd.*
 habet *T*   5 *βάρραχον* *Arev.* : botracham (-cam, -ca) *codd.*   Sala-
 mandria *BCT*   quia *C*   6 valet *C*   venenis *CT*   9 occidunt
K si vel *B* : om. *T*   cadit *T*   10 veni *T*¹   ista] ita *BK*
 repugnant igne *B*¹   11 med. in fl. *C*   12 consumptione *det.*
 14 parietis om. *C*¹   aspiciens *C*   15 Stelio *C* : Stilio *K* : Sthellio *T*
 16 indito *K*   fulgentibus *K*   19 colore *BK*   22 aliun *T*   23 ad-
 moditæ (-te) *BCT* : admonite *K*   examedracontis *K*   24 tantum mo.
B   25 frigidi *CK*   26 quanto *B*   figide *T* ante *corr.*   27 plus
 no. qu. die *B*

enim noctis algore, et merito, quia frigidae sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem corporis gelidi pestes et natura frigidae; unde et hieme in nodos torpent, aestate solvuntur. Inde est quod dum quicumque serpentium veneno percutitur, 41
 5 primum obstupescit, et postea, ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim hominem extinguit. Venenum autem dictum, eo quod per venas vadit; infusa enim pestis eius per venas vegetatione corporis aucta discurrit et animam exigit. Vnde non posse venenum nocere, nisi hominis tetigerit san- 42
 10 guinem. Lucanus (9, 614):

Noxia serpentium est admixto sanguine pestis.

Omne autem venenum frigidum est, et ideo anima, quae ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quae nobis et inrationabilibus animantibus videmus esse communia, viva- 15
 citate quadam sensus serpens excellit. Vnde et legitur in 43
 Genesi (3, 1): 'Serpens autem erat sapientior omnibus pecori- bus terrae.' Dicit autem Plinius, si creditur, quod serpentis caput etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominus vivit. Vnde et totum corpus obicit pro capite ferientibus. Anguibus 44
 20 universis hebes visus est. Raro in adversum contuentur, nec frustra, cum oculos non in fronte habeant, sed in temporibus; adeo ut citius audiant quam aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam movet ut serpens, adeo ut triplicem linguam habere videatur, cum una sit. Serpentium humida 45
 25 sunt corpora, adeo ut quaque eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt ut, cum pedibus carere videantur, costis tamen et squamarum nisibus repant, quas a summo gutture usque ad imam alvum parili modo dispositas habent.

1 frigidi CK   2 in se] in sole alii: in die alii   vapore K   gelide
 (i. e. -ae) T: geliti K   pestis BCK   nature T   3 frigidi K
 solventur K   4 ven. serpentis C   6 vir. et ex. C   8 vegetatine K
 extinguit K   9 possit K   ven. non noc. B   10 Luc. om. C¹
 11 serpentium C   admixtio BT   sanguinum B   12 ignea] frigida
 B¹   14 videntur B   viv. et quaedam K   16 pec.] animantibus C
 17 dixit CK: dicta ut vid. B¹   plenius BK   19 ferientis T   Anguis
 KB (ex -es ut vid.)   22 audiunt C¹   quam] quod BC¹   24 uvida
 K: uda BC   25 quacunq̄ue C   27 repent K: repunt B   guttore K
 28 pari C

ISIDORI

Squamis enim quasi unguibus, costis quasi cruribus innituntur.

- 46 Vnde si in qualibet corporis parte ab alvo usque ad caput ictu aliquo conlidatur, debilis reddita cursum habere non possit ; quia ubicumque ille ictus inciderit, spinam solvit, per quam costarum pedes et motus corporis agebantur. Serpentes autem 5 diu vivere dicuntur, adeo ut deposita vetere tunica senectutem 47 deponere atque in iuventam redire perhibeantur. Tunicae serpentium exuviae nuncupantur, eo quod his, quando senescunt, sese exuunt, quibus exuti in iuventam redeunt. Dicuntur 48 enim exuviae et induviae, quia exuuntur et induuntur. Pytha- 10 goras dicit de medulla hominis mortui, quae in spina est, serpentem creari ; quod etiam Ovidius in Metamorphoseorum libris commemorat dicens (15, 398) :

Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro
mutari credunt humanas angue medullas. 15

Quod si creditur, merito evenit ut sicut per serpentem mors hominis, ita et hominis morte serpens. Fertur autem quod serpens hominem nudum non sit ausus contingere.

- V DE VERMIBVS. Vermis est animal quod plerumque de carne, vel de ligno, vel de quacumque re terrena sine ullo con- 20 cubitu gignitur ; licet nonnumquam et de ovis nascuntur, sicut scorpio. Sunt autem vermes aut terrae, aut aquae, aut aeris, aut carnum, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum.
- 2 Aranea vermis aeris, ab aeris nutrimento cognominata ; quae exiguo corpore longa fila deducit, et telae semper intenta num- 25 quam desinit laborare, perpetuum sustinens in sua arte suspen- 3 dium. Sanguisuga vermis aquatilis, dicta quod sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur, cumque labitur faucibus vel ubi uspiam adhaerescit, sanguinem haurit ; et cum nimio

1 costas *T*   2 se *B*: *om.* *K*   alva *B*   3 posse *K*   4 solvet quem cost. *K*   5 serpens *T*   9 exutis *K*   dicunt *K*   10 en. et ex. *T*   qu. et ex. *T*: quod ex. *BK*   12 metaforos eorum *T* 13 memorat *C*   14 est *om.* *BCK*   15 credant *BT*   17 et] in *T*: fort. ex mo. serpentis *T*   18 tangere *K*   20 vel quac. *T*   21 li. et no. *K*   ovibus *B*   22 aut aut aq. *K*   24 Area *T*¹   cognominatur *C*   25 tela *T*   intentus *K*   26 laborem *C*   27 vermis *om.* *K*   aquatile *K*: aqualis *B*¹   28 putantibus *K*   inlabitur *C*   29 adhererit (ade-) *BK*

cruore maduerit, evomit quod hausit, ut recentiorem denuo sugat. Scorpio verm̄is terrenus, qui potius verm̄ibus adscribitur, non serpentibus; animal armatum aculeo, et ex eo Graece vocatum quod cauda figat et arcuato vulnere venena diffundat.

Proprium est autem scorpionis quod manus palmam non feriat. Cantharida verm̄is terrenus [qui humano corpori statim fuerit applicatus, sui adustione vesicas efficit plenas humore]. Multipes verm̄is terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globum complicatur. Nascitur sub petris ex humore et terra. Limax verm̄is limi, dictus quod in limo vel de limo nascatur; unde et sordida semper et inmunda habetur. Bombyx frondium verm̄is, ex cuius textura bombycinum conficitur. Appellatus autem hoc nomine ab eo quod evacuetur dum fila generat, et aer solus in eo remaneat. Eruca frondium verm̄is in holus, vel [in] pampino involuta, ab erodendo dicta. De qua meminit Plautus (Cist. 728):

Imitatus nequam bestiam et maleficam involutam in pampino implicat se.

Idem nec advolat, ut locusta, ut huc illucque discurrens semipasta dimittat, sed permanet perituris frugibus et tardo lapsu pigrisque morsibus universa consumit. Teredonas Graeci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore inoportuno caesae arbores gignunt. Tinea vestimentorum verm̄is, dicta quod teneat, et eo usque insedat quo erodat. Inde et pertinax, quod in eandem rem identidem urgeat. Vermes carniū: hemicranius, lumbricus, ascaridae,

1 qu. aurierit ita ut *K*: qu. haurit (au.) ut *BC* 3 ac. ex *T* 4 caudam *codd.* defundat *K* 6 qui... humore hab. *TUX*: om. *BCKO*
 7 applicitus *U* (non *X*) efficit *T* (non *UX*) § 6 ante § 3 *C* 8 verm. terr. om. *KO* qui contractus *CK*: om. *T* 9 sub] in *K* 10 quia *C* vel om. *B*¹ 11 et (prius) om. *K* Vombucis *B*: Bombocis *C*¹: Bomboeces *K*: Bombicis *T* 12 foridium *B* 13 quod] quo *C* 15 olere *C* vel] et *C* in hab. *CK*: om. *BT* 17 namquam (ex-que?) *B* malef. *BCDFTU*: malif. *KMOP* 18 sc] sed *B* 19 ut (alt.)] et *C*¹ 21 cons. univ. *C* 22 quod] quia *C* 24 inoportuno *BK* 25 insedcat *C*¹ quo] quod *T* (vix pro quoad) 27 urgeatur *C*¹

ISIDORI

- costi, peduculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, usia, cimex.
- 13** Hemicranius vermis capitis vocatus. Lumbricus vermis intestinalium, dictus quasi lumbicus, quia labitur, vel quod in lum-
- 14** bis sit. Ascaridae . . . Costi . . . Peduculi vermes cutis a pedibus dicti. Vnde et peducosi dicuntur quibus peduculi in cor-
- 15** pore effervescunt. Pulices vero vocati sunt quod ex pulvere magis nutriantur. Lendes . . . Tarmus vermis est lardi. Ricinus vermis est canis, vocatus eo quod haeret in auribus canum ;
- 16** κίων enim Graece canis est. Vsia est vermis porci, appellata quia urit ; nam ubi momorderit, adeo locus ardet ut ibi vesicae
- 17** fiant. Cimex de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius
- 18** foetorem habet. Proprie autem vermis in carne putre nascitur ; tinea in vestimentis ; eruca in holere ; teredo in ligno ; tarmus
- 19** in lardo. Vermis non ut serpens apertis passibus vel squamarum nisibus repit, quia non est illi spinae rigor, ut colubri,
- sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur.
- VI** DE PISCIBVS. Pisces dicti unde et pecus, a pascendo
- 2** scilicet. Reptilia ideo dicuntur haec quae natant, eo quod
- reptandi habeant speciem et naturam ; quamvis se in profundum immergant, tamen in natando repunt. Vnde et David ait (Psalm. 104, 25) : 'Hoc mare magnum et spatiosum : illic reptilia,
- 3** quorum non est numerus.' Amphibia sunt quaedam genera piscium, dicta eo quod ambulandi in terris usum et natandi in
- aquis officium habeant. 'Αμφί enim Graece utrumque dicitur, id est quia et in aquis et in terris vivunt : ut phocae, corcodilli,

1 pulex T   lendex BT : lendix C : lindex K   2 vocatur CK
 3 qu. lumbricus T (pro lambricus?)   quia] quod BCK   quod] quia C
 5 pedogosi KP : peculosi ut vid. B¹   6 vero om. KO   quia C   ex]
 in KO   7 nutriuntur C   Lendex BCT : Lindex K   8 est om. T
 carnis C¹   haereat B : ineret T   9 κίων] cenos (cae-) codd.   est
 (alt.) om. C   10 ardet lo. adeo C : ardet (ex -deo) lucus ardet (delet.)
 adeo K   12 putrida K   13 holera B   tar. in lar. om. K   14 non
 ap. pass. vel ut serp. sq. Klusmann, excerpt. Tertull. p. 25   15 est
 om. K   illi BCK : illius T   colubri KT : colubris C : colubro B
 16 in om. BK   directum B   17 matum C¹   implecat K   19 pecudes
 B   25 ambulando B¹   26 uterque C¹   27 hoc est B   et in te.
 et in aq. B   vivent K

hippopotami, hoc est equi fluviales. Pecoribus autem et bestiis 4
 et volatilibus antea homines nomina inposuerunt quam piscibus,
 quia prius visa et cognita sunt. Piscium vero postea paulatim
 cognitis generibus nomina instituta sunt aut ex similitudine
 5 terrestrium animalium, aut ex specie propria sive moribus [seu
 colore, vel figura, aut sexu]. Ex similitudine terrestrium : ut 5
 ranae et vituli et leones et nigri meruli et pavi diverso colore,
 dorso et collo picti, et turdi albo varii, et cetera quae sibi iuxta
 species terrestrium animalium nomina vindicaverunt. Ex mori-
 10 bus terrestrium : ut canes in mari a terrenis canibus nuncupati,
 quod mordeant ; et lupi, quod improba voracitate alios perse-
 quantur. A colore : ut umbrae, quia colore umbrae sunt ; et 6
 auratae, quia in capite auri colorem habent ; et varii a varietate,
 quos vulgo tructas vocant. A figura : ut orbis, quia rotundus
 15 est totusque in capite constat ; ut solea, quod sit instar calcia-
 mentorum soleis. A sexu : ut musculus, quod sit ballenae
 masculus ; eius enim coitu concipere haec bellua perhibetur.
 Hinc et musculi coclearum, quorum lacte concipiunt ostreae.
 Ballenae autem sunt immensae magnitudinis bestiae, ab emit- 7
 20 tendo et fundendo aquas vocatae ; ceteris enim bestiis maris
 altius iaciunt undas ; βάλλειν enim Graece emittere dicitur.
 Cete dicta τὸ κῆτος καὶ τὰ κήτη, hoc est ob inmanitatem. Sunt 8
 enim ingentia genera beluarum et aequalia montium corpora ;
 qualis cetus excepit Ionam, cuius alvus tantae magnitudinis
 25 fuit ut instar obtineret inferni, dicente Propheta (2, 3) : ‘Ex-
 audivit me de ventre inferni.’ Equi marini, quod prima parte 9
 equi sunt, postrema solvuntur in piscem. Bocas dicunt esse
 boves marinos, quasi boacas. Caerulei a colore appellati ; 10

2 volatibus BK ante K 4 cognities K inst.] imposita B
 aut] alia KO : ut T 5 aut] alia KO ex om. T seu . . . sexu
 hab. TUX : om. BCKO 7 ramae K : arene corr. arane T (i. e. aranae)
 nigri] tigris C mer. pa. C 8 collo] capilli T alb. et var. K
 9 vindicarunt K 10 terrestribus C¹ 11 quia inp. B¹ 12 ut] et K
 15 constant C quod si K calc. a solis (-le-) BC 16 soleis
 ex solens K 17 eius om. K 18 masculi C¹ concipiuntur K
 19 s. au. C 20 fundendo T 21 βάλλειν] bali CT : bal BK
 22 dictae codd. et fort. Isid. humanitatem B 25 audivit K 26 quia
 B parte om. B 27 postremo K Focas CT

ISIDORI

11 nam caeruleum est viride cum nigro, ut est mare. Delphines
 certum habent vocabulum, quod voces hominum sequantur, vel
 quod ad symphoniam gregatim conveniunt. Nihil in mare velocius
 istis; nam plerumque salientes naves transvolant. Quando
 autem praeludunt in fluctibus et undarum se molibus saltu prae-
5 cipiti feriunt, tempestates significare videntur. Hi proprie simo-
 nes nominantur. Est et delphinum genus in Nilo dorso serrato,
12 qui crocodillos tenera ventrium secantes interimunt. Porci
 marini, qui vulgo vocantur suilli, quia dum escam quaerunt,
 more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent **10**
 oris officium, et nisi rostrum arenis inmergunt, pastum non
13 colligunt. Corvi a cordis voce dicti, quia grunniunt pectore,
14 suaque voce prodi capiuntur. Thynni Graecum nomen habent.
 Hi ingrediuntur veris tempore, intrant dextro latere, laevo exeunt.
 Hoc inde creduntur quod dextris oculis acutius videant quam **15**
15 sinistris. Gladius dicitur eo quod rostro mucronato sit: ob
16 hoc naves perfossas mergit. Serra nuncupata, quia serratam
17 cristam habet, et subternatans navem secat. Scorpio dictus,
 quia laedit dum manu tollitur. Tradunt decem cancris cum
 ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad **20**
18 eum locum congregari. Aranea genus piscis, dictus quod aure
19 feriat; habet enim stimulos e quibus percutit. Crocodillus,
 a croceo colore dictus, gignitur in Nilo, animal quadrupes in
 terra et aquis valens, longitudine plerumque viginti cubitorum,
 dentium et unguium inmanitate armatum, tantaque cutis **25**
20 duritia ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercutiat.

2 quia C   3 quia C   conveniunt ex veniunt C   inmane B¹
 4 nam . . . trans. om. T¹   transiliunt T²   5 proludunt C: ludunt K
 7 est del. K   8 -lis K   9 qui dum B: quando K   10 sues BK: sus T
 11 inmergant B   12 quod K   13 sua vo. B¹   14 vevis B¹
 16 eo om. K   mucrinato B: mocrenato K: murinato T: maiori nato
 C   18 habet om. K   subter natantes C   19 quia] quod C
 20 alligatus T   o. quibus sunt K   21 dictis T: dictum C   22 ferie-
 bat K   24 quis T¹: in aquis BC   25 unguinum T   tanteque
 (-tae-) cu. dur. BT: tanteque cu. duritiae K   26 tergor e. C: tergora
 perc. B   repercutiant K: repercussus (i. e. -os) non sentiat TC mg.
 27 in umi T: in humo B   quiescant B¹

et femina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes
 cristam tenera ventrium desecantes interimunt. [Solutus ex ani-
 malibus superiorem maxillam movere dicitur.] Hippopotamus 21
 vocatus, quod sit equo similis dorso, iuba et hinnitu, rostro re-
 5 supinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa. Die in aquis commo-
 ratur, nocte segetes depascitur: et hunc Nilus gignit. Pagrum, 22
 quem Graeci *φάγρον* ideo nuncupant quod duros dentes habeat,
 ita ut ostreis in mari alatur. Dentix pro multitudine et grandi- 23
 tate dentium dictus. Lepus a similitudine capitis nuncupatus.
 10 Lupum, ut dictum est, aviditas appellavit, piscem in captura 24
 ingeniosum: denique rete circumdatus fertur arenas arare cauda,
 atque ita conditus transire rete. Mullus vocatus, quod mollis 25
 sit atque tenerrimus. Cuius cibo tradunt libidinem inhibere,
 oculorum autem aciem hebetari: homines vero, quibus saepe
 15 pastus, piscem olent. Mullus in vino necatus, hi, qui inde
 biberint, taedium vini habent. Mugilis nomen habet quod 26
 sit multum agilis. Nam ubi dispositas senserit piscatorum
 insidias, confestim retrorsum rediens ita transilit rete ut volare
 piscem videas. Melanurus, eo quod nigram caudam habeat et 27
 20 pinnas nigras et in corpore lineas nigras; *μέλαν* enim Graeci
 nigrum vocant. Glaucus a colore dictus, quod albus sit; 28
 Graeci enim album *γλαυκόν* dicunt. Hic aestate raro apparet,
 nisi tantum in nubilo. Thymallus ex flore nomen accepit: 29
 thymum quippe flos appellatur: nam dum sit specie gratus et
 25 sapore iucundus, tamen sicut flos fraglat et corpore odores
 aspirat. Escarus dictus, eo quod solus escam ruminare perhi- 30
 betur: denique alii pisces non ruminant. Tradunt autem hunc
 ingeniosum esse; namque inclusum nassis non fronte erum-

1 vicem *K* piscem quaedam *C*¹ cr. hab. *B* 2 ventrem *K*
 solus . . . dicitur *hab. TC mg. : om. BC¹K* 7 quam *T* *φάγ.*] fagrum
codd. nuncupantur *K* 8 ostreas *C*¹ Dentrix *K* grand.]
 magnitudine *B* 9 nuncupatur *ut vid. C* 11 arenis *K* 13 inhiberi
*C*²: in venere *B* 14 evetare *B¹T*: vetari *K* 15 in vinum *KMP*
 in. necatus bib. *B*¹ 16 tedio vinum *KP*: tedio unguium *M*: taedium
 vino *B*¹ hab. eo quod *K* 17 ubi *om. K* 20 et in . . . nigr. *om.*
*C*¹ 22 *γλ. alb. C* *γλαυκόν*] glaucon *K*: gleucon *BCT*: *λευκόν dett.*
 23 flore] greco *B*¹ 24 sit *om. C* gradus *K* 25 flagrat *BCK*
 corporis *K* odore *K*: -em *C* 27 non] in *K* 28 fonte *K*

pere nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudae
 ictibus crebris laxare fores atque ita retrorsum redire; quem
 luctatum eius si forte alius escarus extrinsecus videat, adpre-
 31 hensa mordicus cauda adiuvaré nisus erumpentis. Sparus a
 lancea missile nomen traxit, quod eiusdem figurae sit. Ter- 5
 restria enim prius inventa sunt quam marina. Nam sparus est
 32 telum rusticanum missile, ab spargendo dictum. Australis
 piscis, sive quia aquarum undam ore suscipit, sive quia tunc
 [hic] piscis oritur quo tempore tendere in occasum Pleiades
 33 coeperint. Hamio saxatilis dextra sinistraque lateribus virgis 10
 puniceis perpetuis aliisque discoloribus designatur; dictus
 34 hamio quia non capitur nisi hamo. Echenais, parvus et semi-
 pedalis pisciculus, nomen sumpsit quod navem adhaerendo re-
 tineat. Ruant licet venti, saeviant procellae, navis tamen
 quasi radicata in mari stare videtur nec moveri, non retinendo, 15
 sed tantummodo adhaerendo. Hunc Latini moram appel-
 35 laverunt, eo quod cogat stare navigia. Vranoscopus vocatur
 ab oculo, quem in capite habet, a quo semper supra intendit.
 36 Millago nominatus, quia evolat super aquam. Quoties autem
 37 cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari. Squatus 20
 dictus, quod sit squamis acutus. Vnde et eius cute lignum
 38 politur. Civitas Syriae, quae nunc Tyrus dicitur, olim Sarra
 vocabatur a pisce quodam qui illic abundat, quem lingua sua
 'sar' appellant; ex quo derivatum est huius similitudinis
 39 pisciculos sardas sardinasque vocari. Allec pisciculus ad 25
 40 liquorem salsamentorum idoneus; unde et nuncupatus. A-
 phorus pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

1 intextis *K* vimibus *K*: humibus *T* adversam *K* 2 crebro
K: cerebris *C*¹ ita *om. T* qu. luctantem si *K* 3 se *B* esc.]
 scaurus *K* 4 cada *T* erumpentes *B* Sparsus *C*¹ 6 enim
om. K quamarena *K* sparsus *C*¹ 7 simile *T* ab aspargendo
C 8 quod *B* quod *B* 9 hic *hab. T*: *om. B*¹*CK* in occ.
 tend. *T* 10 ceperit *K* Amio . . . amio . . . amo *codd.* 11 colorib-
 bus *B* dictus *om. K* 12 quod *K* Echenais *C*: Ecenahis *T*:
 Echenaus *BK* et] ac *T* 13 pisculus (-cul-) *KC* ret. adh. *C*:
 erendo ret. *T* 14 tamen] tunc *K* 15 renitendo *Plin. N. H.* 32. 2
 17 vocatus *B* 19 Milvago *edd.* 20 aquas *B* mutare *B*¹*DK*
 mu. designat *K*: mu. ostendit *T* 21 acutus *C* 22 voc. sarra *C*
 23 quae in li. *K* 24 huius *om. K* 25 pisculus sarra *C* pisculus
CK 26 nominatur *K* 27 pisculus *C*¹*K* ex. suam h. *K*

Anguillae similitudo anguis nomen dedit. Origo huius ex 41
 limo; unde et quando capitur, adeo lenis est ut quanto fortius
 presseris, tanto citius elabitur. Ferunt autem Orientis fluvium
 Gangen anguillas tricenis pedibus gignere. Anguillae vino
 5 necatae, qui ex eo biberint taedium vini habent. Draco 42
 marinus aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, qui
 dum percusserit, quaqua ferit, venenum fundit [unde et vocatus].
 Muraenam Graeci *μύραιναν* vocant, eo quod conplicit se in 43
 circulos. Hanc feminini tantum sexus esse tradunt et con-
 10 cipere a serpente: ob id a piscatoribus tamquam a serpente
 sibilo evocatur et capitur. Ictu autem fustis difficulter interi-
 mitur, ferula protinus. Animam in cauda habere certum est;
 nam capite percusso vix eam interimi, cauda statim exanimari.
 Congrus . . . Polypus, id est multipes; plurimos enim nexus 44
 15 habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachiis conplectit,
 non morsu, nec prius dimittit quam escam circumrosarit.
 Torpedo vocata, eo quod corpus torpescere faciat, si eam 45
 quisque viventem tangat. Narrat Plinius Secundus (N. H.
 32, 7): 'Ex Indico mare torpedo etiam procul et e longinquo,
 20 vel si hasta virgaque adtingatur, quamvis praevalidos lacertos
 torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligare pedes.' Tanta
 enim vis eius est ut etiam aura corporis sui adficiat membra.
 Sepia dicitur, quia sepibus interclusa facilius capitur: in 46
 coeundo obscenum genus; ore enim concipit sicut vipera.
 25 Cuius atramento tanta vis est ut lucernae addito Aethiopas
 videri ablato priori lumine quidam tradant. Lulligo. Tradunt 47
 in Oceano Mauretaniae, non procul a Lixo flumine, tantam

1 ded. no. K   2 et om. C   ut] un T¹   3 elabatur C   ferun-
 lautem K   4 anguillam tr. K   5 negatae KM   biberint . . .
 habent BCKM : biberit . . . habet T : biberit . . . habent U   vivi M :
 om. T   Drogo K   6 in om. K   brancis B : brachiis (-aci-)
 CKT   expectantes K   7 quaque B   fuerit K   un. et voc.
 hab. BCDT²U : om. KT¹   9 est tr. C   conc. serp. T   10 et ob B
 ob . . . serp. om. K   11 et cap. om. T¹   fusti K   12 hab. in cau. C
 13 eum K   14 multiplex B   15 conplectitur BCT   16 circum-
 raserit C¹   17 torpescere BCT : torpere K   si . . . tangat om. T
 20 quamvis] quam K   21 quemlibet B¹   22 eius vis est K   23 sepius
 (sae-)int. BK   25 atramenti BC   lucerna adito T   26 videre BCK   ab
 alto C¹   tradunt BC, fort. recte   Lulico K   27 tanta multitudine BK : om. T

ISIDORI

multitudinem lulliginum evolare ex aqua ut etiam naves demer-
 48 gere possint. Conchae et cochleae hac ex causa vocatae,
 quia deficiente luna cavantur, id est evacuantur. Omnium
 enim clausorum maris animalium atque concharum incremento
 lunae membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim 5
 cum in augmento fuerit, auget humorem; cum vero in defe-
 ctum venerit, humores minuuntur; hoc enim Physici dicunt.
 Conchae autem primae positionis nomen, cochleae vero per
 49 diminutionem, quasi conchleae. Concharum multa genera
 sunt; inter quas et margaritiferae, quae †celoet dicuntur, in 10
 quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt
 hi qui de animantium scripsere naturis [eo] quod nocturno
 tempore litora appetant, et ex caelesti rore margaritum conci-
 50 piunt; unde et †celoet nominantur. Murex cochlea est
 maris, dicta ab acumine et asperitate, quae alio nomine con- 15
 chilium nominatur, propter quod circumcisa ferro lacrimas
 purpurei coloris emittat, ex quibus purpura tingitur: et
 inde ostrum appellatum quod haec tinctura ex testae humore
 51 elicitor. Cancros vocari, quia conchae sunt crura habentes:
 inimica ostreis animalia. Eorum enim carnibus vivunt 20
 miro ingenio; nam quia valida testa eius aperiri non potest,
 explorat quando ostrea claustra testarum aperiat, tunc cancer
 latenter lapillum inicit atque inpedita conclusione ostreae
 carnes erodit. Tradunt quidam decem cancris cum ocimi
 manipulo alligatis omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum 25

1 lulliginum *ex luginum K*   evolari *BKT*   dim. *BK*: submergere
C   2 ex hac *C*: hec ex *K*   3 quia] quod *C*   4 incrementum *K*:
 inter crementa *B*   5 membra *om. BK*   6 in aug.] incremto *C*
 7 enim] nobis *K*   9 qu. conculae *C*: qu. conchule *T*   sunt gen.
C   10 m. q. oecaeloe *B*¹: m. q. caeloe *C*: m. q. aceloe *T* (*ex oc-?*):
 m. q. oecoloe *X*: m. q. eceloe *D*: margariti esse *KO*: *vix* m. q. Acheloe
 in quarum . . . solid. *om. T*   12 natura *K*   13 litore *T*   ap-
 petunt *B ante corr. K(T?)*   14 u. acaeloe *B*: u. et caeloe *C*:
 u. et ocaelo e (oceloe) *KO*: u. et eceloe *DT*: u. et oceloe *X*
 numinantur *KO*   15 acum.] amine *K*   16 lacrima *K*   17
 emittit *C*   18 quod] quia *BK*   19 quod *C ante corr.*   20 earum *K*
 enim *om. T*   21 validam testam *BC*   aperire *BCT*   22 claustra
*om. B*¹   23 incitat quo inp. *K*   24 trad. enim qu. *B*   25 alligatus
T: alligati *K*

locum coituros. Duo sunt autem genera cancrorum : fluviales
 et marini. Ostrea dicta est a testa, quibus mollities interior **52**
 carnis munitur ; Graeci enim testam *ὄστρα* vocant. Ostrea
 autem neutrum, carnes eius feminino dicunt. Musculi sunt, ut **53**
5 praediximus (§ 6), cochleae a quorum lacte concipiunt ostreae ;
 et dicti musculi quasi masculi. Pelorides a Peloro promontorio **54**
 Siciliae, ubi abundant, cognominatae sunt (Virg. Aen. 3, 687) :
 Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.
 Ungues a similitudine humanarum unguium dictae. Testudo **55, 56**
10 dictus, eo quod tegmine testae sit adoptus in camerae modum.
 Sunt autem quattuor genera : terrestres, maritimae, lutariae, id
 est in caeno et paludibus viventes ; quartum genus fluviales,
 quae in dulci aqua vivunt. Tradunt aliqui, quod incredibile est,
 tardius ire navigia testudinis pedem dextrum vehentia. Echinus **57**
15 a terrestre echino nomen traxit, quem vulgus iricium vocant ;
 cuius testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum,
 quando adhuc coopertae de arboribus cadunt. Caro eius mollis
 et minio similis, turis tribus modis : ut testudo ac peloris et
 cochlea. Nam et quod edimus et ubi caro inest utrumque
20 dicitur peloris. Ranae a garrulitate vocatae, eo quod circa **58**
 genitales strepunt paludes, et sonos vocis inportunis clamoribus
 reddunt. Ex his quaedam aquaticae dicuntur, quaedam palu-
 stres, quaedam rubetae, ob id, quia in vepribus vivunt, grandiores
 cunctarum. Aliae calamites vocantur, quoniam inter arundines
25 fruticesque vivunt, minimae omnium et viridissimae ; mutae et
 sine voce sunt. Agredulae ranae parvae in sicco vel agris **59**
 morantes ; unde et nuncupatae. Negant quidam canes latrare,

1 au. sunt *K* : au. *C*   2 est *om.* *C*   3 grece *T*   testum *BT*
ὄστρ.] ostrean (*ex -ea*) *B* : ostream *C* : ostrea *K* · hostra *T*   4 femininum
 di. *K* : fem. genere di. *B* : fem. dicuntur *C* : genere fem. dicuntur *T*
 5 aquarum quorum *K* : quorum *CT*   ost. et dic. *om.* *K*   7 sunt
 unde poeta ecce *C*   12 fluviatiles *T*   14 pede dextro *K*   Icinus
 (*Hic.*) *codd.*   15 icino *BCK* : iricino *T*   ericium *K*   vocat *BT*
 16 huius *T*   castenarum *T*   17 copertae *K* : opertae (-te) *BT* :
 apertae *C*¹   18 uris *BKT* : huius *C*¹ : et is *Arav.* : fort. dicitur is   tres
 modi sunt *C*   ac] et *B*   19 conclea *K* (*i. e.* cochlea) : concilia *BC* :
 conchilia *T*   inest] est *K* : inest et *BC*   21 strepent *K*   sono *K*
 23 quia] quod *B*   24 calamitatis *T* : -tes *C*   26 voces *T*   Egredulae *BK* : et gredule *T*   parvulae *C*

- 60 quibus in offa rana viva fuerit data. Sfungia a fingere, id est nitidare et extergere, dicta. Afranius (415):
 Accedo ad te, ut tibi cervicem fingam linteo, id est extergam. Cicero (pro Sest. 77): 'Effingebatur sfungiis sanguis,' id est extergebatur. Animal autem esse docetur cruore 5 inherente petris. Vnde et dum absciditur sanguinem remittit.
- 61 Nam alia sunt viventia in aquis et discurrunt, ut pisces; alia, quae stant fixa, ut ostreae, echini, sfungiae. Ex his alias mares dici, eo quod tenues sint fistulae spissioresque; alias feminas, quae maioribus fistulis sunt ac perpetuis; alias duriores, quas 10 Graeci appellant *τράγους*, et nos hircosas dicere possumus ob
- 62 asperitatem sui. Mollissimum genus earum penicilli vocantur, eo quod aptae sint ad oculorum tumores, et ad extergendas lippitudines utiles. Candidae sfungiae cura fiunt; per aestatem enim ad solem sternuntur, et sicut cera Punica candorem bibunt. 15
- 63 Animalium omnium in aquis viventium nomina centum quadraginta quattuor Plinius (32, 142) ait, divisa in generibus beluarum, serpentium communium terrae et aquae, cancrorum, concharum, lucustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, et lulliginum, et huic similia; ex quibus multa quodam naturae 20 intellectu ordinem temporum suorum agnoscunt, quaedam vero
- 64 [in suis locis sine mutatione vagantur]. In piscibus autem feminis aliae commixtione masculi concipiunt et pariunt catulos; aliae ponunt ova sine masculi susceptione concepta, qui idem insequens, sui seminis iactu perfunduntur; et quae hoc munere 25 fuerint afflata generabilia fiunt, quae vero perfusa non fuerint sterilia perseverant aut putrescunt.

1 a sfingere K   2 nitidare K   3 a te B   cerv.] cer (sic) T
 sfingam (ex -em) K   lenteo BDK   4 et fingebatur (sfing- K) codd.
 5 cruorem inherentem K   8 icini (hic-) codd.   9 t. sunt f. C: tenues
 s. fistula T   10 quae] quia T   fistoli K   11 hircosas K: incosas T
 ob] ut T   12 peniculi K   14 lippidines K   aest.] haec statim B¹
 15 en. et ad T: ad K   stuntur B¹   sicut et T   16 CLIII K
 19 et lulligo T: ut lullico B   21 ordine K   temporis T   quaed.
 vero om. B   22 in suis . . . vag. hab. TUX: om. BC¹KO   vacantur
 TU   autem add. m¹C: aut K   23 alia e K: alia B; alii (ex ali) T
 conc.] noncupant T   24 alii T: alia B¹   masc. conceptione C¹   qui
 T   item C   25 profunduntur BK   26 generalia TC¹   fusa B¹K
 27 stelia K

DE AVIBVS. Vnum nomen avium, sed genus diver- VII
sum. Nam sicut specie sibi differunt, ita et naturae diversitate.
Nam aliae simplices sunt, ut columbae; aliae astutae, ut perdx;
aliae ad manum se subiciunt, ut accipiter; aliae reformidant,
5 ut garamantes; aliae hominum conversatione delectantur, ut
hirundo; aliae in desertis secretam vitam diligunt, ut turtur;
aliae solo semine reperto pascuntur, ut anser; aliae carnes
edunt et rapinis intendunt, ut milvus; aliae enchoriae, quae
manent in locis semper, ut [struthio]; aliae adventiciae, quae
10 propriis temporibus revertuntur, ut ciconiae, hirundines; aliae
congregae, id est gregatim volantes, ut sturni et coturnices;
aliae solivagae, id est solitariae propter insidias depraedandi,
ut aquila; accipiter et quaecumque ita sunt; aliae vocibus
strepunt, ut hirundo; aliae cantus edunt dulcissimos, ut cygnus
15 et merula; aliae verba et voces hominum imitantur, ut psittacus
et pica. Sed alia sicut genere, ita et moribus innumerabilia; 2
nam volucrum quot genera sint invenire quemque non posse.
Neque enim omnis Indiae et Aethiopiae aut Scythiae deserta
quis penetrare potuit, qui earum genus vel differentias nosset.
20 Aves dictae, eo quod vias certas non habeant, sed per avia 3
quaque discurrunt. Alites, quod alis alta intendant, et ad
sublimia remigio alarum conscendant. Volucres a volando. 4
Nam unde volare, inde et ambulare dicimus. Vola enim di-
citur media pars pedis sive manus; et in avibus vola pars media
25 alarum, quarum motu pinnae agitantur; inde volucres. Pulli 5
dicuntur omnium avium nati; sed et animalium quadrupedum
nati pulli dicuntur, et homo parvus pullus. Recentes igitur
nati pulli, eo quod polluti sint. Vnde et vestis nigra pulla

1 div. gen. B   4 subiciunt] subigunt C   formidant T   8 incuriae
(-ie) BCT: incuriorae K   quae om. K   9 ut B: ut strutio (-cio)
TX: om. C¹KO   11 congr.] grege T¹   gradatim T: congregatim
C   12 solivagae B   14 dulc. ed. C   15 alia ver. T   voc. et. ver.
C   16 Sed et al. T   ita mor. B   17 nam. et vol. C   sunt C
quisque BCK   potest CK   18 omnia C   19 nosse posset B
20 vias] per vias B   21 discurrant K   quia C   contendant K
24 me. pa. pe. di. C   25 quorum T   in. et vol. C   26 sed an. T
quadr. an. C   27 et ho. . . . pulli om. K   et] ut T (non U)   28 sint
T: sunt BCK

ISIDORI

6 dicta est. Alae sunt, in quibus pinnae per ordinem fixae
 volandi exhibent usum. Vocatae autem alae quod his aves
 7 complexos alant ac foveant pullos. Pinna a pendendo, id est
 a volando, dicta; unde et pendere. Volucres enim pinnarum
 8 auxilio moventur, quando se aeri mandant. Pluma quasi 5
 piluma; nam sicut pili in quadrupedum corpore, ita pluma
 9 in avibus. Avium nomina multa a sono vocis constat esse
 composita: ut grus, corvus, cygnus, pavo, milvus, ulula,
 cuculus, graculus et cetera. Varietas enim vocis eorum docuit
 10 homines quid nominarentur. Aquila ab acumine oculorum 10
 vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur, ut cum super
 maria immobili pinna feratur nec humanis pateat obtutibus, de
 tanta sublimitate pisciculos natate videat, ac tormenti instar
 11 descendens raptam praedam pinnis ad litus pertrahat. Nam
 et contra radium solis fertur obtutum non flectere; unde et 15
 pullos suos ungue suspensos radiis solis obicit, et quos viderit
 immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat; si quos
 12 vero inflectere obtutum, quasi degeneres abicit. Vultur a
 volatu tardo nominata putatur: magnitudine quippe corporis
 praepetes volatus non habet. Harum quasdam dicunt concu- 20
 bitu non misceri, et sine copula concipere et generare; natosque
 earum paene usque ad centum annos procedere. Vultures au-
 tem, sicut et aquilae, etiam ultra maria cadavera sentiunt; altius
 quippe volantes multa, quae montium obscuritate celantur, ex
 13 alto illae conspiciunt. Gradipes apud Graecos vocatur avis 25
 apud nos tarda, eo quod gravi volatu detenta nequaquam, ut
 14 ceterae volucres, adtollitur velocitate pinnarum. Grues nomen

2 exerent *K*   3 complexus *BK*   al. pu. ac. fo. *T*   Penna *BC*
 id est vol. di. *T*: di. id est a vol. *K*   4 pennarum *BC*   5 qu. puluma
K   6 quadr.] quadrū (*sic*) *B*   7 Av. autem no. *T*   constant *B*¹
 comp. esse *C*   9 graiolus *K*   10 acumen colorum *K*   11 cum
om. *B*¹   13 pisculos *CK*   torrenti *K*   14 protrahat *C*   16 suos
 puos unguēs *K*   un. sus susp. *T*¹   rad. sol. un. ob. susp. *C*
 17 generi *K*   si quis *T*   18 obt. compexerit *T* (*pro* consp.): obtuto
K   19 nominatus *B*   putatur *om.* *C*   quippe] vero *B*   20 praepedes *K*
 21 si. pocula *B*   23 sicut *om.* *T*   25 *Bradypus Arev.*
 (*immo Βραδύπους*): *Grandipes dell.*: *Gravipes Corp. Gloss. Lat.* 3, 495,
 64; 512, 57   26 detempta *B*: decepta *K*: *om.* *T*

de propria voce sumpserunt ; tali enim sono susurrant. Haec autem dum properant, unam sequuntur ordine litterato. De quibus Lucanus (5, 716) :

Et turbata perit dispersis littera pinnis.

5 Excelsa autem petunt, quo facilius videant quas petant terras. Castigat autem voce quae cogit agmen : at ubi raucescit, suc- 15 cedit alia : nocte autem excubias dividunt, et ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant : quod cavendum erit, clamor indicat. Aetatem 10 in illis color prodit ; nam senectute nigrescunt. Ciconiae 16 vocatae a sono quo crepitant, quasi ciconiae : quem sonum oris potius esse quam vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hae veris nuntiae, societatis comites, serpentium hostes, maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces 15 eas praecedunt, et ipsae quasi exercitus prosequuntur. Eximia 17 illis circa filios pietas ; nam adeo nidos inpensius fovent ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus inpenderit in fetibus educandis, tantum et ipsae invicem a pullis suis aluntur. Olor avis est quem Graeci *κύκνον* appellant. Olor autem dictus 18 20 quod sit totus plumis albus : nullus enim meminit cygnum nigrum ; *ἄλον* enim Graece totum dicitur. Cygnus autem a canendo est appellatus, eo quod carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideo autem suaviter eum canere, quia collum longum et inflexum habet, et necesse est eluctantem vocem per 25 longum et flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt 19 in Hyperboreis partibus praecincentibus citharoedis olores plurimos advolare, apteque admodum concinere. Olores autem Latinum nomen est ; nam Graece *κύκνοι* dicuntur. Nautae vero sibi hunc bonam prognosim facere dicunt, sicut Aemilius ait (4) :

1 de pr. vo. no. *B*   4 periit *C* ante corr.   5 inpetunt quod *T*
6 Castigant *B*¹ agmina *C*   8 dig.] dictis *B*   9 sonos *T* arceant
C cav.] acuendum *B*¹   11 quem] quoniam *K*   15 persequuntur *C*¹
17 exeant *B*¹   18 educandis *T* (*non X*) : et in cunis *B* : om. *KO*
19 Olor *K*   quam *C*   cignum *codd.*   appellant *KT* : vocant
BC olus *K*   20 pl. alb. to. *T*   22 app. est *C*   dulcedine *K*
23 ca. dicunt qu. *K*   24 est ut cl. *K*   25 inter *C*¹*T*   26 citaret is *B*
27 apte *C*   28 nom. lat. *T*   cigni *codd.*   29 bonu *K*   prognosiam
C faciunt si. *B*

ISIDORI

Cygnus in auspiciis semper laetissimus ales :

hunc optant nautae, quia se non mergit in undas.

- 20 Struthio Graeco nomine dicitur, quod animal in similitudine
avis pinnas habere videtur ; tamen de terra altius non elevatur.
Ova sua fovere neglegit ; sed proiecta tantummodo fotu pulveris 5
21 animantur. Ardea vocata quasi ardua, id est propter altos
volatus. Lucanus (5, 554) :

Quodque ausa volare Ardea.

- Formidat enim imbres, et supra nubes evolat, ut procellas
nubium sentire non possit. Cum autem altius volaverit, signi- 10
22 ficat tempestatem. Hanc multi Tantalum nominant. Phoenix
Arabiae avis, dicta quod colorem phoeniceum habeat, vel quod
sit in toto orbe singularis et unica. Nam Arabes singularem
'phoenicem' vocant. Haec quingentis ultra annis vivens, dum
se viderit senuisse, collectis aromatum virgulis, rogam sibi in- 15
struit, et conversa ad radium solis alarum plausu voluntarium
sibi incendium nutrit, sicque iterum de cineribus suis resurgit.
23 Cinnamolagus et ipsa Arabiae avis, proinde ita vocata quod in
excelsis nemoribus texit nidos ex fruticibus cinnami: et quoniam
non possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitu- 20
dinem et fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis,
ac sic cinnama illa deponunt, et pretiis amplioribus vendunt ;
[eo] quod cinnamum magis quam alia mercatores probent.
24 Psittacus Indiae litoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo,
grandi lingua et ceteris avibus latiore. Vnde et articulata verba 25
exprimit, ita ut si eam non videris, hominem loqui putes. Ex
natura autem salutatur dicens : 'have,' vel χαῖρε. Cetera nomina
institutione discit. Hinc est illud (Mart. 14, 73) :

1 laetissima avis *K*   2 qua *K*   non se *C* : non *om.* *B*¹   3 dicitur
om. *K*   5 foto *K* : fetu *T*   8 quoque ausu avolare *C*¹   9 super *B*
volat *K*   11 tantulum *C*   12 quia *C*   habet *C*   14 voc.]
habent *B*   quinnientis *K*   ann. ult. *C*   15 aromatis *C*¹   17 de]
in *K*   cineribus *B*¹   surgit *TC*   18 Cinomolagus *BU* : Cinomulgas
C : Cennomulgos *K* : Chinomolgas *T*   ita *om.* *T*   19 texet *T*
fructibus *T*   20 hom. ibi *C*   21 iac. . . dep. post vend. *K*   22 ac]
cum *K*   illu *K*¹ : illud *K*² : ipsa *B*   23 eo hab. *BCTU* : *om.* *K* :
au hoc?   cinnama *TU*   24 Ps. in Ind. *BC*   26 videaris *C*
put. lo. *K*   27 et cet. *T*

Psittacus a vobis aliorum nomina discam ;

hoc didici per me dicere : 'Caesar have.'

Alcyon pelagi volucris dicta, quasi ales oceanea, eo quòd hieme **25**
 in stagnis oceani nidos facit pullosque educit : qua excubante
5 fertur extento aequore pelagus silentibus ventis continua septem
 dierum tranquillitate mitescere, et eius fetibus educandis obse-
 quium ipsa rerum natura praebere. Pelicanus avis Aegyptia **26**
 habitans in solitudine Nili fluminis, unde et nomen sumpsit ;
 nam Canopos Aegyptus dicitur. Fertur, si verum sit, eam
10 occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deinde se
 ipsam vulnerare et aspersione sui sanguinis vivificare filios.
 Stymphalidae aves ab Stymphadibus insulis appellatae, ubi **27**
 plurimum abundant ; adversus quas Hercules sagittis est usus.
 Sunt enim pelagi volucres in insulis habitantes. Diomedias **28**
15 aves a sociis Diomedis appellatas, quos ferunt fabulae in easdem
 volucres fuisse conversos ; forma fulicae similes, magnitudine
 cygnorum, colore candido, duris et grandibus rostris. Sunt
 autem circa Apuliam in insula Diomedia inter scopulos litorum
 et saxa volitantes ; iudicant inter suos et advenas. Nam si **29**
20 Graecus est, propius accedunt et blandiunt ; si alienigena,
 morsu impugnant et vulnerant, lacrimosis quasi vocibus dolentes
 vel suam mutationem vel regis interitum. Nam Diomedes ab
 Illyriis interemptus est. Haec autem aves Latine Diomediae
 vocantur, Graeci eas ἐρωδιούς dicunt. Memnonides aves Aegy- **30**
25 ptiae appellatae a loco, ubi Memnon periit. Nam catervatim
 advolare dicuntur ex Aegypto ad Ilium iuxta Memnonis sepul-
 chrum, et proinde eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto
 autem anno ad Ilium veniunt, et cum biduo circumvolaverint,
 tertia die ineuntes pugnam vicissim se unguibus rostrisque

1 discat *K*   2 per me did. dic. salve habe *K*   3 a. ocianca *K* : a.
 cianea *TC mg.* (*i. e. cyanea*) : a. ceania *B* : algina *C*   qu. in hi. in st.
B   6 eius] de *T*   obs. *om. C*¹   11 sui sa. sui vi. *T*   12 Strom-
 phalidae (-mfa-) *BK* : Strophalidae *C* : Sthrom valide *T*   strofadibus
BC : stromfadibus *K* : strovadibus *T*   appellata *B*   14 enim] autem
K : *om. C*   15 Diomedis] mediis *T*   quo erunt *K*   16 pulice *T*
 similis *K*   17 rostris *T*   18 circa] in *K*   20 proprius *KT*
 blandiuntur *BC*   24 cos *B* : autem *C*¹   27 eas *om. T*

ISIDORI

- 31 dilacerant. Hercyniae aves dictae ab Hercynio saltu Ger-
maniae, ubi nascuntur, quarum pinnae adeo per obscurum
emicant ut quamvis nox obtenta densis tenebris sit, ad praesi-
dium itineris dirigendi praeiactae interluceant, cursusque viae
32 pateat indicio plumarum fulgentium. Onocrotalon Graeci 5
vocant rostro longo. [Quorum duo genera sunt : aliud aqua-
33 tile, aliud solitudinis.] Ibis avis Nili fluminis, quae semetipsam
purgat, rostro in anum aquam fundens. Haec serpentium
ova vescitur, gratissimam ex eis escam nidis suis deportans.
34 Meropes eodemque et gaulos, qui parentes suos recondere 10
atque alere dicuntur. Coredulus genus volatile, quasi cor edens.
35 Monedula avis, quasi monetula, quae dum aurum invenit, aufert
et occultat. Cicero pro Valerio Flacco (76) : ' Non plus aurum
36 tibi quam monedulae committendum.' Vespertilio pro tem- 15
pore nomen accepit, eo quod lucem fugiens crepusculo vesper-
tino circumvolet praecipiti motu acta, et tenuissimis brachiorum
membris suspensa ; animal murium simile, non tam voce re-
sonans quam stridore ; specie quoque volatilis simul et quad-
37 rupes, quod in aliis avibus reperiri non solet. Luscinia avis
inde nomen sumpsit, quia cantu suo significare solet diei 20
surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem et acredula, de qua
Cicero in Prognosticis (frag. 6) :

Et matutinos exercet acredula cantus.

- 38 Vlula avis ἀπὸ τοῦ ὀλοῦζεν, id est a planctu et luctu, nominata ;
cum enim clamat aut fletum imitatur aut gemitum. Vnde et apud 25
augures si lamentetur tristitiam, tacens ostendere fertur prospe-
39 ritatem. Bubo a sono vocis compositum nomen habet, avis

1 lacerant C   2 adeo om. T   obscuro BT: -ra C   4 praeiactata
T: iactae K: iacta B¹: proiecta C¹   viae om. B   5 pateant CK
plurimarum B   6 quorum . . . solit. hab. BGTU Mon.: om. CDFK
sunt gen. B   7 Ibi B¹: om. D (non F)   semetipsa K (non D)
9 gratissima K   deportant C¹   10 et om. B   caulos K: gaulus
B: galbeolos Schol. Bern. Georg. 4, 14   11 dicitur B   12 qu.
monetula B: qu. monetula K   cum BCK   13 et om. B   auro C¹
14 quam] quoniam C   pro] ex K   15 accipit C   16 a. ac ten.
B: a. ten. T   18 volatile K   19 alis C ante corr. T ante corr.
20 quia] quod K   21 exordium K (B¹ n. l.)   agredula . . . agredula
K   23 exercit BK   25 gem.] luctum B   un. ap. T   27 Bufo
T (passim)   nom. hab. om. T

feralis, onusta quidem plumis, sed gravi semper detenta pigritia :
in sepulcris die noctuque versatur, et semper commorans in
cavernis. De qua Ovidius (Met. 5, 549) :

5 Foedaque fit volucris venturi nuntia luctus,
ignavus bubo dirum mortalibus omen.

Denique apud augures malum portendere fertur : nam cum in
urbe visa fuerit, solitudinem significare dicunt. Noctua dicitur 40
pro eo quod nocte circumvolat et per diem non possit videre ;
nam exorto splendore solis, visus illius hebetatur. Hanc autem
10 insula Cretensis non habet ; et si veniat aliunde, statim moritur.

Noctua autem non est bubo ; nam bubo maior est. Nycticorax 41
ipsa est noctua, quia noctem amat. Est enim avis lucifuga, et
solem videre non patitur. Strix nocturna avis, habens nomen 42
de sono vocis ; quando enim clamat stridet. De qua Lucanus
15 (6, 689) :

Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur.

Haec avis vulgo amma dicitur, ab amando parvulos ; unde et
lac praebere fertur nascentibus. Corvus, sive corax, nomen 43
a sono gutturis habet, quod voce coracinet. Fertur haec avis
20 quod editis pullis escam plene non praebeat, priusquam in eis per
pinnarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat ;
postquam vero eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos
abundantius pascit. Hic prior in cadaveribus oculum petit.

Cornix, annosa avis, apud Latinos Graeco nomine appellatur ; 44
25 quam aiunt augures hominum curas significationibus agere, in-
sidiarum vias monstrare, futura praedicere. Magnum nefas haec
credere ut Deus consilia sua cornicibus mandet. Huius inter

1 gravis BKT   pigr. det. C   3 quo K   5 nomen BKT (et
Isid. ?)   6 portentum refertur (ex referuntur) K   7 significari T
8 videri CKT   9 exortum splendorem K   autem] haec C
11 Nocticorax codd.   12 qui T   nocte K   14 solo B¹   16 quod]
quam BC ut vid.   trep.] praepedis K   quod] que B   18 fert.
praeb. C   sive] aut T   19 quia B   vocem cor. et K   crocitet C
hoc a. T : a. haec C   20 detis T¹ : deditis T²   escarum plena K
in om. K   per om. T   21 nigredine T : nigritudinem C   propriis
coloribus T   22 eos] eius C   agnito B   23 oculos C   25 quam]
qua (ex que ?) B¹   omnium cura T   26 praedicare T   27 ut Deus
vel Deo cons. K   cornificibus T

ISIDORI

multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus ; unde est illud (Virg. Georg. I, 388) :

Tunc cornix plena pluviam vocat improba voce.

- 45 Graculus a garrulitate nuncupatus ; non, ut quidam volunt, pro eo ut gregatim volent ; cum sit manifestum ex voce eos nuncupari. Est enim loquacissimum genus et vocibus inportunum.
- 46 Picae quasi poeticae, quod verba in discrimine vocis exprimat, ut homo. Per ramos enim arborum pendulae inportuna garrulitate sonantes, et si linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanae vocis imitantur. De qua congrue quidam ait (Mart. 14, 76) :

Pica loquax certa dominum te voce saluto :
si me non videas, esse negabis avem.

- 47 Picus a Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quod eam in auspiciis utebatur. Nam ferunt hanc avem quiddam habere divinum, illo indicio quod in quacumque arbore nidificaverit, clavum, vel quidquid aliud fixum, diu haerere non potest quin statim excidat, ubi ea insederit. Iste est picus Martius ; nam
- 48 alia est pica. Pavo nomen de sono vocis habet ; cuius caro tam dura est ut putredinem vix sentiat, nec facile coquatur. De quo quidam sic ait (Mart. 13, 70) :

Miraris, quotiens gemmantes explicat alas,
si potes hunc saevo tradere, dure, coco.

- 49 Phasianus a Phaside insula Graeciae, unde primum asportatus est, appellatus. Testatur id vetus distichon illud (Mart. 13, 72) :

Argiva primo sum transportata carina :
ante mihi notum nil nisi Phasis erat.

- 50 Gallus a castratione vocatus ; inter ceteras enim aves huic solo testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos gallos vocabant.

1 tribuuntur C ; tradunt B   4 Gragulos BT   nuncupatos T ;
vocatus K : -tos B   quidem B   5 ut] quod T   nominari C
7 quod] quae C   exprimant B : -unt C   8 pendula T   10 quidem
T   11 agit B   12 certo C¹   te dom. KT ante corr.   14 eam]
eodem C   15 quidam B¹KT   16 divino K   quia C   17 alium
K : om. C   17 haer.] habere T   quin] qui non K   18 eam B
19 de so. vo. nom. C   22 explicamus T   23 duro BT   24 aspor-
tatum C   25 id vet.] iductus B   26 argua B¹T   27 fasidis K
29 testiculo B

Sicut autem a leone leaena et a dracone dracaena, ita a gallo gallina. Cuius membra, ut ferunt quidam, si auro liquescenti misceantur, consumi. Ans ab assiduitate natandi aptum nomen 51 accepit. Ex quo genere quaedam germanae dicuntur, quod plus ceteris nutriant. Anseri nomen ans dedit per derivationem, 52 vel a similitudine, vel quod et ipsa natandi frequentiam habeat. Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. Nullum autem animal ita odorem hominis sentit ut anser; unde et clangore eius Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est. Fuliga 53 dicta, quod caro eius leporinam sapiat; λαγώς enim lepus dicitur, unde et apud Graecos λαγώς vocatur. Est autem avis stagnensis, habens nidos in medio aquae, vel in petris quas aquae circumdant, maritimoque semper delectatur profundo. Quae dum tempestatem praesenserit, fugiens in vado ludit. 15 Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc haesit. Saepe autem demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, et praevidentes aequoris tempestatem cum clamore ad litora tendunt. Nam in pelago iam gravissimam esse tempestatem, cum ad litora mergi confugerint. Accipiter avis animo 55 plus armata quam unguis, virtutem maiorem in minori corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est a capiendo, nomen sumpsit. Est enim avis rapiendis aliis avibus avida, ideoque vocatur accipiter, hoc est raptor. Vnde et Paulus Apostolus dicit (2 Cor. 11, 20): 'Sustinetis enim, si quis accipit'; ut enim diceret 'si 25 quis rapit', dixit 'si quis accipit'. Fertur autem accipitres circa pullos suos inpios esse; nam dum viderint eos posse tentare

1 a leo B   3 misceatur KT   Anser C¹: Anas dett.   4 genera C¹
quia C   5 nutriunt C   ans in se ded. T   6 quia C   et om. K
ipse T   9 Cap. romae dep. K   Fulica BCK: Phulica T: fort.
Fulaga   10 di. est qu. K   sapit C   dic. lepos C   11 Graecos
om. B¹   lagois (i. e. λαγώς) CT   12 nidum K   13 aqua circumdat
T   maritimo semperque T   delectantur K   14 persenserit BCT
vadum BT   15 Mergus C   hoc esit T: est inditum K: sumpsit B:
habet C   16 sub fontibus K   17 praecedentis K   20 arma T
21 hec K   id est a cap. om. T   22 enim] autem C   avibus aliis
K   23 id est BK   Apostolus om. BK   dicit] ait C   24 accipit
K   ut en. . . . acc. om. B¹   25 accipit K   26 dum om. B¹
viderit C (et praebet et verberat et praccipitat et compellit)

ISIDORI

- volatus, nullas eis praebent escas ; sed verberant pinnis et a nido
 praecipitant, atque a tenero conpellunt ad praedam, ne forte
57 adulti pigrescant. Capus Itala lingua dicitur a capiendo. Hunc
58 nostri falconem vocant, quod incurvis digitis sit. Milvus mollis
 et viribus et volatu, quasi mollis avis, unde et nuncupatus ; rapa- **5**
59 cissimus tamen et semper domesticis avibus insidiator. Ossi-
 fragus vulgo appellatur avis quae ossa ab alto dimittit et frangit.
60 Vnde et a frangendo ossa nomen accepit. Turtur de voce
 vocatur ; avis pudica, et semper in montium iugis et in desertis
 solitudinibus commorans. Tecta enim hominum et conversa- **10**
 tionem fugit, et commoratur in silvis. [Quae etiam hieme de-
 plumata in truncis arborum concavis habitare perhibetur.]
 Cuius e contrario columba hospitia humana diligit ; domorum
61 blanda semper habitatrix. Columbae dictae, quod earum colla
 ad singulas conversiones colores mutant ; aves mansuetae, et in **15**
 hominum multitudine conversantes, ac sine felle ; quas antiqui
 Venerias nuncupabant, eo quod nidos frequentant, et osculo
62 amorem concipiunt. Palumbes [eo quod sint farsae, a pabulo ;
 quas vulgus titos vocant] avis casta ex moribus appellatur,
 quod comes sit castitatis ; nam dicitur quod amisso corporali **20**
 consortio solitaria incedat, nec carnalem copulam ultra requirat.
63 Perdix de voce nomen habet, avis dolosa atque inmunda ; nam
 masculus in masculum insurgit, et obliviscitur sexum libido prae-
 ceptis. Adeo autem fraudulenta, ut alteri ova diripiens foveat ;
 sed fraus fructum non habet : denique dum pulli propriae vocem **25**
 geneticis audierint, naturali quodam instinctu hanc quae fovit
64 relinquunt, et ad eandem quae genuit revertuntur. Coturnices

3 prigriscant *B* italiae *T* a cap. dic. *C* 4 vo. eo qu. *K*
 sint *B* 5 nuncupatur *K* rap. est ta. *C* 6 insidiatur *B* Ossi-
 fracus *K* : Ossifragus *BCT* 9 deserto *T* 10 commorantes *K*
 11 Quae . . . perhib. *hab. TUX* : *om. BCDFKO* etiam et h. *U* 13 cui
K : *om. D* 14 sem. bl. *T (non D)* 16 conversationes *BT* quas
om. C¹ 17 frequentent *K* 18 eo quod . . . vocant *hab. TU* : *om.*
BCK fraseo pa. *T (non U)* 19 thitos *T (non U)* : tetas *Serv. ad*
Ecl. 1, 57 vocat *U* app. eo qu. *B* : appellata quia *C* 21 solidari-
 am *K* requirant *B* 22 in. a. dol. *B* 23 surgit *CT* : ex-
 surgit *B* libo *C¹* 24 au. ut fr. ut *T* 25 pr. gen. voc. *K* : voc.
 pr. gen. *T* 26 quodam] quod *B* qu. eos fo. *K* fovet *B* 27 et
 eadem *C¹* revertentur *K*

a sono vocis dictas, quas Graeci ὄρτυγας vocant, eo quod visae fuerint primum in Ortygia insula. Haec adveniendi habent tempora ; nam aestate depulsa maria transmeant. Ortygometra 65 dicitur quae gregem ducit. Eam terrae propinquantem accipiter 5 videns rapit ; ac propterea cura est universis ducem sollicitare generis externi, per quam caveant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum ; quam ob causam eas veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicut et homo, caducum patitur morbum. Vpupam Graeci appellant 66 10 eo quod stercorea humana consideret, et foetenti pascatur fimo ; avis spurcissima, cristis extantibus galeata, semper in sepulcris et humano stercore commorans. Cuius sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens daemones suffocantes se videbit. Tucos, quos Hispani ciculos vocant, a voce propria nominatos. 67 15 Hi veniendi habent tempus, milvorum scapulis suscepti propter breves et parvos volatus, ne per longa aeris spatia fatigati deficiant. Horum salivae cicadas gignunt. Passeres sunt minuta 68 volatilia, a parvitate vocata ; unde et pusilli parvi. Merula 69 antiquitus medula vocabatur, eo quod modulet. Alii merulam 20 aiunt vocatam quia sola volat, quasi mera volans. Haec cum in omnibus locis nigra sit, in Achaia autem candida est. Erundo 70 dicta, quod cibos non sumat residens, sed in aere capiat escas et edat ; garrula avis, per tortuosos orbis et flexuosos circuitus pervolans, et in nidis construendis educandisque fetibus sollertis- 25 sima ; habens etiam quiddam praescium, quod lapsura dēserat nec appetat culmina. A diris quoque avibus non impeditur, nec

1 eo] et B   4 quae] quia C   du. dicunt e. K   5 capit K
6 per qua B   7 ob qu. cau. B   8 enim om. T   9 ho K   pat.
cad. mo. C   capitur K   Opupam K : Opopam BT : fort. Vp. ἐπόπα
10 desiderant K : considerant B   et] ut K   fatenti C¹   12 quis-
que C¹   14 Tuchos T (non U) : Togos KM   ciculos K (non U)
nominatus B : -ti C   16 per om. B   17 cicladas B   sunt om. C
18 vol.] animalia B   vocatae K   et pu. et pa. CT : et pu. et vocat
(delet.) pa. B   19 qu. medulet BKM   20 quia so. vo. om. T
volet C   21 autem om. C   E. autem dic. T   22 sumet T : -it C
res. sed om. B¹   23 et ed. ga. av. om. KO   edat] comedat B
av. et per T   et om. K : per O   24 in om. K   educendisque C¹
25 quidam B   desinat K   26 a diris] aliis BKO   impeditur BO
(non UX)

ISIDORI

umquam praeda est. Maria transvolat, ibique hieme commo-
71 ratur. Turdos a tarditate dictos; hiemis enim confinio se re-
 ferunt. Turdela quasi maior turdus; cuius stercore viscum
 generare putatur. Vnde et proverbium apud antiquos erat,
72 'Malum sibi avem cacare.' Furfurio vocatus, quod prius **5**
73 farre in farinam redacto pasceretur. Ficedulae dictae, quod
 ficus magis edant. Panditur versiculo veteri illo (Mart.
 13, 49):

Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis,
 cur potius nomen non dedit uva mihi? 10

74 Carduelus, quod spinis et cardibus pascitur; unde etiam apud
 Graecos acalanthis dicta est, ab ἀκάνθαις, id est spinis, quibus
75 alitur. Augures autem dicunt et in gestu et in motu et in volatu
76 et in voce avium signa esse constituta. Oscines aves vocant, quae
77 ore cantuque auspiciam faciunt; ut corvus, cornix, picus. Alites, **15**
 quae volatu ostendere futura videntur; quae si adversae sunt,
 inebrae dicuntur, quod inhibeat, id est vetent; si prosperae,
 praepetes; et ideo praepetes, quia omnes aves priora petunt
78 volantes. Tertiam faciunt speciem auguriorum in avibus, quam
 communem vocant, ex utroque permixtam, id est cum aves ex **20**
79 ore et volatu auguriant. Sed fidem non habet. Omnium autem
 genera volucrum bis nascuntur. Primum enim ova gignuntur,
80 inde calore materni corporis formantur et animantur. Ova
 autem dicta ab eo quod sint uvida. Vnde et uva, eo quod in-
 trinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius **25**
 humorem habet; uvidum, quod interius. Quidam [autem]

1 transvolans *B* (*non U*)   2 Turdus *T*: Tardus *C*¹   dictus *TC*
 5 ave *K*   quos *K*   6 reducto *B* *ante corr.*: redacta *C*   7 veteri
in ras. *B*   illi *K*   9 dulcius *T*   uvam *T*   11 Cardualus *BK*
 quia *C*   etiam] et *T*   12 acantis *BKT*   est *om.* *C*   ab *om.* *K*
 13 autem *om.* *T*   gustu *K*   15 cantatu ausp. *K*   16 quae si]
 quasi *B*   17 inebae (-be) *BK*: inhebae *C*¹   quod] quasi *K*   vectent
K   prope *K*   18 et *om.* *K*   petent *T*   19 voluntates *C*¹
fac. post av. *C*   quem *BT*   20 permixta *BT*   id est cum] id *B*:
 hac *K*   21 auguria faciunt *BCDK*   fidem *D*: fides *codd.*   non
 f. h. *B* *ante corr.*: f. inhabitat *T* (*vix pro* inhabitat)   habent *D*   autem
om. *C*   22 vol.] avium *K*   24 autem *om.* *C*   uvae *C*   25 sint
BC   plenae *C*   26 uvidum *B*   autem hab. *BT*: *om.* *CK*

putant, ovum Graecam habere originem nominis. Illi autem dicunt $\psi\alpha$, V littera ablata. Ova autem quaedam 81 inani vento concipiuntur; sed non sunt generabilia, nisi quae fuerint concubitu masculino concepta et seminali 5 spiritu penetrata. Ovorum vim tantam dicunt ut lignum perfusum eo non ardeat, ac ne vestis quidem contra aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

DE MINVTIS VOLATILIBVS. Apes dictae, vel quod se pedibus VIII 10 invicem alligent, vel pro eo quod sine pedibus nascuntur. Nam postea et pedes et pinnas accipiunt. Haec sollertes in generandi mellis officio adsignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex variis floribus favum condunt, textisque ceris innumera prole castra replent, exercitum et reges habent, 15 proelia movent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt de boum cadaveribus nasci. Nam pro his creandis vitulorum occisorum carnes verberantur, ut [ex] putrefacto cruore vermes creentur, qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen apes vocantur ortae de bobus, sicuti scabrones 20 de equis, fuci de mulis, vespae de asinis. Costros Graeci appellunt, qui in extremis favorum partibus maiores creantur: quos aliqui reges putant. Dicti quod castra ducant. Fugus est maior ape, scabrone minor. Dictus autem fugus quod alienos labores edat, quasi fagus; depascitur enim quod non laboravit. 25 De quo Vergilius (Georg. 4, 168):

Ignavum fucus pecus a praesepibus arcent.

Vespae . . . Scabrones vocati a cabo, id est [a] caballo, quod ex 4

2 dicunt *om.* B¹ quidam *K*: *om.* T 3 inani] in B¹ 6 perf. ex eo T: profusum eo C 9 dicta T inv. ped. B 10 pro eo *om.* B nascantur B 13 pro var. *K* cond. fav. C 14 prole] procul C¹ exercitus *K* 17 ut] et T ex hab. T: *om.* BK 18 aefficiantur *K* 19 sicut T scaprones *K*: scrabones T 20 Capros KO: Custros X: Castros C: $\text{O}\dot{\iota}\sigma\tau\rho\nu\varsigma$ Palladius 6, 10 (?) 22 aliqui] ali *K* quia C Fucus . . . fucus BT 23 ape ma. C: ma. apis B scabrone B¹: scaprone *K* 24 fagus] fugus *K*: fousus B quod] quae B 26 fugus BK: fucus T pecus *om.* *K* arcent BKT 27 Scaprones *K* a hab. CT: *om.* BK

ISIDORI

eis creentur. Sicut autem scabriones nascuntur de equorum
 carnibus putridis, ita ex his iterum saepe nascuntur scarabaei ;
5 unde et cognominati sunt. Tauri vocantur scarabaei terrestres
 ricino similes. Buprestis animal est parvum in Italia simillimum
 scarabaeo, longipedum. Fallit inter herbas bovem maxime, **5**
 unde et nomen habet, devoratumque tacto felle ita inflamat ut
6 rumpat. Cicindela scarabaeorum genus est ; eo quod gradiens
7 vel volans lucet. Blattae a colore nuncupatae, siquidem et con-
 prehensae manum tingunt ; unde et blatteum colorem dicunt.
 Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscae, **10**
 nam musca lucipeta, et blatta lucifuga est ; per noctem enim
8 tantum ambulat. Papiliones aviculae sunt quae maxime abun-
 dant florentibus malvis, quique vermiculos [ex] stercore suo
9 faciunt nasci. Locusta, quod pedibus sit longis veluti asta ;
 unde et eam Graeci tam maritimam quam terrestrem *δοστακὸν* **15**
10 appellant. Cicades ex ciculorum nascuntur sputo. Haec in
11 Italia apud Reginos mutae sunt, nec usquam alibi. Musca
 ex Graeco venit, sicut et mus. Haec, sicut et apes, necatae in
12 aqua aliquotiens post unius horae spatium reviviscunt. Cynomya
 Graece vocatur, id est musca canina ; nam *κύων* Graece canis **20**
13 vocatur. Culex ab aculeo dictus, quod sanguinem sugit. Habet
 enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrat ut
14 sanguinem bibat. Sciniphes muscae minutissimae sunt, aculeis
 permolestae. Qua tertia plaga superbus Aegyptiorum populus
15 caesus est. Oestrus animal armentorum, aculeis permo- **25**
16 lestum. Oestrus autem Graecum est, qui Latine asilus,
 vulgo tabanus vocatur. Bibiones sunt qui in vino nascun-

1 creantur *BK* scapriones *K*   **2** ex eis *BCK*   sepae *ex* vespae *K*
4 parum *T*   **6** devorat (*ex* -atum) tactumque *K*   **7** Cicindela
BCT: Cecindela *K*   est *om.* *K*   **9** ob latteum *T* (*pro* ob lacteum ?)
12 apiculae *K*   **13** quisque *T*: quoque *K*   *ex hab.* *CK*: *om.* *BT*
14 Lucusta *CT*: Locustae *K*: Langusta *Isid.*?   velut *BK*   **15** ea
T   *astaco T*: *astago B*: *astapo K*: *hastaco C*   **16** appellent
C   **17** multae (-te) *CKOX*   **18** in aquam *T*: *om.* *K*   **21** eculeo *T*
 quod] quia *BC*   **22** carne *KT*¹   ut] et *T*   **23** Scenifes *K*:
 Scinifes *TC*   muscae *om.* *C*   sunt] sed *K*   **24** aegypti *K*
 caes. cst pop. *C*   **27** tavanos *K*   Bibiones *CT*   sunt
om. *T*

tur, quos vulgo mustiones a musto appellant. Vnde et Afranius (407):

Cum ad me spectas et fabulare incipis,
ex ore in oculis tuis bibiones involant.

5 Gurgulio dicitur, quia pene nihil est aliud nisi guttur.

17

1 musciones *DTU* et *om. BDF* 3 a me *BCDFKMOP*
(*non UV*) expectas *codd. (etiam MOPUV)* expectasset f. *BDF*
famulare *M* (-re *etiam DFOPUVX*) incipis *K* (*non MO*): incipias
P 4 oculos tuos *dett. (non DFMOPUVX)* bibiones *CTUV*
(*non DFMOP*) 5 Curculio *C* est *om. B*¹

LIBER XIII

DE MVNDO ET PARTIBVS

In hoc vero libello quasi in quadam brevi tabella quasdam caeli causas situsque terrarum et maris spatia adnotavimus, ut in modico lector ea percurrat, et compendiosa brevitare etymologias eorum causasque cognoscat.

- 1** DE MVNDO. Mundus est caelum et terra, mare et quae in **5**
 eis opera Dei. De quo dicitur (Ioh. 1, 10): 'Et mundus per
 eum factus est.' Mundus Latine a philosophis dictus, quod in
 sempiterno motu sit, ut caelum, sol, luna, aer, maria. Nulla
 enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in
2 motu est. Vnde et animalia Varroni videntur elementa. 'Quo- **10**
 niam per semetipsa,' inquit, 'moventur.' Graeci vero nomen
 mundo de ornamento adcommodaverunt, propter diversitatem
 elementorum et pulchritudinem siderum. Appellatur enim
 apud eos κόσμος, quod significat ornamentum. Nihil enim
3 mundo pulchrius oculis carnis aspicimus. Quattuor autem **15**
 esse climata mundi, id est plagas: Orientem et Occidentem,
4 Septentrionem et Meridiem. Oriens ab exortu solis est nun-
 cupatus. Occidens, quod diem faciat occidere atque interire.
5 Abscondit enim lumen mundo et tenebras superinducit. Se-
 ptentrio autem a septem stellis axis vocatur, quae in ipso revo- **20**
 lutae rotantur. Hic proprie et vertex dicitur, eo quod vertitur,
 sicut poeta ait (Virg. Aen. 2, 250):

Vertitur interea caelum.

- 6** Meridies, vel quia ibi sol faciat medium diem, quasi medidies,
 vel quia tunc purius micat aether. Merum enim purum dicitur. **25**
7 Ianuae caeli duae sunt, Oriens et Occasus; nam una porta sol

1 vero om. T (non F) quodam K 5 cael. ter. B 6 eis
 sunt op. B 7 quod om. C¹ 8 motus K a. et mare K¹ 9 eius]
 eis C 10 vid. esse el. B 11 se ipsa T 12 ornatu K Phill.
 aeris comodaverunt Phill. 16 climata] elementa CK Or. Occ.
 C 20 vocatus T 24 facit C qu. medies T 25 acher T¹:
 dies B

procedit, alia se recipit. Cardines autem mundi duo, Septen- 8
trio et Meridies : in ipsis enim volvitur caelum.

DE ATOMIS. Atomus philosophi vocant quasdam in mundo II
corporum partes tam minutissimas ut nec visui pateant nec
5 *τομήν*, id est sectionem, recipiant ; unde et *ἄτομοι* dicti sunt.
Hi per inane totius mundi inrequietis motibus volitare et huc
atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulveres qui infusi
per fenestras radiis solis videntur. Ex his arbores et herbas et
fruges omnes oriri, ex his ignem et aquam et universa gigni
10 atque constare quidam philosophi gentium putaverunt. Sunt 2
autem atomi aut in corpore, aut in tempore, aut in numero. In
corpore, ut lapis. Dividis eum in partes et partes ipsas dividis
in grana, veluti sunt harenae ; rursusque ipsa harenae grana
divide in minutissimum pulverem, donec, si possis, pervenias
15 ad aliquam minutiam, quae iam non sit quae dividi vel secari
possit. Haec est atomus in corporibus. In tempore vero sic 3
intellegitur atomus. Annum, verbi gratia, dividis in menses,
menses in dies, dies in horas ; adhuc partes horarum admit-
tunt divisionem, quousque venias ad tantum temporis pun-
20 ctum et quandam momenti stillam, ut per nullam morulam
produci possit ; et ideo iam dividi non potest. Haec est
atomus temporis. In numeris, ut puta octo dividuntur in quat- 4
tuor, rursus quattuor in duo, deinde duo in unum. Vnus
autem atomus est, quia insecabilis est. Sic et littera : nam
25 orationem dividis in verba, verba in syllabas, syllabam in litteras.
Littera, pars minima, atomus est, nec dividi potest. Atomus
ergo est quod dividi non potest, ut in geometria punctus. Nam
τόμος divisio dicitur Graece, *ἄτομος* indivisio.

i mundi *om.* B   4 nec tamen T   5 unde athomi C   6 volutari
T   7 ferre B¹K   infuse K   8 et frutes T : frugesque C   9 or. et
ex BC   gigni] generari C   11 corpore] pore B¹   num.] animo B¹
13 velut har. K   16 in corp. at. C   19 divisiones T   venies K
20 ut qu. C¹ : et quendam T : et ipsam quendam K *Phill.*   momentis
T   stellam B   ut per . . . iam *om.* T   22 In num. *om.* T   puto
K   dividantur octo C¹   24 quia] quod C   insec. est] secari non
potest B   sicut et litt. B   nam et or. C : or. K   25 ver. autem in C
syll. autem in C : syllabas in K   26 litt. autem pars C   28 *τομή*
Areu.   dic. div. C

ISIDORI

III DE ELEMENTIS. Ὑλην Graeci rerum quandam primam materiam dicunt, nullo prorsus modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia haec elementa formata sunt ; unde et ex eius derivatione vocabulum acceperunt. Hanc ἔλην Latini materiam appellaverunt, ideo quia 5 omne informe, unde aliquid faciendum est, semper materia nuncupatur. Proinde et eam poetae silvam nominaverunt, nec incongrue, quia materiae silvarum sunt. Graeci autem elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quod sibi societatis concordia et communione quadam convenient. Nam sic ea inter se naturali 10 quadam ratione iuncta dicuntur, [ut] modo originem ab igni repetentes usque ad terram, modo a terra usque ad ignem, ut ignis quidem in aera desinat, aer in aquam densetur, aqua in terram crassescat ; rursusque terra diluatur in aquam, aqua 3 rareseat in aera, aer in ignem extenuetur. Quapropter omnia 15 elementa omnibus inesse, sed unumquodque eorum ex eo quod amplius habet accepisse vocabulum. Sunt autem divina providentia propriis animantibus distributa : nam caelum angelis, aerem volucris, mare piscibus, terram hominibus ceterisque animantibus Creator ipse inplevit. 20

IV DE CAELO. Caelum vocatum eo quod, tamquam caelatum vas, impressa lumina habeat stellarum veluti signa. Nam caelatum dicitur vas quod signis eminentioribus refulget. Distinxit enim eum Deus claris luminibus, et inplevit ; sole scilicet et lunae orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis 25 2 adornavit. [Alias autem a superiora caelando.] Hic autem Graece οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est a videndo, eo quod aer perspicuus sit et ad speculandum purior. Caelum autem in Scripturis sanctis ideo firmamentum vocatur, quod sit

I qu. rer. primam C quondam K 4 form. s. un. om. K 5 qu. in om. inf. K 8 quia] quod C materies silv. K 9 nunc.] vocant B 11 ut hab. BK: om. CT 14 terra om. C 15 aer ignem B 18 propriis om. C¹ 19 terr. hom. om. K Phill. ceteris C¹ 20 ipse om. B¹ 22 luminaria K 23 refulgeat BK 25 luna K 26 alias . . . caelando hab. TU: om. BCK a om. T celandum T Hoc K 28 sit ad sp. T 29 sanc.] divinis B vocatum quod C: vocatum eo quod B

cursu siderum et ratis legibus fixisque firmatum. Interdum et 3
caelum pro aere accipitur, ubi venti et nubes et procellae et
turbines fiunt. Lucretius (4, 133):

Caelum, quod dicitur aer.

5 Et Psalmus (79, 2; 104, 12): 'Volucres caeli' appellat, cum
manifestum sit aves in aere volare; et nos in consuetudine
hunc aerem caelum appellamus. Nam cum de sereno vel nu-
bilo quaerimus, aliquando dicimus, 'qualis est aer?', aliquando,
'quale est caelum?'

10 DE PARTIBVS CAELI. Aether locus est in quo sidera sunt, V
et significat eum ignem qui a toto mundo in altum separatus
est. Sane aether est ipsud elementum, aethra vero splendor
aetheris, et est sermo Graecus. Sphaera caeli dicta eo quod 2
species eius in rotundum formata est. Sed et quidquid tale
15 est, a volubilitate sphaera a Graecis dicitur, sicut [et] pilae
quibus ludunt infantes. Nam philosophi dicunt caelum in
sphaerae figuram undique esse convexum, omnibus partibus
aequalem, concludentem terram in media mundi mole libratam.
Hunc moveri dicunt, et cum motu eius sidera in eo fixa ab
20 oriente usque ad occidentem circumire, septentrionibus breviores
gyros iuxta cardinem peragentibus. Axis est Septentrionis linea 3
recta, quae per mediam pilam sphaerae tendit; et dicta axis
quod in ea sphaera ut rota volvitur, vel quia ibi plaustrum est.
Cardines extremae partes sunt axis; et dictae cardines eo quod 4
25 per eos vertitur caelum. Poli sunt circuli qui currunt per axem. 5
Horum alter est Septentrionalis, qui numquam occidit, appel-
laturque Boreus; alter Australis, qui numquam videtur, et Au-
stronotius dicitur. Et dicti poli quod sint axium cycli, ex usu

1 cursus dierum *K* (*non Phill.*) et rat. le. fi. *om.* *K* (*non Phill.*) firma-
mentum *KT* (*non Phill.*) *U* 2 eare *T* proc. turb. *T*¹ 4 caelo *Lucr.*
aera *T* 10 sunt sid. caeli *B* 11 mundo *om.* *B*¹ 12 sa. et aeth. *B*¹
vel aīþpa: aethera *codd.* 13 dic.] vocata *B* 14 sed qu. *K* 15 sp.
Graec. *T* et hab. *CT*: *om.* *BK* 18 congruentem terr. *K* 19 movere
(mob-) *BK* 20 sept. partibus bre. *B* 21 septentrionalis *dett.* (*cf.* III.
xxxvi) 22 per diam *T*¹ 23 quod] quia *BK* in ea sp. *om.* *K*
vol.] tenditur *B* 24 dicta *B*: dicti *CT* eo *om.* *B* 25 eas *B*
volvitur *B* per ax. curr. *B* 26 alt. sept. *C* appellatur Bor. *T*
27 austronotibus *K*

ISIDORI

plaustrorum, a poliendo scilicet nominati. Sed polus Boreus
semper videtur, Austronotius numquam; quia dextra caeli al-
6 tiora sunt, pressa austri. Convexa extrema caeli sunt, a cur-
vitate dicta. Nam convexum curvum est et inclinatum, et in
7 modum circuli flexum. Lacteus circulus via est quae in sphaera 5
videtur, a candore dicta, quia alba est. Quam aliqui dicunt
viam esse qua circuit sol, et ex splendoris ipsius transitu ita
lucere.

VI DE CIRCVLIS CAELI. Habitatio ista caeli circulorum di-
stincta zonis quasdam partes temperie sua incolere permisit, 10
quasdam negavit enormitate frigoris aut caloris. Zonae autem
ipsae quinque sunt, quae ideo zonae vel circuli appellantur eo
12 quod in circumductione sphaerae existunt. Quorum primus
circulus ideo ἀρκτικός appellatur eo quod intra eum Arctorum
signa inclusa prospiciuntur, quae a nostris in ursarum speciem 15
3 ficta Septentriones appellantur. Secundus circulus ex eo θερμὸς
τροπικός dicitur quia in eo circulo sol Aquilonis finibus aestatem
faciens ultra eum circulum non transit, sed statim revertitur; et
4 inde τροπικός appellatur. Tertius circulus ἡμερινός, qui a Latinis
ideo aequinoctialis appellatur eo quod sol, cum ad eum orbem 20
pervenerit, aequinoctium facit. Ἡμερινός enim Latine dies di-
citur atque nox, quo circulo dimidia sphaerae pars constituta
15 respicitur. Quartus circulus ἀνταρκτικός vocatur eo quod con-
6 trarius sit circulo quem ἀρκτικὸν nominamus. Quintus circulus
χειμερινός τροπικός, qui a Latinis hiemalis sive brumalis appella- 25
tur, ideo quia sol cum ad eum circulum pervenerit, hiemem his,
qui ad Aquilonem sunt, facit, aestatem autem his, qui Austri

1 sed solus *K* 2 austronothus *K* quia] quod *C* 4 curvum]
caelum *K* *Phill.*: *om.* *C* est incl. *C* 5 circuli *delt.*: circum *codd.*
6 quam] quod *B* alii dic. *K* 7 quam *Phill.*: omnia *K* *cap.* vi (*cf.*
III. *xliiv*) Hab. *c.* *B*: Tertia hab. *c.* *K* 11 cal. aut frig. *B*
15 sig. incl. *p.* *om.* *T* prospiciuntur *KO* *Phill.*: praespiciuntur (*pre-*)
BDX: *persp.* *CT* quae a nostris *X*: quae ansis *T* (*pro* a *nsis*, *i. e.* a
nostris): qui ansis *C*¹: quae mansis *BF*: quem ansis *D*: quae axis *KO*
Phill. (*axis in ras.*) 16 fictae *B* septentrionales *C*¹ 17 quia]
quod *B* 20 id. noctialis *B* 21 faci*t *B*¹ 23 resp.] praespicitur
(*pre-*) *CT*: praespicitur *K*: praescribitur *B* 23 vocatus *B* 26 per-
venerit *TK* *ante corr.*: pervenit *CK* *ex corr.*: venerit *B* 27 aest.]
statim *B*¹ qui ad austr. *B*

partibus commorantur. Zodiacus [autem] circulus est . . . 7

DE AERE ET NVBE. Aer est inanitas plurimum habens VII admixtum raritatis quam cetera elementa. De quo Vergilius (Aen. 12, 354):

5 Longum per inane secutus.

Aer dictus ἀπὸ τοῦ αἶρειν, ab eo quod ferat terram, vel ab eo quod feratur. Hic autem partim ad terrenam, partim ad caelestem materiam pertinet; nam ille subtilis, ubi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad caelestem pertinet partem; 10 iste vero turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terrae deputatur; quique ex se multas species reddit. Nam commotus ventos facit; vehementius concitatus ignes et tonitrua; contractus nubila; conspissatus pluviam; congelantibus 15 nubilis nivem; turbulentius congelantibus densioribus nubilis grandinem; distentus serenum efficit. Nam aerem densum nubem esse, nubem rarefactam et solutam aerem. Nubes 20 dictae ab obnubendo, id est operiendo, caelum; unde et nuptae, quod vultus suos velent; unde et Neptunus, quod nubat, id est mare et terram tegat. Nubes autem aeris densitas facit. Venti 20 enim aerem conglobant nubemque faciunt; unde est illud (Virg. Aen. 5, 20):

Atque in nubem cogitur aer.

DE TONITRVO. Tonitruum dictum quod sonus eius terreat; VIII nam tonus sonus. Qui ideo interdum tam graviter concutit 25 omnia ita ut caelum discississe videatur quia, cum procella vehementissimi venti nubibus se repente inmiserit, turbine invalescente exitumque quaerente, nubem, quam excavavit, im-

1 autem hab. CT: om. BK 2 plurimum ex plurimum T ut vid.
6 vel ab eo . . . terrenam om. T 7 p. a terrena p. a caelesti K 8 illi
B¹ subt. ubi om. B¹ ventos ac procellos K 9 part. pert. C:
scilicet part. B 10 vero om. K exhalationibus T 12 commodos
vent. K Phill. concitatus B¹: concitatur in T: excitatus K Phill.
14 nub. niv. turb. cong. om. B¹ nubilis CT: nubibus B: ****bus
Phill.: om. K nivem] venit T turbulentus C¹ nubilis CT:
nubibus BK 15 efficit KT aer T densam C¹ 16 solutum B
Nubem ab obnubendo K: Nubem ab nuendo Phill. 17 aperiendo B¹
20 nuuesque fac. unde et ill. K 22 atque in om. B¹ 24 ideo om. C
25 discississe K: discisse T procellae B 26 vehementissime B:
-mus C¹ inmiserint K 27 exitum C¹ incavavit K

ISIDORI

petu magno perscindit, ac sic cum horrendo fragore defertur
 2 ad aures. Quod mirari quis non debeat, cum vesicula quamvis
 parva magnum tamen sonitum displosa emittit. Cum tonitruo
 autem simul et fulgura exprimi : sed illud celerius videtur, quia
 clarum est ; hoc autem ad aures tardius pervenire. Lux autem 5
 quae apparet ante tonitruum fulgetra vocatur. Quae, ut dixi-
 mus, ideo ante videtur quia clarum est lumen ; tonitruum autem
 ad aures tardius pervenit.

IX DE FVLMINIBVS. Fulgur et fulmen, ictus caelestis iaculi,
 a feriendo dicti ; fulgere enim ferire est atque percutere. Ful- 10
 men autem conlisa nubila faciunt. Nam omnium rerum con-
 lissio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum,
 vel in silvis arborum : simili modo in nubibus ignis, unde et
 2 prius nubila sunt, deinde ignes. Vento autem et igni fulmina
 in nubibus fieri et impulsu ventorum emitti. Ideo autem ful- 15
 minis ignem vim habere maiorem ad penetrandum, quia sub-
 tilioribus elementis factus est quam noster, id est qui nobis in
 usu est. Tria sunt autem eius nomina, fulgus, fulgor et fulmen :
 fulgus, quia tangit ; fulgor, quia incendit et urit ; fulmen, quia
 findit ; ideo et cum ternis radiis finguntur. 20

X DE ARCV ET NVBIVM EFFECTIBVS. Arcus caelestis dictus
 a similitudine curvati arcus. Iris huic nomen proprium est. Et
 dicitur iris quasi aeris, id est quod per aera ad terras descendat.
 Hic autem a sole resplendet, dum cavae nubes ex adverso
 radium solis accipiunt et arcus speciem fingunt ; cui varios 25
 colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, et nubes cali-
 2 gantes, inradiata ista varios creant colores. Pluviae dictae quod

1 praescindet *B* : praescindit *T* : rescindit *C* : proscindit *K* differ-
 tur *K* 3 emittat *BT*² tonitrua au. *T* 4 frigora *B* exprimitur
*C*¹ illa cel. videntur *K* quia] quod *C* 5 pervenit *C* 6 ap-
 pareat *C*¹ fulgora voc. *B* : fulgor voc. *K* 7 vid.] vocatur *B*¹
 clar. lum *C* 10 fulmen au. *T* : fulmina au. *BCK* 11 nubilia *C*¹ :
 lumina *BKC*² 12 creat] cremat *C*¹ 14 dei. ignis *K* Ex ven.
BC : In ven. *K* autem] enim *C* 18 fulg. fulg. et fulm. *om. C*
 fulgor] fulgur *T* (*non XO*) 19 quod *C* fulgor] fulgur *T* (*non XO*)
 quod *C* 20 et ideo *C* pinguntur *K* 22 a sim. dic. *C* propr.
 nom. *B* 23 desc. ad ter. *C* 25 accip.] aspiciunt *B* 26 caligi-
 nantes *T* 27 inradiat i. *K* : inradiatas *C*¹ dic. eo qu. *C*

fluant, quasi fluviae; nascuntur enim de terrae et maris anhelitu. Quae cum altius elevatae fuerint, aut solis calore resolutae, aut vi ventorum compressae, stillantur in terris. Nimbus est densitas nubis intempesta et obscura; et inde nimbus a nube. Sunt autem nimbi repentinae et praecipites pluviae. Nam pluvias vocamus lentas et iuges, quasi fluvias, quasi fluentes. Imbres autem et ad nubes et ad pluvias pertinent, dictae a Graeco vocabulo quod terram inebriant ad germinandum. Ex his enim cuncta creantur, unde et Lucretius (1, 715):

10 Ex igni, terra atque anima nascuntur et imbri.
Est autem nomen Graecum. Grando appellata quod forma eius granorum similitudinem habeat. Haec autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in nivem, ruptoque aere solvuntur. Nix a nube, unde venit; et glacies a gelu et aqua, 6
15 quasi gelaquies, id est gelata aqua. Gelus autem quod eo stringitur tellus; γῆ quippe terra dicitur. Tunc autem maiori gelu stringitur terra, cum fuerit nox serena. Pruina est matutini temporis frigus, quae inde pruina nomen accepit quia sicut ignis urit; πῦρ enim ignis. Vrare enim et ad frigus et ad solem pertinet; 8
20 nam uno sermone duo diversa significantur, pro eo quod unum effectum habent. Similis enim vis est et caloris et frigoris, unde et utraque saxa rumpunt. Nam calor urit, ut est (Virg. Aen. 4, 68):

Vritur infelix Dido.

25 Item frigus urit, ut est (Virg. Georg. 1, 93):

Aut boreae penetrabile frigus adurat.

1 terra *K* 2 quaecumque alt. *C*¹ 3 comprehense *T* stillantur *B*¹
terras *C* Lymbus *K* 4 in tempestate et *T* nimbo a *K*: nimbi a
B 5 nam *om.* *C* 6 lentes *C*¹: limpidas *KO Phill.* qu. fluvias
qu. fluges *B*¹ (*non X*): *om.* *KO Phill.* 7 dicti *C* a] autem *B*: *om.*
T: autem a *C* 8 inebriant *K* 9 un. *Lucr. B* 10 igne *BK*
imbre *K* 11 est . . . Grae. *post* appellata (§ 5) *T* 13 aere solvantur
*B*¹ 15 qu. gelaquies *T*: qu. glacies *BCK* gelatae (-te) aquae *CT*
autem] enim *C* 16 γῆ] tellus *C*¹*T* quippe] enim *B* dic. ter. *C*
17 stringetur *B* est] autem *C* maturi *B* 18 quae] qui *B*: quia
*C*¹ 19 πῦρ] piro *codd.* solem] ignem *B*¹ 21 affectum *T* est
ut cal. *T* 22 ut est illud *B* 24 oritur *C*¹ 25 urit ut ut bor. *T*
26 adaurat *T*: adurit *K*

9 Ros Graecum est, quod illi *δρόσος* dicunt. Alii putant ros
 10 dictum quia rarus est, et non spissus ut pluvia. Nebula inde
 dicta, unde et nubila, ab obnubendo scilicet, hoc est operiendo,
 terram, sive quod nubes volans faciat. Exhalant enim valles
 humidae nebulas et fiunt nubes; inde nubilum, inde nives. 5
 Nebulae autem ima petunt cum serenitas est; summa, cum
 11 nubilum. Caligo umbra est de spissitudine aeris effecta. Et
 12 dicta caligo quod maxime aeris calore gignatur. Tenebrae di-
 cuntur quod teneant umbras. Nihil autem sunt tenebrae, sed
 ipsa lucis absentia tenebrae dicuntur; sicut silentium non aliqua
 10 res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur; sic tenebrae
 13 non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebrae dicuntur. Um-
 bra est aer carens solem. Dicta autem quod fiat cum solis obi-
 cimur radiis. Est autem mobilis et incerta, et ex solis circuitu
 et ex motu ventorum. Namque quotiens movetur in sole, 15
 nobiscum movere videtur; quia ubi quoque loco a radiis solis
 obstitimus, perinde lumen illi auferimus. Sic et ingredi nobis-
 14 cum umbra et gestus nostros videtur imitari. Lux, ipsa sub-
 stantia; lumen, quod a luce manat, id est candor lucis: sed
 hoc confundunt auctores. 20

XI DE VENTIS. Ventus [est] aer commotus et agitatus, et
 pro diversis partibus caeli nomina diversa sortitus. Dictus
 autem ventus quod sit vehemens et violentus. Vis enim eius
 tanta est ut non solum saxa et arbores evellat, sed etiam
 2 caelum terramque conturbet, maria commoveat. Ventorum 25
 quattuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab oriente
 Subsolanus, a meridie Auster, ab occidente Favonius, a se-
 pentrione eiusdem nominis ventus adspirat; habentes geminos

1 dicitur C¹ 2 quod rarum est et non spissum *K Phill.* ut est
 pl. B inde *om. B* 5 nive *K* 6 s. cum nubilo *K*: nubilum s. B
 8 quod] quia C colore T gignantur B: densatur *K Phill.*: gigni-
 tur C 9 umbram *K* sed et ip. C¹ 10 luce abs. B 11 sic et ten.
K 12 Umbra *Isid.*? 13 autem *om. C* obicitur *BC* 16 nubis
 cum movere B: nubes (nuves) commovere *K Phill.*: nobis commoveri C
 ibi B¹ *K Phill.* quoquo B a *om. T* 17 abstimus C il. lu. T
 19 lu. quia B: luminum quod *K* 20 hec *K* 21 est *hab. CT*: *om. B¹ K*
 22 sortitur C: sortitis T 24 vellat *BC¹* 25 terram C 28 venti
 adsp. *K* habens B

hinc inde ventorum spiritus. Subsolanus a latere dextro Vul- 3
turnum habet, a laevo Eurum : Auster a dextris Euroaustum,
a sinistris Austroafricanum : Favonius a parte dextra Africanum, a
laeva Corum : porro Septentrio a dextris Circium, a sinistris
5 Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus cir-
cumagunt. Quorum nomina propriis causis signata sunt : nam 4
Subsolanus vocatus eo quod sub ortu solis nascatur ; Eurus eo
quod ab ἤω fluat, id est ab oriente ; est enim coniunctus
Subsolano ; Vulturnus, quod alte tonat. De quo Lucretius 5
10 (5, 745) :

Altitonans Vulturnus et Auster fulmine pollens ;
Auster ab auriendo aquas vocatus, unde et crassum aerem 6
facit et nubila nutrit. Hic Graece νότος appellatur, propter
quod interdum corrumpat aerem. Nam pestilentiam, quae
15 ex corrupto aere nascitur, Auster flans in reliquis regiones
transmittit ; sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo
repellit. Euroauster dictus quod ex una parte habeat Eurum,
ex altera Austrum. Austroafricanus, quod iunctus sit hinc et 7
inde Austro et Africo. Ipse et Libonotus, quod sit ei Libs
20 hinc et inde Notus. [Favonius nuncupatus eo quod foveat 8
fruges ac flores. Hic Graece Zephyrus, quia plerumque vere
flat ; unde est illud (Virg. Georg. 1, 44) :

Et Zephyro putris se gleba resolvit.]

Zephyrus Graeco nomine appellatus eo quod flores et germina
25 eius flatu vivificentur. Hic Latine Favonius dicitur propter
quod foveat quae nascuntur. Austro autem flores solvuntur,
a Zephyro fiunt. Africanus a propria regione vocatus ; in Africa 9
enim initium flandi sumit. Corus est qui ab occidente aestivo 10

3 Fav. . . . Afr. om. C¹ dex. par. B 4 Corum] eurum B
Aquil. a sin. B 6 cau.] ex cau. BC : pro cau. K : om. T signa
B¹ 8 ἤω (vel ἠοί)] eo codd. (etiam OX Phill.) : Eoo dett. fluat
B¹ K Phill. O : flat TX est or. K Phill. 9 quod] quia B 11 ful-
mineo T terrenus K (teste Kleinio) (non N) 13 facit] habet B
propt. int. T 16 pestilentias gig. K 18 ab alt. K Aust. eo qu.
T 19 ipse Lib. K ei libs] elips BKO : lips X 20 Fav. . . .
resolvit hab. CT : om. BK 21 hinc T zaffirus T : fort. scribend.
zeverus aut zeverus (aliter Sadée, p. 24) 27 Africas C¹

ISIDORI

flat. Et vocatus Corus quod ipse ventorum circulum claudat,
 et quasi chorum faciat. Hic antea Caurus dictus, quem
 plerique Argesten dicunt, non ut imprudens vulgus Agrestem.
11 Septentrio dictus eo quod circulo septem stellarum consurgit,
12 quae vertente se mundo resupinato capite ferri videntur. Cir- 5
 cius dictus eo quod Corò sit iunctus. Hunc Hispani Gallicum
 vocant, propter quod eis a parte Galliciae flat. Aquilo dictus
13 eo quod aquas stringat et nubes dissipet; est enim gelidus
 ventus et siccus. Idem et Boreas, quia ab Hyperboreis monti-
 bus flat; inde enim origo eiusdem venti est; unde et frigidus **10**
 est. Natura enim omnium septentrionalium ventorum frigida
14 et sicca est, australium humida et calida. Ex omnibus autem
15 ventis duo cardinales sunt: Septentrio et Auster. Etesiae
 autem flabra Aquilonis sunt, quibus nomen inditum est quod
 certo anni tempore flatus agere incipiunt; ἐπιανρός enim Graece, **15**
 annus Latine dicitur. Haec autem cursum rectum a Borea in
16 Aegyptum ferunt, quibus Auster contrarius est. Duo sunt
 autem extra hos ubique spiritus magis quam venti: aura et
17 altanus. Aura ab aere dicta, quasi aera, quod lenis sit motus
 aeris. Agitatus enim aer auram facit; unde et Lucretius (5,503): **20**

Aerias auras.

18 Altanus, qui in pelago est, per derivationem ab alto, id est
 mari, vocatus. Nam alter est flatus in ripis quem diximus
19 auram; nam aura terrae est. Turbo est volubilitas ventorum;
 et turbo dictus a terra, quotiens ventus consurgit et terram in **25**
20 circuitum mittit. Tempestat aut pro tempore dicitur, sicut
 ubique historiographi solent, dum dicunt, 'ea tempestate';
 aut ab statu caeli, quia magnitudine sui multis diebus
 oritur. Verno autem et autumnali tempore quam maximae
 fiunt tempestates, quando nec plena est aestas, nec plena **30**

4 qu. a circ. *T*   circolos *K*   surgit *K*   5 vertentes se *K*
 ferre *K*   8 dissepit *K*   9 boreus *CKT*   qui ab *B*   10 eius
 inventa est *K*   12 sicca aust. *K*   autem *om.* *T*   15 certus *K*
 enim *om.* *T*   17 au. sunt *B*   19 ab aera *T*   24 t. esse *B*: terra
 est *T*   volubitas *T*   25 dictus *om.* *K* (*non Phill.*)   surgit *K*
 26 Temp. autem *T Phill.*   28 aut sub sta. *C¹*   multos *T*: certis *K*
Phill.   29 quam maxime *CT*: maxime *K Phill.*   30 te. fi. *B*   pl.
 aestas *K*

hiems ; unde et medium et confine utriusque temporis ex
 coniunctione aerum contrariorum efficiuntur tempestates.
 Frigor a fractarum rerum nominatus est sonitu, quia sicca 21
 quaeque et arida facile frangit. Procella ab eo quod percellat, 22
 5 id est percutiat et evellat ; est enim vis venti cum pluvia. Pro-
 cellae enim aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem
 velocius ventis ; unde et propter celeritatem tam ventos quam
 fulmina alata fingunt poetae, ut (Virg. Aen. 8, 430) :

Alitis Austri.

10 DE AQVIS. Aqua dicta quod superficies eius aequalis sit ; XII
 hinc et aequor appellatum, quia aequaliter sursum est. Duo 2
 autem validissima vitae humanae elementa ignis et aqua ; unde
 graviter damnantur quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarum 3
 elementum ceteris omnibus imperat. Aquae enim caelum
 15 temperant, terram fecundant, aerem exhalationibus suis incor-
 porant, scandunt in sublime et caelum sibi vindicant. Quid
 enim mirabilius aquis in caelo stantibus ? Parum sit in tantam 4
 pervenisse altitudinem ; rapiunt et secum piscium examina ;
 effusae omnium in terra nascentium causa fiunt. Fruges gig-
 20 nunt, arbores, frutices herbasque produnt, sordes detergunt,
 peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

DE DIVERSITATE AQVARVM. Aquarum naturae diversitas XIII
 multa est : aliae enim salis, aliae nitri, aliae aluminis, aliae
 sulphuris, aliae bituminis, aliae curam morborum adhibentes.

1 un. med. *T* utrisque *C* un. med. et conf. utr. temp. ex coni.
 rerum contrariorum efficit temp. *Servius ad Georg.* 1, 311 2 coniunct.]
 condicione *K Phill.* aerum *ex earum B* 3 fractorum *B¹T*
 est] a *K* quia] quod *B*: quae *C¹* 5 vis] unius *B¹KO Phill.*
 6 de fluminibus aut de montibus *Serv. ad Aen.* 5, 772 nihil . . . ventis
om. T autem] enim *C* 7 velocitatem *K Phill.* 8 flumina *BTC*
 pingunt *K* 9 alatis *K Phill.* *Sequitur figura ventorum, superscripto*
 DVODECIM VENTI. MVNDI ROTA CIRCVMDAT, in *T* 11 quia] quod *C*
 12 au. sunt val. *K* igne *K* un. et gr. *K* 14 aqua en. c. tem-
 perat t. fecundat *T* 15 aerem . . . incorp. *om. C¹* 16 ascendunt *T*
 17 mirabilis *C¹* Parvum sit *C*: Quarum si *K* 18 pervenisset *K*
 et] eo *Plin. N. II.* 31, 2 exagmina *C¹*: exanima *T* 19 causae *K¹*
 frug. producant *B*: flores gignuntur *K*: *om. T¹* 20 [frut.] fruges *K*
 producant *BC* 22 *Hoc capitulum edidit Rich. Gropius (Weilburg. 1889),*
pluribus collatis codicibus natura *K*

ISIDORI

2 Nam iuxta Romam Albulae aquae vulneribus medentur. In
 Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat. In Aethiopia
 lacus est quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zamae fons
 in Africa canoras voces facit. Ex Clitorio lacu Italiae qui
 3 biberint vini taedium habent. In Chio insula fontem esse quo 5
 hebetes fiant. In Boeotia duo fontes; alter memoriam, alter
 4 oblivionem adfert. Cyzici fons amorem Veneris tollit. Boeotiae
 lacus furialis est, de quo qui biberit ardore libidinis exardescit.
 In Campania sunt aquae quae sterilitatem feminarum et viro-
 rum insaniam abolere dicuntur. In Aethiopiae fonte Rubro 10
 5 qui biberit lymphaticus fit. Leinus fons Arcadiae abortus fieri
 non patitur. In Sicilia fontes sunt duo, quorum unus sterilem
 fecundat, alter fecundam sterilem facit. In Thessalia duo sunt
 flumina: ex uno bibentes oves nigras fieri, ex altero albas, ex
 6 utroque varias. Clitumnus lacus in Umbria maximos boves 15
 gignit. Reatinis paludis aquis iumentorum ungulas indurari.
 In Asphaltite lacu Iudaeae nihil mergi potest, quidquid animam
 7 habet. In Indis Siden vocari stagnum, in quo nihil innatat,
 sed omnia merguntur. At contra in Africae lacu Apuscidamo
 omnia fluitant, nihil mergitur. Marsidae fons in Phrygia saxa 20
 egerit. In Achaia aqua profluit e saxis Styx appellata, quae
 8 ilico potata interficit. Gelonium stagnum Siciliae tetro odore
 abigit proximantes. Fons est in Africa circa templum Ammonis,
 qui humoris nexibus humum stringit: favillas etiam in cespitem
 solidat. Fons Iob in Idumaea quater in anno colorem mutare 25
 dicitur: id est pulverulentum, sanguineum, viridem et limpi-
 dum; ternis mensibus in anno tenens ex his unum colorem.

1 metentur *K*   3 olivo *T*   5 Chio] Cea *Plin. N. H.* 31, 15
 6 fiunt *C*   duos *K*   7 adferat *K*: afferet *U*   humorem *K*   et
 Boe. *C*   9 stelitatem *T*   vivorum *B*¹   11 Lethinus *C*: Lethnus
BT: Lethanus *K*   13 tessalonia *K*   15 utraque *C*   16 in-
 durare *BK*   18 vocare *B*: vocatur *K*   19 Africae] alce *BCK Mon.* (et
Isid.): alche *T*   Apusc.] per porcidamum *codd.* (posc. *Mon.*)   20 in-
 mergitur *K*   21 geret *T*: gerit *BCK*   profl. exaxis *K*   quia *B*:
 quod *CT*   22 siliciae *C*   tet. ordine adficit *C*¹   24 nixibus *B*
 humum] limum *K*   25 solitat *K*   quater] qui ter *B*   26 pulberen-
 tum *T*   videm limp. *B*¹   27 ex his un. col. *om. KOP*

In Trogodytis lacus est; ter [in] die fit amarus et deinde 9
 totiens dulcis. Fons Siloa ad radicem montis Sion non iugibus
 aquis, sed in certis horis diebusque ebullit. In Iudaea quon-
 dam rivus sabbatis omnibus siccabatur. In Sardinia fontes 10
 5 calidi oculis medentur, fures arguunt; nam caecitate detegitur
 eorum facinus. In Epiro esse fontem in quo faces extinguuntur
 accensae et accenduntur extinctae. Apud Garamantes fontem
 esse ita algentem die ut non bibatur, ita ardentem nocte ut non
 tangatur. Iam vero in multis locis aquae manant perpetim 11
 10 ferventes, tanta vi ut balnea calefaciant. Quaedam enim terrae
 sunt quae multum sulphuris et aluminis habent. Itaque cum
 per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore
 contacta excandescit, nec talis ab origine effluit, sed permutatur
 dum venit. Sulphur enim alumenque secum ferunt aquae;
 15 utramque materiam igne plenam minimisque motibus incale-
 scentem.

DE MARI. Mare est aquarum generalis collectio. Omnis XIV
 enim congregatio aquarum, sive salsae sint sive dulces, abusive
 maria nuncupantur, iuxta illud (Genes. I, 10): 'Et congrega-
 20 tiones aquarum vocavit maria.' Proprie autem mare appel-
 latum eo quod aquae eius amarae sint. Aequor autem vocatum 2
 quia aequaliter sursum est; et quamvis aquae fluctuantes velut
 montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adaequantur.
 Altitudo enim maris diversa est, indiscreta tamen dorsi eius
 25 aequalitas. Ideo autem mare incrementum non capere, cum 3
 omnia flumina, omnes fontes recipiat, haec causa est: partim
 quod influentes undas ipsa magnitudo eius non sentiat: deinde,
 quod amara aqua dulce fluentum consumat; vel quod ipsae
 nubes multum aquarum ad se attrahant; sive quod illum

1 trogoditis BCT: trocoditis K in hab. BKT: om. C 3 diebus
 eb. K 4 omnibus om. B¹ 7 accensa K 8 bibatur . . . ut non
 om. C¹ 9 tangantur C¹ manent C¹ 11 sulph.] fulgoris B
 12 vicinus B sulph.] fulgoris B 13 scandescit T: caliscit KOP:
 candescit B fluit K 14 sulphur] flumen B secum] sexum
 F: om. B 15 mirisque KOP 18 congr.] generatio B salsi K
 21 aqua K 22 rursum CK 25 non om. B¹ 26 omnesque fon. K
 27 magn.] multitudo K 28 quia am. K fluentem C¹ consummat
 K 29 trahant C illum BT¹ ut vid. : illud KT² ut vid. : illam C

partim auferant venti, partim sol exsiccet; postremum, quod per occulta quaedam terrae foramina percolatus, et ad caput amnium fontesque revolutus recurrat. Maris autem certum (non) esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari; nam modo flavum est, modo lutulentum, modo atrum.

5

XV DE OCEANO. Oceanum Graeci et Latini ideo nominant eo quod in circuli modum ambiat orbem. [Sive a celeritate, eo quod ocius currat.] Item quia ut caelum purpureo colore nitet: oceanus quasi *κυάνεος*. Iste est qui oras terrarum amplectitur, alternisque aestibus accedit atque recedit; respirantibus enim in profundum ventis aut revomit maria, aut resorbet.

2 Quique a proximis regionibus diversa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nam Gaditanum fretum a Gadibus dictum, ubi primum ab Oceano maris Magni limen aperitur; unde et Hercules cum Gadibus pervenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse orbis terrarum finem.

15

XVI DE MEDITERRANEO MARI. Mare Magnum est quod ab occasu ex Oceano fluit et in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit; quod inde magnum appellatur quia cetera maria in comparatione eius minora sunt. Iste est et Mediterraneus, quia per mediam terram usque ad orientem perfunditur, Europam et Africam Asiamque disterminans. Cuius primae partis sinus, qui in Hispaniis perfunditur, Ibericus et Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem provinciam adluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post haec Tyrrhenus, qui Italiam attingit; quem Graeci Ionium, Itali Inferum vocant. Inde Siculus, qui a Sicilia usque ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphylia et Aegy-

25

1 exsiccat postr. *K*: exs. et postr. *T* 3 incertum *C*: certum non dett. (*cum Serv. ad Aen.* 5, 2) 5 luculentum *B* 6 Oc. et Gr. et *CT* 7 in *om.* *K* sive a cel. . . curr. hab. *TUX*: *om.* *BCKO* 8 ut *om.* *B* 10 alternis aest. *KO*: abternisque aest. *T*: alternis cladibus *B*: ab alternisque aest *X* 11 profundis *K* revomet *KTU*: removet *BC¹T* resolvit *K*: resolvit *B* 16 volumnas *K* sibi *C¹* potuit *B* 17 orbem *K* finem *om.* *T* 18 est *om.* *K* 19 ex] in *K* 21 istud *C* mediterraeus *C¹* 23 As. africanamque *B* 24 qui *om.* *K* hispaniam *K* 26 adluit *B* ante corr. proximus ex positus *K*

ptum pertendit. Deinde Hellespontus, qui in septentrionem 3
 retorquens, anfractibus magnis iuxta Graecias et Illyricum in
 angustias septem stadiorum stringitur; quo Xerses ponte
 navibus facto in Graeciam commeavit: ibi est Abydos. Inde
 5 diffusus aequore patenti rursus stringitur et facit Propontidem;
 qui mox in quingentos passus coartatur, fitque Bosphorus
 Thracius, quo Darius copias transportavit. Inde Ponticus 4
 sinus amplissimus a tergo Maeotidis paludibus; quod mare ex
 multitudine fluminum dulcius quam cetera, nebulosumque et
 10 brevius. Vnde et Pontum vocatum, quod sit pervius; atque
 eo praeter phocas et thynnos atque delphinos, alias beluas
 maiores non patitur. Sicut autem terra dum una sit, pro 5
 diversis locis variis appellatur vocabulis, ita et pro regionibus
 hoc mare magnum diversis nominibus nuncupatur: nam Iberi-
 15 cum et Asiaticum a provinciis dictum; ab insulis Balearicum,
 Siculum, Creticum, Cyprium, Aegeum, Carpatium. Nam inter
 Tenedum et Chium saxum est in mare potius quam insula,
 quod visentibus procul caprae simile creditur, quam Graeci
 αἴγα nuncupant, unde et Aegeum mare est dictum; sic et
 20 Carpatium mare inter Aegyptum et Rhodum ab insula Car-
 pato illic posita. Agentibus Gallicum, Ausonium, Dalmatium, 6
 Ligusticum. Ab oppidis Argolicum, Corinthium, Tyrium,
 Adriaticum. Nam Adria quaedam civitas Illyrico mari proxima
 fuit, quae Adriatico mari nomen dedit. A positione caeli, ut 7
 25 Superum et Inferum; quod sit oriens superior, occidens inferior;
 est autem Tuscum et Adriaticum. A memoria regis, ut Ionium.
 Io quippe rex fuit Graeciae, unde [et] Iones Athenienses. Hoc
 mare et Tyrrhenum dictum, sive quod Tusciam adluit, id est
 Tyrrheniam, sive a Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare prae-

2 retroquens C magnis] multis K graeciam (gre-) BK
 3 exerses K 5 rursus K 6 fitque] sicque B 7 que Dar. B:
 quadrius T transportabit T: transportabat K 8 a tergo om. C
 paludis dett. 10 brevius (breb-) BCDFGT: pervium KNO ponti-
 cum C brevius B 11 bellas C¹ 13 et pro] e K 15 asicum
 B¹ 16 Aegeum om. T 18 quod Grac. B 19 un. egeum C
 20 rodanum T carpado K 22 libusticum BCT ab] ob C
 24 no. ma. K 27 et hab. BC: om. KT 28 dictum] dicitur T
 sive quia B adludit B ante corr.

ISIDORI

cipitaverunt. Et sciendum Ionium sinum esse inmensum, ab Ionia usque ad Sicilian, et huius partes esse Adriaticum, Achaicum et Epiroticum. A moribus accolarum Euxinus,

- 8 Axenus ante appellatus. A casibus hominum qui deciderunt in mare, ut Hellespontum, Icarium, Myrteum. Nam Myrteum 5 mare dictum a Myrtili lapsu, quod illic ab Oenomao praecipitatus sit. Icarus vero Cretensis, ut fabulae ferunt, altiora petens, pinnis solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen inposuit. Phrixus quoque cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales conscendit navem signum arietis habentem, qua liberatus est. 10 Helles autem soror eius perpressa naufragium decedit in mare, 9 et mortua Hellesponti mari nomen dedit. Ab ordine fluenti Propontis. Nam dictum Propontum quia Pontum praevenit. Item et a transitu vel angustis meatibus boum Bosphorus. Aegyptius autem pelagus Asiae datur, Gallicus Europae, 15 Africus Libyae: his ut quaeque proxima sunt, venerunt in 10 partes. Pelagus autem est latitudo maris sine litore et portu, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ πλαγίου, hoc est, a latitudine, dictus; unde et plagia, eo quod sint inportuosa.

- XVII DE SINIBVS MARIS. Sinus dicuntur maiores recessus maris, 20 ut in mari Magno Ionius, in Oceano Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui et mare Rubrum, qui Oceano adscribitur. 2 Rubrum autem mare vocatum eo quod sit roseis undis infectum; non tamen talem naturam habet qualem videtur ostendere, sed vicinis litoribus vitiatur gurges atque inficitur; 25 quia omnis terra, quae circumstat pelago, rubra est et sanguineo colori proxima. Ideoque inde minium acutissimum

1 sciend. est Ion. C   4 antea BT   decederunt K: deciderint U:
 ceciderunt T   5 ut Hell. Icar. om. K   6 la. qui quod T   pr. s.
 ab Oen. K   7 a. petentes C: aliora ferens B   8 solutus T
 mare quo K   11 percussa naufragio K   decedit K   12 Helles-
 ponto dett.   ded. nom. B   13 propontidis nam codd.   14 idem codd.
 vel] per T   meatis C¹   boum] locum T   15 egiptus T   datus
 BK   gallicis B   16 uti T   prox. qu. B   17 partes partium
 Arev. (ex Solin. 23, 16)   20 Sinibus K   secessus B   22 et] ad
 K: et in C   oceanum adscribet K   24 nat.] naturalem K   27 acu-
 stissimum T

excernitur, et alii colores quibus pictura variatur. Ergo cum 3
terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, et quid-
quid adsum est, in colorem cadit. Ob hoc etiam in his litori-
bus gemmae rubrae inveniuntur. Lapillus enim eiusmodi humo
5 involutus cum inter arenas attritus est, et terrae colorem habet
et maris. Hoc mare in duos sinus scinditur. Ex his, qui ab 4
oriens est, Persicus appellatur, quia ora illius Persae inhabitant.
Alter vero Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

DE AESTIBVS ET FRETIS. Aestus ad Oceanum pertinet, XVIII
10 fretus ad utrumque mare. Nam aestus est maris accessus vel
recessus, id est inquietudo; unde et aestuaria, per qua mare
vicissim tam accedit quam recedit. Fretum autem appellatum 2
quod ibi semper mare ferueat; nam fretum est angustum et quasi
feruens mare, ab undarum fervore nominatum, ut Gaditanum vel
15 Siculum; nam freta dicta Varro (L. L. 7, 22) ait quasi fervida,
id est ferventia, et motum fervoris habentia. Fretum Siciliae, 3
quod Rhegium dicitur, Sallustius tali ex causa vocari scribit
dicens (Hist. 4, 26) Italiae olim Siciliam coniunctam fuisse, et
dum esset una tellus, medium spatium aut per humilitatem
20 obrutum est aquis, aut per angustiam scissum. Et inde 'Pήγιον
nominatum, quia Graece abruptum hoc nomine nuncupatur.
Est autem artissimum trium milium spatio Siciliam ab Italia
dividens, fabulosis infame monstis, cuius hinc inde Scylla et
Charybdis ostenditur. Scyllam accolae saxum mari inminens 4
25 appellant, simile celebratae formae procul visentibus. Vnde
et monstruosam speciem fabulae illi dederunt, quasi formam
hominis capitibus caninis succinctam, quia conlisi ibi fluctus
latratus videntur exprimere. Charybdis dicta quod gurgitibus 5
occultis naves obsorbeat; est enim mare verticosum, et inde

1 excerpitur C   picta B   2 sub. fluct. B   et] e T   5 tritus
K   habet maris K   7 quia] qui K   8 vero om. K   10 est om. C
11 aestuaria] est maria B   quae BC: quam K   13 ma. sem. B
et angust. C¹   16 Fretus K   17 vocare B   18 adiunctam K
20 obruptum T   21 greci K   abrutum T¹: obruptum B   22 spa-
tium K   Siciliam om. C¹   25 videntibus C   26 il. nomen ded. B
27 cap. succ. can. quorum latr. conl. C¹   28 videantur K   29 absor-
beat K   et inde] proinde K

ISIDORI

ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluctus, et ter obsorbet; nam accipit aquas ut vomat, 6 vomit ut rursus accipiat. Syrtes sunt harenosa in mari loca. Syrtes autem Sallustius (Iug. 78, 3) a tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant, et adpropinquanti vadoso mari haereant. 5 Haec autem ad mare Aegyptium vicinae sunt, et pariter admiscuntur. Vada vero sunt per qua in mari vel in fluminibus homines vel animalia pedibus vadunt, quae Vergilius (Aen. 1, 111) brevia appellat, Graeci βραχέα.

XIX DE LACIS ET STAGNIS. Sunt autem et quaedam maria 10 quae non miscuntur Oceani fluctibus aut mari Magno, et 2 dicuntur lacus et stagna. Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur nec miscetur fluctibus, ut lacus Asphalti, ut lacus Benacus et Larius, et ceteri quos Graeci λίμναι, id est stagnos, vocant. Nam fontes labuntur in fluviis; flumina in freta dis- 15 currunt; lacus stat in loco nec profluit. Et dictus lacus 3 quasi aquae locus. Lacus Asphalti idem et mare Mortuum vocatum propter quod nihil gignit vivum, nihil recipit ex genere viventium. Nam neque pisces habet neque adsuetas aquis et laetas mergendi usu patitur aves, sed et quaecumque viventia 20 mergenda temptaveris, quacumque arte demersa statim resiliunt, et quamvis vehementer inlisa confestim excutiuntur; sed neque ventis movetur resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur, neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet, 25 4 nisi quae bitumine inlustratur. Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto demergi lumine. Hoc et mare Salinarum dicitur, sive lacus Asphalti, id est bituminis; et est in Iudaea inter Iericho et Zoaran. Longitudo eius usque ad Zoaras

2	absorbet B	3	rursum C	5	trahunt K	adpropinquante	
B ¹	6 haec] hoc T	7	maria BKT	vel in] et K	8	vel] et K	
10	et om. B ¹	11	aut] ut T	14	λίμναι] limen <i>codd.</i>	15	fontes
om. K	fluviis] fluminibus T	16	profluet T: fluit K	18	gign**it	23	resisten-
T	recepit K	20	sed quaccumq. T	21	demissa B	23	resisten-
tibus K	quo aqua ex qua oqua T	24	navigationi T	25	carenti		
T	mergit K	26	quae] qui K	27	extinctam l. mergi K:		
	tinctam dimergi flumine B ¹						

Arabiae dirigitur stadiis septingentis octuaginta ; latitudo
 stadiis centum quinquaginta usque ad viciniam Sodomorum.
 Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondam **5**
 Herodes in honorem Tiberii Caesaris condidit. Est autem in
5 Iudaea omnibus lacis salubrior, et ad sanitatem corporum
 quodammodo efficacior. Circuit stadia . . . Genesar lacus **6**
 amplissimus in Iudaea longitudine centum quadraginta extendi-
 tur stadiis, latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis,
 auram non ventis, sed de se ipso sibi excreans. Vnde et
10 Genesar dicitur Graeco vocabulo, quasi generans sibi auram ;
 denique per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus
 agitatur ; unde et purior haustus eius, et ad potandum dulcis
 et habilis. Benacus lacus Italiae in Venetia, de quo fluvius **7**
 nascitur Mincius ; qui lacus magnitudine sui tempestates imi-
15 tatur marinas. Lucrinus et Avernus lacus Campaniae sunt. **8**
 Lucrinus autem dictus quia olim propter copiam piscium
 vectigalia magna praestabat. Avernus autem lacus vocatus
 quod aves ibi supervolare non possent ; nam antea silvarum
 densitate sic ambiebatur ut exhalantis inde per angustias aquae
20 sulphureae odor gravissimus supervolantes aves halitu suo
 necaret : quam rem Augustus Caesar intellegens, deiectis silvis
 ex pestilentibus amoena reddidit loca. Lacus autem idem et **9**
 stagnus, ubi immensa aqua convenit. Nam dictus est stagnus
 ab eo quod illic aqua stet nec decurrat.

25 DE ABYSSO. Abyssus profunditas est aquarum inpenetra- **XX**
 bilis, sive speluncae aquarum latentium, e quibus fontes et flu-
 mina procedunt ; vel quae occulte subter eunt, unde et abyssus
 dictus. Nam omnes aquae, sive torrentes, per occultas venas
 ad matricem abyssum revertuntur. Fluctus dicti quod flatibus **2**
30 fiant. Ventorum enim impulsu agitatae aquae fluctuant. Aqua

2 vicinia *BT* : vicina *C* : viniam *K*   3 quondam] quidam *K*
 4 honorem] opere *K*   6 quodamm.] quemadmodum *B*   circuit
 stadia *om.* *K* (*non N*)   9 se *om.* *K*   12 un. co pur. *T*   13 lacus *bis*
T   17 vocatur *BCK*   18 possint *BK*   nam et an. *T*   19 ex-
 halans *Serv. ad Aen.* 3, 442   20 av. alitu s. negari *K*   22 Locus *K*
 item *C* : *om.* *T*¹   24 currat *K*   25 aqua inp. *T*   26 patentium *K*
 27 subter reunt *T*   unde et . . . sive *om.* *K*   29 revertunt *K*
 30 fiat *K*   agitante *T*

ISIDORI

3 est stativa et sine motu aequalis. Vnda vero, eminens liquor
qui semper in motu est. Lucretius (2, 151):

Aerias undas,

id est motus, et corpus illud quod reflectuat. Nam nec unda
per se aqua est, sed aqua in motu quodam et agitatione, quasi 5
4 ab eundo et redeundo, unda vocata. Latex proprie liquor
5 fontis est; et dicta latex quod in venis terrae lateat. Gutta
est quae stat, stilla, quae cadit. Hinc stillicidium, quasi
stilla cadens. Stiria enim Graecum est, id est gutta: inde
fit diminutivum, ut dicamus stilla: dum autem stat, aut 10
pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est;
6 dum ceciderit, stilla est. Spuma dicta [est] ab eo quod
spuatur; sordes enim sunt undarum; unde et mustum et ea
quae coquuntur spuma purgantur. Hinc et sputum.

XXI DE FLVMINIBVS. Fluvius est perennis aquarum decursus, 15
a fluendo perpetim dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua,
fluvius cursus aquae. Prius autem flumen quam fluvius, id est
prior aqua quam decursus. Duo autem sunt fluminum genera:
unum torrens, alterum vivum. De quo Vergilius (Aen. 2,
719):

Donec me flumine vivo

abluero.

2 Torrens est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens
quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit. De quo
Pacuvius (13):

Flammeo vapore torrens torret.

Cui Graeci ab hieme nomen dederunt, nos ab aestate; illi a
3 tempore quo succrescit, nos a tempore quo siccat. Annis
fluvius est nemore ac frondibus redimitus, et ex ipsa amoenitate

1 Vndae K 2 qui om. K 3 varias C fundas K¹ 6 voc. est C
7 et om. C 8 hinc et st. K 9 cad. est C stria T¹ (cf. XVII. viii. 5)
10 aut] vel C 11 quasi om. C¹ glutino K 12 Spuma] stilla B
est hab. CT: om. B¹K quod] quo T 13 estuatur K 14 coguntur K
15 perennem B¹ cursus K 17 cursus] cuius BK prius] prior
BCOTX 18 sunt au. B: sunt K 19 alter C: om. K 22 abluere
T 26 flammeo] flammoque T (non U) vap. te torrens torret M:
vaporem quod succrescit N (non OPDF) 29 est om. B

amnis vocatus. Decursus proprie finis cursus, sive aquarum sit 4
 seu quarumlibet rerum. Rivi dicti quod deriventur ad iri-
 gandum, id est ad inducendum aquas in agris; nam inrigare
 inducere est. Gurges proprie locus altus in flumine. Puteus 5
 est locus defossus ex quo hauritur aqua, a potatione dictus.
 Fons caput est aquae nascentis, quasi aquas fundens. Quidam 6
 autem fluviorum propriis ex causis nomina acceperunt, ex quibus
 nonnulli notandi sunt qui in historiis celebres memorantur.
 Geon fluvius de Paradiso exiens atque universam Aethiopiam 7
 cingens, vocatus hoc nomine quod incremento suae exundatio-
 nis terram Aegypti inriget; γῆ enim Graece, Latine terram signi-
 ficat. Hic apud Aegyptios Nilus vocatur propter limum quem
 trahit, qui efficit fecunditatem; unde et Nilus dictus est, quasi
 νέαν ἰλύν: nam antea Nilus Latine Melo dicebatur. Apparet au-
 tem in Nilide lacu, de quo in meridiem versus excipitur Aegypto,
 ubi Aquilonis flatibus repercussus aquis retroluctantibus in-
 tumescit, et inundationem Aegypti facit. Ganges fluvius, quem 8
 Phison sancta Scriptura cognominat, exiens de Paradiso pergit
 ad Indiae regiones. Dictus autem Phison, id est caterva, quia
 decem fluminibus magnis sibi adiunctis inpletur et efficitur
 unus: Ganges autem vocatus a rege Gangaro Indiae. Fertur
 autem Nili modo exaltari, et super Orientis terras erumpere.
 Tigris fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens et pergens 9
 contra Assyrios, et post multos circuitus in mare Mortuum
 influens. Vocatus autem hoc nomine propter velocitatem,
 instar bestiae tigris nimia pernecitate currentis. Euphrates 10
 fluvius Mesopotamiae de Paradiso exoriens, copiosissimus
 gemmis, qui per mediam Babyloniam influit. Hic a frugibus,
 vel ab ubertate nomen accepit, nam Hebraice Ephrata fertili-

1 vocatur T	Decurrens C ¹	3 nam rigare K	4 lacus BCT
5 lacus B ¹ C	auriatur C	6 est cap. K	8 mem.] nominantur K
9 a. versam terram Aeth. K		10 inundationis K	13 effecit K
15 Nilide] nilo C ¹	exc. in Aeg. C		16 repercussus repressus
(delet.) C	18 cognominatur C ¹ : commemorat K		21 vocatur C
22 Nili] nilusquelini (delet.) nili K	modo] mo C ¹		exaltare BT:
exalare K	terram T	26 tigris C ¹ : om. B ¹	currenti T
27 oriens C	28 hic frug. T ¹	29 accipit C	euphrata (-f) codd.

ISIDORI

tas interpretatur: Mesopotamiam enim in quibusdam locis
 ita inrigat, sicut Nilus Alexandriam. Sallustius autem, auctor
 certissimus, asserit (Hist. 4, 77) Tigrim et Euphraten uno fonte
 manare in Armenia, qui per diversa euntes longius dividuntur
 spatio medio relicto multorum milium; quae tamen terra, quae 5
 ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus
 (sit. et nom. 202) animadvertit aliter de Paradisi fluminibus in-
 11 tellegendum. Indus fluvius orientis, qui Rubro mari accipitur.
 12 Hystaspes fuit Medorum rex antiquissimus, ex quo annis
 orientis nomen accepit, qui nunc Hydaspes dicitur. De quo 10
 Lucanus . . . Qui dum sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra
 13 orientem decurrere. Araris fluvius orientis. De quo Vergilius
 (Ecl. 1, 63):

Aut Ararim Parthus bibet.

14 Currit enim per Parthiam et Assyriam. Bactrus fluvius orientis 15
 a rege Bactro vocatus fertur; a quo et Bactriani et urbs eorum.
 15 Choaspis Persarum fluvius, vocatus eorum lingua quod miram
 aquae dulcedinem habeat, adeo ut Persici reges quamdiu inter
 ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vindicarunt. Ex hoc amne
 16 quidam Cydnum Ciliciae fluvium derivari existimant. Araxis 20
 annis Armeniae, qui ab uno monte cum Euphrate diversis
 specubus oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternit.
 Vnde et cum Alexander eum transgredi vellet, ponte fabricato,
 tanta vi inundavit ut pontem dirueret. Hic brevibus intervallis
 ab Euphratis ortu caput tollit, ac deinde Caspium fertur in 25
 17 mare. Fluvius Syriae qui vocatur Orontes iuxta Antiochiae

1 enim *KT*: etenim *BC*   2 autem *om.* *C*   5 spatio] stadio *K*
 6 Mes. dic. *om.* *T*   7 aliter advertit *B*: animadvertit *K*   de] in *K*
 8 Inde *C*   quae *B*   9 Hystaspes *T*: Staspes *BDU*: Stasper *C*¹:
 Staspis *K*: Stapis *N*   10 idaspis *codd.*   *Lucani versus* (3, 236 et 8,
 227-8) *add. dett.* (*non DOUX*)   11 fluv. orientis Pers. *C*   dicitur
om. *C*¹   14 ut Arar. *T*   araritus parta *K*   15 Parth. ad asiam *K*
 18 quamd. . . sibi *om.* *C*¹   19 Persidis] persicas *K*   fluit] fuerunt
B   vindicarint *dett.*   20 cignum *codd.*   21 diversa specie *BKT*:
 in diversis specubus *C*: diversa specu *Schwarz*   22 prosternat *C*
 24 inabundavit *T*   25 ac deinde *om.* *T*   26 mari Icam (§ 17) *KOP*:
 maricam *N* (*non DFU*) (*ex mari cā, i. e. capitulum novum*)   Or.] orientis
codd. (*etiam FN*: orientis *DU*)

muros decurrens, qui a solis ortu oriens non longe ab urbe mari conditur, quem de originis suae tractu Orontem veteres Latine appellavere. Cuius fluentis ex ipso impetu frigidioribus, et zephyris assidue ibi spirantibus tota civitas momentis prope
 5 omnibus refrigeratur. Iordanis Iudaeae fluvius, a duobus fon- 18
 tibus nominatus, quorum alter vocatur Ior, alter Dan. His igitur procul a se distantibus in unum alveum foederatis, Iordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, et dividit Iudaeam et Arabiam; qui per multos circuitus iuxta
 10 Iericho in mare Mortuum influit. Euis Caucasais montibus 19
 fusus cum pluribus aliis in Eusinum se praecipitat mare; unde et nuncupatur. Cydnus amnis Ciliciae e Tauro monte progre- 20
 diens, miram aquarum habens suavitatem, et quia quidquid candidum est, 'cydnum' gentili lingua Syri dicunt. Vnde et
 15 anni huic nomen datum, quia tumet aestate, quando nives solvuntur; reliquis anni temporibus tenuis est et quietus. Hylas fluvius Asiae. Pactolus fluvius Asiae, harenas aureas 21
 trahens: de quo Vergilius (Aen. 10, 142):

Pactolusque inrigat auro.

20 Quem pro aurato fluore aliter Chrysorrhoeam vocant. Hermes 22
 fluvius Asiae qui Smyrneos secat campos, et ipse fluctibus aureis et harenis plenus; a quo et Smyrna vocata est. Maeander 23
 23 Prienen; Maeander autem vocatus quod sit flexuosus et numquam currat rectus. De quo Ovidius (Met. 2, 246):

Curvis ludit Maeander in undis.

1 qui a] qua T urb. in mare C 2 conditum codd. or. s. ortu
 (delet.) tractatu C orientem codd. (vix recte) 3 frigidioris T
 5 hominibus T 6 voc. alt. C his om. K 8 autem] enim T
 10 Vsis KO: Euxis X: Phasis (Fasis) Arev. (ex Ambros. *Hexaem.* 2, 3, 12),
 vix tamen Isid. 11 Eusinum (i. e. Euxinum)] eusim C 12 Citnus
 B: Cignus CK siciliae K e] et B: a T 14 cithnum B: ci-
 gnum CK fort. inde et om. BK 15 anni] cigni K datum est C
 nive B 17 fluvius (alt.) om. K 20 aliter] alii K 22 et (alt.) om. K
 23 fluviosus et rec. K Cariam Arev. (ex Solin. 40, 8): asiam codd.
 25 prienam BCT: tricenam K 27 curvus B luet K

ISIDORI

- 24 Tanus fuit rex Scytharum primus, a quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphæis silvis veniens dirimit Europam ab Asia, inter duas mundi partes medius currens atque in Pontum
 25 fluens. Inachus Achaiae amnis Argolicos inrigans campos, quem rex Inachus a se nominavit, qui exordium Argivae gentis 5 primus dedit. Ibi et Erymanthus ab Erymantho monte de-
 26 missus. Padus Italiae fluvius a iugis Alpium fusus ex tribus fontibus oritur; ex quibus uni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni amnem sinu digerit; a quo et Padus est nuncupatus. Hic a Graecis Eridanus cognominatus, ab Eri-
 dano Solis filio, quem Phaethontem dicunt; qui fulmine percussus in eodem fluvio deiectus est et extinctus. Augetur autem exortu Canis liquescentibus nivibus, et cum accessione triginta fluminum circa Ravennam in Adriaticum mare defertur.
 27 Tiberis Italiae fluvius a Tiberino rege Albanorum dicitur appella- 15 tus, qui in hunc fluvium cecidit, et de exitu suo nomen dedit. Nam antea Albula antiquum nomen a colore habuit, quod nivibus albus sit. Ipse est autem Tibris, qui et Tiberis; sed
 28 Tiberis in cotidiano sermone, Tibris in versu dicitur. Danubius Germaniae fluvius vocari fertur a nivium copia quibus 20 magis augetur. Iste est qui in Europa plus omnibus habet famam. Idem et Ister, quia dum per innumeras vadit gentes, mutat et nomen et maiores sibi ambiendo colligit vires. Oritur a Germanicis iugis et occidentalibus partibus barbarorum, pergens contra orientem: sexaginta in se fluvios recipit: septem 25
 29 ostiis in Pontum influit. Rhodanus Galliae fluvius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locaverunt;

1 primus *om.* T 2 nuncupatus C¹ 5 rex *om.* K in achaia se
 B arcivae B: aricive T 6 dimissus CKT 8 uno voc. B:
 unum vocatum K defusus B 9 stagni] an padulis (i. e. paludis)?
 sinu] nisu K digerit] direxit C¹: dirigit *delt.* 10 nunc.] nominatus
 K cogn. est ab C 13 autem *om.* K Canis] solis B aque-
 scentibus K 14 circa *om.* K in atrico mari K differtur BK
 15 tiberiano C¹ Alb. *om.* B¹ 16 in *om.* T¹ cec. fluv. B 17 anti-
 quum] amnis K 18 est *om.* C¹ au. *om.* T au. et Tiberis (*delet.*)
 Tibr. qui Tib. K: au. tiberis qui et tibris C 20 nivium *om.* K 22 et
om. T¹ 24 a *om.* T germanis K iugis] burgis B¹ ut vid. KOX
 27 col. doriorum T¹ vocaverunt BC

qui rapido concitus cursu, Tyrrheni aequoris freta scindens, non modicum saepe navigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus et amnis fluentia decertant. Rhenus a Rhodani societate fertur vocatus, quoniam cum eodem ex una provincia oritur. Est autem Germaniae fluvius inter tres Europae maximos fluvios computatus, qui a iugo Alpium usque in Oceani profunda cursus suos dirigit.

Iberus amnis, qui quondam totius Hispaniae nomen dedit. Mineus fluvius Galliciae nomen a colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus invenitur. Durius a Graecis, quasi Doricus. Tagum fluvium Cartago Hispaniae nuncupavit, ex qua ortus procedit; fluvius harenis auriferis copiosus, et ob hoc ceteris fluviis Hispaniarum praelatus. Baetus fluvius, qui et Baeticae provinciae nomen dedit. De quo Martialis (12, 98, 1):

Baetis olivifera crinem redimite corona,
aurea qui nitidis vellera tingis aquis;
eo quod ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Baetis autem dictus eo quod humili solo decurrat: †bitin† enim Graeci humile vel mersum vocant. Quaedam autem flumina in diluvio soluta mole terrarum praeclusa sunt, quaedam vero, quae non erant, abyssi tunc ruptis meatibus eruperunt.

DE DILUVIIS. Diluvium dictum quod aquarum clade omnia quae inundaverit delet. Primum diluvium extitit sub Noe, quando hominum sceleribus offensus Omnipotens, toto orbe contacto, deletis cunctis, unum spatium caeli fuit ac pelagi. Cuius indicium hactenus videmus in lapidibus quos in remotis montibus conchis et ostreis concretos, saepe etiam cavatos aquis visere solemus. Secundum diluvium fuit in

2 navigantibus B   4 quoniam] quod C   eadem T   5 maximus fluvius T   6 fluvios om. K   8 Iberius B   10 plurimum K: pluribus T   Dorius CK   12 fulvius T   aurenis B   15 oliac (?ve) fera T: olilibae fera B: olifera C   crimen BK: cimcn T   coronam codd. 16 auream BK   tingit C   aquis om. T   18 bitin BT: betin K: biten C: βαθί vel βυθίον Arcv.   19 humilem B   20 solita B   perclusa T   21 tum K   abruptis C   eruerunt K   25 or. terrarum con. K   contento K: contacto B¹   unium K   ac] et C   26 lap.] paludibus KNOP (non DFG)   27 et et tostreis T   28 ves=erc B

Achaia Iacob patriarchae et Ogygi temporibus, qui Eleusinae
 4 conditor et rex fuit, nomenque loco et tempori dedit. Tertium
 diluuium in Thessalia Moysi vel Amphictyonis temporibus fuit,
 qui tertius post Cecropem regnavit. Cuius temporibus aqua-
 rum inluuies maiorem partem populorum Thessaliae absumpsit 5
 paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Par-
 naso; in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur, qui
 tunc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina Parnasi
 iuga fovit et aluit. A quo propterea genus hominum Graeco-
 rum fabulae ex lapidibus reparatum ferunt ab eo propter 10
 5 hominum insitam cordis duritiam. Sed et flumina cum insolitis
 aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diurnitatem vel ma-
 gnitudinem, redundant multaque prosternunt, et ipsa diluuium
 dicuntur. Sciendum autem, flumina cum supra modum cre-
 scunt, non tantum ad praesens inferre damna, sed etiam et 15
 aliqua significare futura.

3 vel Amph.]	deucalion C ¹	5 part. mai. B	adsumsit KT
7 tunc om. K	10 ferunt] fuerunt C ¹	ab eo om. K	13 proster-
nant BK ¹	15 damna om. K	et ad al. K	